

D ENTIQVE post strenuas increpationes annectit
Apostolus exhortationem salubrem, & sanū con-
siliū contra errores, propter quos Galatas incre-
pauit, ait enim, *State id est, cor rectum & ad
deum erectum habete in fidei veritate, Et noli-
te iterum iugo seruitutis id est, onere legis in seruitutem redi-
gentis, seu legalium iussione* *Conteris id est, concludi seu
comprehendi, ita vt tanto vos iugo subdatis, de quo Petrus tes-
tabatur, Neq; nos neq; patres nostri illud portare potuimus.*
*Ecce ego Paulus cui tanquam Christus Apostolo ad tertium
cælum raptus, & secure & absolute credendum est, Dico vobis
quoniam si circumcidamini more Iudaico Christus vobis nihil
proderit hoc est, ex fide, passione & merito Christi, nullum
consequimini fructum propter vestram peruersitatem. Quem-
admodum medicus optimus nihil prodest rebelli infirmo.*
E *Testificor autem id est, firmiter assero Omni homini siue
Iudæo, siue Gentili Circumcidenti se, quasi circumcisio nec-
cessaria sit ad salutem Quoniam debitor est uniuersæ legis fa-
ciendæ id est, circumcissionem accipiendo obligat se ad vni-
uersa quæ præcipiuntur in lege, videlicet ad obseruantiam
præceptorum moralium cærimonialium ac iudicialiū. Quem-
admodum enim baptisum suscipiens obligat se ad præcepta
Euangelij, & circumcissionem accipiens, ad vniuersa legis m̄a
data tenetur, ita vt tantum tenetur ad alia, sicut ad circum-
cissionem, quantum absolute nec ad hanc, nec ad totam legem
obseruanda sit obligatus. Sed circumcissionem accipiendo, ostendit
ipso facto quod se ad omnia obliget. Euacuati estis à Chri-
sto id est, à participatione virtutum beneficiorumq; Christi
inanes effecti estis legalia recipiendo. Qui in lege iustificami-
ni id est per obseruationem legis Mosæicæ iustificari optatis
aut creditis A gratia id est, gratuita iustificatione per fidem
Christi, imò ab ipso habitu gratiæ, Excidistis peccando tā
grauiter. Quod autem hoc ita sit, patet ex contrario. Nos enim
Apostoli, primitias spiritus habentes, & omnes veraciter
Christiani Spiritu id est, spiritus sancti instinctu, seu spiri-
tuali intellectu, Exsistite Christi spem iustitiæ id est, spe-
ratam iustitiam, seu plenam iustitiæ præmium, scilicet vitam eter-
nam Exspectamus quia per fidem & gratiam sine operibus
legis saluari speramus. Sæpe autem in scripturis sumitur spes,
pro*

Galat. 4.

A. 110.
I. Cor. 12.Ioh. 14.
Iacob. 2.Roma. 8.
Eph. 2.
A. 15.

pro re sperata, Merito autem sic expectamus. Nam in Christo
Iesu neq; circumcisio aliqui valet ad salutem, tempore Eua-
gelij divulgari, Neque præputium id est, ritus gētilitatis. Vt itiq;
enim æqualiter reputatur inane tempore nouæ legis, Sed fi-
des quæ per dilectionem operatur, implendo diuina præcepta, a-
liqui valet, & sufficit ad salutem. Porro, fides sine charitate
informis est, & sine operibus mortua est, si tamen opportu-
nitas operandi occurrat. Ad minus tamen in adultis exigitur
actus interius charitatis & fidei ad salutem, quoniã arbor que
non facit fructum bonum excidetur. Currebatis bene. O
Galatæ, id est, festinatè, & recto itinere processistis de via ad
patriam, de exilio isto ad paradisum cœlestem, de medijs ad
vltimum finem. Ita vt dicere potuissetis illud Psalmista, Viam
mandatorum tuorū cœlestem. Hic autem cursum est feruens de-
siderium mentis ad deum, efficax quoq; executio cœlestium
præceptorum. Quis vos impedit ab isto cursu Veritati nõ
obedire? id est, vt nostræ vere prædicationi, euangelicæ que
doctrinæ non obediat? Nemini vos ab hac obedientia im-
pedienti Conserferitis. Persuaso enim id est, topica argumen-
tatio illorū qua vos ad legalia obseruanda nituntur inducere,
Non est quantum ad suam falsitatem ac deformitatem, Ex-
eo qui vocat vos id est, ex deo, qui vos per inspirationem in-
ternam, & nostram prædicationem vocat ad fidei sinceritatem
& vitam æternam, Modicum fermentum totam massam corrum-
pit. Hoc ad literam ita est, Quod in epistola ad Corinthios
plenus est expositum. Quo significatur quod pauci pestiferi,
fallaces, & indurati totam fidelium cōgregationem inficiunt,
ideo sunt vitandi. Ego autem confido in vobis id est, de vobis
In domino id est, quoniam ante virtutibus suis tam in-
ignes, spero nunc qd respicietis à vestro errore. Ita Quod nihil
aliud sapietis perlecta hac epistola, nisi quod ego vos docui.
Qui autē conturbat vos id est, pacē & quietem mentis ve-
stræ, quam in euangelica veritate habuistis, sollicitat & sub-
uertit, Portabit iudicium reprobationis, id est, debitam
penam sustinebit, nisi poeniteat, Quicunque sit ille si-
ue sit magnus, siue mediocri. Deus enim nil mali im-
punitum relinquit. Iuxta illud Iob, Deus inukum abire
non patitur. Ego autem fratres si circumcissionem adhuc prædi-
co obseruandam, vt mihi à pseudoapostolis illis imponitur.
D ij Qui

A
Eph. 2.

Iacobi. 2.

Marc. 5.

Psal. 118.
B

Math. 13.

I. Cor. 5.
CMath. 13.
Iob. 24.

D Qui, vt facilius Galatas ad legalium obseruationes inducerent, afferuerunt Paulum apud alios adhuc circuncisionem predicare. Si ergo hoc ago, *Quid id est, qua ratione, Adhuc persecutionem patior?* à Iudeis. Tanquam dicat, nulla. Ob hoc quippe præcipue indignabantur, & penas intulerunt Iudeæ apostolo, quia cessationem circuncisionis æ sabbati docuit. Vnde si circuncisionem adhuc prædicasset in gentibus, cessasset Iudei persequi ipsum. Erga Hoc est, si circuncisionem doceo obseruandam, *Euacuatium id est, ablatum Est scandalum crucis* id est, offendiculum passiuum seu scandalizatio Iudæorum quo trahuntur. Offendunt seu scandalizantur de hoc quod gloriam crucis prædicamus, asserentes ad salutem sufficere fidem & gratiam dominicæ passionis, magisque constare salutem in cruce, quam in circuncisione. Si itaque Paulus circuncisionem docuisset, vt falsi illi dixerunt, non fuisset Iudei sic concitati aduersus eum. Et quoniã Galatis innotuit Iudæos persequi Paulum, & scandalizari in prædicatione ipsius, idcirco per hæc inuuit eis apostolus falsum esse quod sibi imponebatur à peruersis. *Vitam & abscindantur* id est, à societate fidelium, & vestro conuentu penitus remoueantur, imò & desistant, quantum ad culpam, *Qui uos turbant* ingerendo auribus uestris falsam doctrinam, & inquietantes cor uestrum. *Vos enim in libertatem* id est, exonerationem à seruitute legalium. Vel, in libertate, id est, euangelicam legem, que à Iacobo uocatur lex perfectæ libertatis, quoniam à seruitute peccati ac demone saluat. Vel, in libertatem, charitatis. *Vocati estis* per gratiam Christi, qui nos à iugo legis absoluit, vt non timore, sed amore moueamur ad cultum diuinum. Veruntamen quoniam non est libertate hæc abutendâ, subiungitur, *Tantum id est, hoc solum vos precor ac moneo, Ne libertatem uobis collatam, in occasionem carnis deis* id est, ad sacrificiendû carnalibus concupiscentiis ex pendatis. Libertas nempe multis peccandi occasio est, quoniam penam non metunt. Nam & heretici quidam fuerunt, qui sibi per spiritus libertatem omnia licere asseruerunt, qui vtique omnium vitiorum miserime seruituti subiecti fuerunt, *Sed per libertatem* diuinam atque fraternam *Seruite in inuicem* hoc est, ex dilectione interna, ac pura procedite ad charitatiua obsequia, mutuo succurrendo in spiritualibus

A. C. 13.
1. Cor. 1.
Eph. 2.

Eccl. 10.

Eccl. 11.

A. C. 15.

1. Petri. 2.

ritualibus ac temporalibus, prout perfecta charitas (quæ omnia facit communia) exigit. *Omnis enim lex* id est, vniuersa legis præcepta *In uno sermone implentur* id est, per obseruationem vnius præcepti custodiuntur. De quo sermone præceptum subiungitur, *Diliges proximum tuum sicut teipsum* id est, spiritualiter, & propter deum, in deo, & in ordine ad vitam æternam. Licet enim duo sint charitatis præcepta propter materialem distinctionem obiecti (de quibus ait Saluator, In his duobus mandatis tota lex pendet & propheta) vna tamen est charitas, qua deus proximum diligunt. Ideo hoc loco, & alibi sepe vnum mandatum in alio includitur. Vnde cum in dilectione proximi dicitur lex impleri, in dilectione proximi comprehenditur dilectio dei. Porro verbum hoc, *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, in Leuitico habetur, *Quod si inuicem mordetis* verbis pungitiuis & pessimis *Et comeditis* .i. fraudatis & deuoratis temporalia vel spûalia bona uestra mutuo corripendo *Videte .i. attendite* *Ne ab inuicem cõsumamini* id est, penitus pereatis in anima & corpore. Tanquã dicat, Nisi à morfu inuidiæ, & mutua corrosione ac nocumẽto abstinueritis, anima uestra & corpus, & omne esse spirituale atque gratificum perdet in seculo isto, penasque æternas sentiet in inferno. *Dico autem* id est, ad moneo vos *In Christo* id est, secundum Christi doctrinam. *Spiritus ambulare* id est, secundum spiritus sancti instinctum agite. Vel, per spiritum designatur ratio, cuius iudicium in omnibus sequi debemus: quoniam optimum hominis est esse secundum rationem, vt Dionysius protestatur, *Et desideria carnis non perficietis* id est, carnales concupiscentias non deducetis ad effectum, neque præbebitis eis consensum, qui corã deo pro opere reputatur,

Caro enim id est, appetitus sensitius, seu anima secundum carnem, vel ipse homo ex parte sensualitatis, *Concupiscit aduersus spiritum* id est, ea desiderat que dicẽtẽ sunt rationi cõtraria, videlicet delectationes sensibiles. De quibus scriptum est, *Post concupiscentias tuas non eas, & à voluptate tua auerte*, *Spiritus autem* id est, appetitus intellectualis, seu ratio vel anima secundum partem sui superiorem, concupiscit *Aduersus carnem* id est, ea que carni & sensualitati laborem & tedium ingerunt, vt pote spiritualia bona, continentia, sobrietatem, diuinorum frequentem ac stabilem vacationem,

D iij quibus

A
Ioan. 13.

Leuit. 19.
Marci. 12.
Roma. 13.
Iacobi. 2.

B
Leuit. 19.

EPIS T.

Dionysius.
C
Gene. 3.

Eccl. 18.

D quibꝰ caro castigatur, fatigatur, & attenuatur, *Hec enim videlicet caro & spiritus. Sibi inuicē aduersantur* appetendo contraria, vt dictum est. Caro cupit bona delectabilia, & vitia etiam inordinate, seu vltra necessitatem: spiritus autē vult bona honesta per respectū ad deum, *Vt non quæcunque uultis secundum rationis iudicium Faciatis* propter sensualitatis rebellionem. Quemadmodū alibi dicit Apostolus, Non quod volo bonum, hoc facio. Vel sic, sibi hæc aduersantur, vt non quæcunque uultis, id est, non omnia ad quæ inclinationem habetis, faciatis. Sed per rationem vitia carnis refrænetis. Sicque dictio illa, vt, tenetur concomitantur, quia ex illa mutua aduersatione sequitur, vt non liceat nobis omnia operari

Roma. 7.
Erou. 2. 7.

1. Petri. 2.

quæ volumus. Hinc etiam testatur Petrus, Charissimi (inquiens) obsecro vos abstinere à carnalibus desideriis, quæ militant aduersus animam. *Quod si spiritu ducimini* id est, à spiritu sancto *Non estis sub lege* id est, legalibus obseruantis non subiciatis uosmetipsos. Tanquam dicat, In hoc cōstat vos esse deceptos quod legis iugo subditi estis. ¶ Scien-

dum autem quōd spiritus multis modis accipitur in scripturis. Primo, pro intellectuāli & separata substantia, sicque deus, & angeli spiritus appellātur. Vnde est illud, Spiritus est deus. Et in Actibus, Sadduuci dicunt, nec spiritum, nec resurrectionem esse. Vbi per spiritum angelus designatur. Secundo, pro substantia animæ, vt dum Stephanus ait, Domine, accipe spiritum meum. Tertio, pro superiori parte rationis, sicut hoc loco. Quarto, pro virtute imaginatiua, vt ibi, Fui in spiritu dominica die. Quinto, pro subili humore, per quem anima operationes vitales exercet in corpore. Sapiens, Spiritus diffundetur tanquam mollis in se. Sexto, pro aere vel vento. De quo quidam exponunt illud Genesios, Spiritus domini ferebatur super aquas. Item & illud, Spiritus ubi uult spirat. ¶ Deinde de operibus carnis, quibus spiritus relinquitur, tractat Apostolus, Opera enim carnis proprie nominantur ad quæ caro inclinatur. Vt sunt gula, & luxuria, gemitus, & concupiscentia, & cetera. De quibus subditur, *Manifesta autem* id est, apertam malitiam habent, & naturalis ratione opponuntur, *Sunt opera carnis. Quæ sunt fornicatio* id est, coitus soluti cō-

Ioan. 4.

Act. 23.

Act. 7.

Apoc. 1. F
Sapient. 3.

Gene. 1.

Ioan. 3.

Roma. 8.

Ephe. 4.

soluta, *Immunditia* id est, vitium contra naturā *Impudicitia* quātū ad gestus puocātes libidinē, in aspectu, tactu, & osculis, *Luxuria*

Luxuria, *Quæ* est nomen commune, quo cæteræ species luxuriae iam non expressæ designantur. *Idolorum seruitus*, id est, idololatria, quæ interdum ex luxuria generatur, vt patet in Salomone, *Veneficia*, id est, fortilegia, *Inimicitie* quæ ex carnali generantur amore, *Contentiones* verborum, *Aemulationes*, id est, inuidentiæ eorum quæ idem appetunt, sed vnus per alium impeditur, sicut plures ad prælationē aspirant, *Irae*, id est, appetitus vindictæ *Rixæ*, id est, lites verbosæ, *Dissensiones* animorum, quantum ad partialitates, *Sectæ*, id est, separationes dissentientium iam firmatae, *Inuidiæ*, *homicidia*, *ebrietates*, *conestiones*, id est, assidue conestiones, *Et his similia, quæ prædico uobis*, vitanda, antequam morte præoccupemini, *Sicut prædixi. Quoniam qui talia agunt*, scilicet aliquid horum secundum suam perfectam rationem, *Regnum dei non consequentur*. Ex quo duo sequuntur. Primum, quod omnia hæc sint peccata mortalia. Alterum quod damnati nunquam liberabuntur aut saluabuntur. ¶ Insuper enumerantur opera spiritus, id est, quæ à spiritu sancto in nobis fiunt, & spiritui nostro rationali insunt atque conueniunt. Dicuntur autem hæc opera, fructus, ad similitudinem fructus materialis. Sicut enim huiusmodi fructus ex terra aut arbore oritur, & cum quadam dulcedine degustatur: sic opera ista à spiritu sancto principaliter atque à nostro spiritu diuinitus confortato nascuntur, animamque delectant. Ait ergo, *Fructus autem spiritus sancti, seu nostri, Est charitas*, id est, actus dilectionis per modum ignis ad cœlestia scandens ac eleuans. *Gaudium*, hoc est, diffusio animi in conceptione boni honesti. Quod alio loco vocatur gaudium in spiritu sancto, nec

Roma. 8.

1. Ioan. 5.

B

Rom. 14.

C

competit reprobis. Est tamen & aliud gaudium seculare, vanū, & falsum. De quo dicitur in Ioanne, *Mundus gaudet*. Et *Ioan. 16.* apud Iob, *Gaudium hypocrite ad instar puncti. Pax*, id est, *Iob. 20.* tranquillitas mentis sine quietatio eius in bono, *Patientia* in aduersis, id est, æquanimis persequo contrariorum, *Longanimitas* spei, in præfolando bona diuinitus promissa, *Bonitas*, id est, beneuolentia, *Benignitas*, id est, beneuolentiæ executio, sed largitio facultatum, *Manuetudo*, id est, tractabilitas, iram repellens, *Fides*, id est, fidei certitudo, siue fidelitas, *Modestia*, id est, moderatio in verbis & actibus, *Contententia*, id est, refrenatio voluptatis laboriosa, *Castitas* id est, inexpressio

D venerorum & concupiscentiæ sine impugnatione atque labore. Continentia enim & castitas quantum circa idem versentur, nihilominus tamen distinguuntur. Quoniam continentis sustinet concupiscentias fortes, sed non vincitur. Castus vero nec sustinet eas, vnde nec superatur. ¶ Denique horum duodecim fructuum spiritus (ad quos alij fructus reducitur) distinctionem ac sufficientiam sanctus Thomas in prima secunda ponit, hoc modo, Fructus distinguuntur secundum variam processum spiritus sancti in nobis. Primo enim mens ordinatur in seipsa per amorem, qui est radix omnium affectionum. Ideo primus fructus est caritas, sine qua nihil rationem fructus sortitur, & in qua spiritus sanctus specialiter datur. Secundo ponitur gaudium, quod ex charitate producitur, quoniam amans habendo amatum in se gaudet de eius præsentia, quam efficit caritas. Iuxta illud Evangelistæ, Qui manet in charitate, in deo manet, & deus in eo. Tertius fructus est pax, quæ est perfectio gaudij. Primo, propter quietem ab exteriori perturbatione. Aliter namq; non esset gaudium perfectum. Secundo, propter interioris ac fluctuantis desiderij sedationem. Vnde per hæc tria bene se habet anima in bonis. In malis quoque bene se habet dupliciter. Primo, ne ex imminente malo turbetur, quod fit per patientiam, quæ est quartus fructus. Secundo, ne ex dilatione boni sperati frangatur, quod fit per longanimitatem, quæ est quintus fructus. Secundo, bene disponitur homo ad id quod est iuxta se, scilicet ad suum proximum. Primo, per voluntatem beneficiendi, quod pertinet ad bonitatem, quæ est sextus fructus. Secundo, per voluntatē istius executionem, quod fit per benignitatem, quæ est septimus fructus. Tertio, æquantimter tolerando mala illata; quod fit per mansuetudinem, quæ est fructus octauus. Quarto, ne proximis fraude aut dolo nocemus, quod fit per fidem pro fidelitate acceptam. Si vero fides sumatur pro certitudine fidei, quæ est virtus theologica, sic per eam bene disponitur homo ad id quod supra se est, hoc est ad deum, subdendo ei proprium intellectum. Tertio insuper eadē disponitur ad id quod infra se est. Primo, quantum ad verba & actus, quod est per modestiam, quæ ponitur decimus fructus. Secundo, quantum ad interiorē passionem seu concupiscentiam; Et ita ponuntur alij duo fructus, videlicet continentia & castitas,

Thomas.

1. Ioan. 4.

F pertinet ad bonitatem, quæ est sextus fructus. Secundo, per voluntatē istius executionem, quod fit per benignitatem, quæ est septimus fructus. Tertio, æquantimter tolerando mala illata; quod fit per mansuetudinem, quæ est fructus octauus. Quarto, ne proximis fraude aut dolo nocemus, quod fit per fidem pro fidelitate acceptam. Si vero fides sumatur pro certitudine fidei, quæ est virtus theologica, sic per eam bene disponitur homo ad id quod supra se est, hoc est ad deum, subdendo ei proprium intellectum. Tertio insuper eadē disponitur ad id quod infra se est. Primo, quantum ad verba & actus, quod est per modestiam, quæ ponitur decimus fructus. Secundo, quantum ad interiorē passionem seu concupiscentiam; Et ita ponuntur alij duo fructus, videlicet continentia & castitas,

castitas, quorum differentia posita est. Quoniam vero iuxta A præhabita, fructus nominat operationem. Charitas, patientia, mansuetudo, &c. prout fructus ponuntur, non accipiuntur pro ipsi habitibus, sed habituum actibus. Sciendum quoque quod fructus vocantur non solum actus virtutum delectabiles, sed etiam delectationes actibus virtuosis annexæ. Idcirco prædicta omnia accipi possunt tam pro actibus virtuosis quam pro delectationibus mundis. ¶ Alterum aduertendum, quod virtutes & dona cōueniunt in hoc quod sunt habitus. Sed virtutes perficiunt potentias animæ. Dona vero perficiunt ipsas virtutes. Simili modo beatitudines & fructus conueniunt in hoc quod sunt actus virtutum seu donorum. Sed beatitudo superaddit ad rationem fructus excellentiam quandam. Beatitudines namque sunt actus precipuarum virtutum. Propter B quod potius attribuuntur donis quam virtutibus. Omnes ergo beatitudines fructus dici possunt, non autem e contrario

Aduersus huiusmodi fructus spiritus Non est lex prohibens eos, sed pro eis est lex. Qui autem sunt Christi per fidem & charitatem perfectam, id est, imitatores crucifixi Carnem suam crucifixerunt, id est, spiritualiter mortificauerunt eam macerando, affligendo, domando Cum vitis exterioribus FINIS,

Et concupiscentiis interioribus, tam vitia quam concupiscentias persequendo & occidendo. ¶ Deinde Apostolus exhortationem conuertit ad Galatas, Si pro quia Spiritu, id est, rationis iudicio, vel spiritus sancti operatione, Vivimus intra nos vita gratiæ Et spiritu ambulemus, id est, rationis iudicium seu spiritus sancti instinctum sequamur in conuersatione exteriori & vita aliis exemplari, vt luceat lux nostra coram hominibus, quatenus videntes opera nostra bona adificentur, & deum glorificent. Veruntamen ne in hoc aliquo modo propriam gloriam intendamus, subiungitur, Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, id est, non appetamus ab hominibus æstimari aut honorari Inuicem provocantes verbis vel signis Inuicem inuidentes. Invidia enim quum directè aduersetur charitati, quæ est animæ vita, maximè perhibetur mors esse animæ. Hinc est illud Ioannis, Qui non diligit, manet in morte. Omnis qui odit fratrem suum, homicida est. Propterea dicit Saluator, In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem.

1. Ioan. 3.

Ioan. 13.

Cap.

D Cap. vi. Fratres: si preoccupatus fuerit homo in alio quo delicto. ARTICVLVS VI.

HORTATUR demum Apostolus in huius capituli exordio prelatos & perfectiores, vt imperfectis & subditis pie concedendant atque subueniant. Ait enim, Fratres, *et si preoccupatus*, id est, quantum praerentis seu comprehensus fuerit homo ex subito motu passionis, infirmitate seu ignorantia, In aliquo delicto ex huiusmodi causa exorto, Vos qui spirituales estis, hoc est, virtutibus exercitati Huiusmodi hominem instruite, id est, ad vitam veritatis reducite atque corrigite In spiritu lenitatis, id est, animo mansueto ac dulci, non impetuoso aut grauius indignanti Considerans teipsum, id est, propriae conditionis fragilitatem attendens Ne *et tu tenteris*, id est, simili modo delinquas. Hoc est, Estote aliis misericordes & compatiētes, vt & vos misericordiam consequamini, si culpa incidieritis. Etenim beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequuntur. Et benefacit animae suae homo misericors. Propterea quoque & alibi dicitur, Memento iudicij mei: sic enim erit & tuum. Mihi heri, & tibi hodie. Mutat autē hoc loco Apostolus numerum, sicut frequenter fit in scripturis. Alter alterius onera portate, id est, defectus vestros, & infirmitates, atque peccata mutuo patienter sufferte, orando pro alterutro, mutuo succurrendo verbis ac rebus. Vnde & alibi ait, Supportate inuicem in charitate. Hoc verbo redarguntur cōplures, qui in aliorū defectibus mox inflammantur, & rigide quasi sub specie iustitiae afficiuntur. Propria vero vitia non corrigunt, neque ab aliis durē increpari dignantur. Et sic adimplebitis legē Christi id est, charitatis praeceptum. De quo ait Christus, Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicē sicut dilexi vos. Haec itaque agite, & nolite in delicto preoccupatum durē corrumpere, quantum ex deliberatione seu certa malitia peccans sit durē corrigendus. Nam si quis existimat se aliquid esse à seipso, vel spiritaliter, seu cōparatione sanctorum. Cum nihil sit à seipso, & quantum ad esse gratificum spirituale ac meritiorum, seu cōparatione sanctorū. Nam & si aliquid esset per gratiam, tamē reputando se tumide, perdit quod habuit. Iuxta quod dicitur, Sola superbia destruit omnia si comitetur. Hinc ait Psalmista, Substantia

Substantia mea tanquam nihil ante te. Item Ecclesiasticus, A *psa. 38* Quid superbit, inquit, terra & cinis? Ipse se seducit, id est, in salutem precipitat, & damnationem incurrit; Opus autem suum probet unusquisque. id est, totā vitā suā prudenter examinet, Et sic in semetipso tantum gloriam habebit, id est, de propriis bonis, seu conscientiae suae testimonio exultabit si fuerit virtuosus. Non tamen finaliter aut principaliter in se, sed in domino. Iuxta illud, Qui gloriatur, in domino gloriatur. Vnde & dictum est, Gloria nostra haec est testimonium conscientiae nostrae, Et non in altero, id est, de factis & meritis aliorū non praefumet, neque aliorum laude & adulatione latabitur. Quis enim scit quid agatur in homine, nisi spiritus hominis? Vnusquisque enim onus suum id est, causam quam cū districto iudice habet expedire, seu conscientiae suae grauamen, vel vitiorum suorum vltionem, vel actionum suarum manipulum, portabit. Opera enim illorum sequuntur illos. Praedicta iam verba Apostoli non secundum superficiem literalem, sed sapienter intelligenda sunt. Aliās enim inuicem secum pugnat. Dixi namque, Alter alterius onera portate. Nunc vero adiunxit, Vnusquisque suum onus portabit. Quasi vnus non sit portaturus onus alterius. Itē alibi dicit, Nemo gloriatur in hominibus. Et, Qui gloriatur, in domino gloriatur, Nunc autē testatur est, In semetipso tantū gloriam habebit. Sed si nunc intelligatur, & modus, & ordo, atque intentio, quibus introducuntur, pensentur, nulla erit discordia. Cōmunicet autem, id est, se conformet, vel subueniat Is quis catechizatur, id est, instruitur Verbo sapientiae salutaris Et qui se catechizat, id est, suo instructori In omnibus, id est, operibus, nō autē in vitis. Vel, in omnibus bonis, id est, diuinitis seu facultatibus, vt ei in temporalibus administret, à quo spiritalia bona suscipit. Noli te errare à luce veritatis, & via iustitiae, excusando vos à praedicta communicatione, vel aliorum praeceptorum executione Deus non irridetur, id est, nō fallitur. Ideo scit, an excusatio sit cōdigna & verax. Quod autē deus nō irrideatur, hinc constat. Quae autē seminauerit homo, id est, opera quae in hac vita effecerit, quae ad futura praemia cōparatur, sicut semē ad fructum, Haec *et metet*. i. horū fructum, seu mercedē recipiet. Iuxta illud, Anima eius in vita ipsius benedicetur. Itē & illud, Ecce venio cito & merces mea mecū est, dare vnicuique iuxta opera sua. Quoniam

Luce. 6.

Proter. 11.
Eclē. 38.

Ephē. 4.

Rom. 13.

1. Cor. 4.

Roma. 4.
1. Cor. 1.

1. Cor. 9.

1. Cor. 3.

Psal. 48.
Apoc. 22.

D Quoniam qui *seminat in carne* id est, carnaliter viuunt, impetunt passionem sequendo, *De carne* id est, pro vitis carnis

Metet id est, recipiet *Corruptionem* peccati ac mortis aeternae. *Qui autem seminat in spiritu* id est, spiritualiter conuersatur, rationis sententiam, & charitatis institutum semper sequendo. *De spiritu* .i. pro operibus spiritualibus, vel de spiritu sancto, tanquam à remuneratore, *Metet uitam aeternam* hoc est, coelestem beatitudinem consequetur in praemium. *Bonum autem* id est opus virtutis, *facientes nō deficientes* .i. nequaquam cessemus, nec tepescamus. Non enim coronatur, nisi qui legitime certauerit. Et qui perseuerauerit in finem saluus erit.

2. Timo. 2.

Matt. 10.

Gen. 24.

Tempore enim suo .i. hora diuinae retributionis, videlicet cū ab omni culpa & pœna fuerimus absoluti, siue in hac vita, siue in purgatorio *Metemus* .i. aeternam gloriam recipiemus

Non deficientes .i. sine non habituri praemij tanti, nec plus appetituri, quàm dabitur, *Ergo dum tempus promerendi habemus* .i. quando durat vita hęc praesens *Operemur bonum ad omnes* id est, omnibus quātum possibile est, benefaciamus (sicut generalis exigit charitas) corporalia seu spiritualia bona nostra eis communicando, *Maximè autem operemur bonum ad domesticos fidei* .i. ecclesiae filios veros Christianos, quibus alibi dicit Apostolus, iam nō estis hospites & aduenae, sed estis ciues sanctorum & domestici dei. *Qui ergo nobis magis coniuncti sunt*, his magis benefacere obligamur. Charitas nāque est ordinata. Propter quod rursus alibi ait Apostolus, Si quis (inquens) suorum, & maximè domesticorum, curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior.

FINIS.

Eph. 2.

1. Timo. 5.

Videte qualibus literis scripsi uobis mea manu .i. considerate quali sermone ego praesentem epistolam didici, & manu propria scripsi, ne quis vos decipiat, dicendo epistolam hanc non esse missam à me, vel simili stylo uobis scribendo. *Quicumque enim uolunt placere* .i. sibi ipsis *in carne uestra*, id est, praeprii uestri circuncisione. Vel, qui uolunt placere Iudaeis incredulis in carne. i. in carnalibus obseruantis, *Hi cogunt id est, uehementer & importunè quaerunt & excitant, Vos circuncidi* id est, in corpore *Tantum* .i. praesertim ad hoc *Ut persecutione crucis Christi* .i. persecutionem pro fide & passione saluatoris, *Nō patiantur à Iudaeis* qui eos persequebantur, qui cessationem legalium docuerunt. Pseudo enim apostoli legalia simul, cum Euangelio praedicaerunt,

Col. 3.

dicaerunt, ne à Iudaeis infidelibus pateretur molestias. *Neque enim qui circuncidantur* Carnaliter Legem custodiunt spiritualiter, neque praepceptis legis moralibus uerè obtemperant.

Sed uolunt uos circuncidi, ut in carne uestra .i. de uestri circuncisione carnali *glorientur* inuicem quasi uoluntatis suae effectum in uobis adepti. *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi* id est, in contemplatione filij dei crucifixi, & beneficiorum ipsius, uidelicet in cōsideratione passionis, charitatis, & obedientiae Christi. Per hoc tamē non excluditur gloriatio in diuinitate, & excellentia saluatoris, quoniam gloriatio crucis ordinatur ad illam sicut ad ultimum finem. Vnde & illa datur in ista intelligenda. Absit itaque à me gloriari in circuncisione, in cerimonialibus legis, in rebus caducis & uanis. Sed haec sic gloriatio mea, in Christi passione occupari, eius beneficia meditari, ipsius uestigia sequi. Per quem Christum. i. per cuius gratiam passionem, & imitationem, *Mihi mundus crucifixus est*, hoc est, mortuus. Ut puta tā homines seculares, quàm concupiscentiae atque diuitiae seculi huius, ita ut talia mihi non sapiant, non delectent, non uideant, nec me sibi coniungant inordinato affectu. *Et ego mundo per Christum crucifixus*, id est, mortuus sum ita, ut mundo non placeam, non uiuam, neque communicem. Iuxta illud, Quomodo propter te mortificamur tora die. Denique ideo absit mihi gloriari nisi in cruce Christi, *In Christo enim Iesu neque circunciso aliquid ualet*, Ad ueram salutem, Neque praepriū id est, ritus gentilitatis, *Sed noua creatura* id est, spiritualis regeneratio ex aqua & spiritu seu uita recens per gratiae quotidianam inuolutionem. *Et quicumque hanc regulam* id est, gloriationis huius rectitudinem atque delectam, *Secuti fuerint*, pax interna, id est, tranquillitas cordis sit. *Super illos & misericordia* id est, peccatorum remissio. *Et super Israel dei* id est, super electos Iudaeos legalia successu desidentes & fidem catholicam amplectentes, sit pax ista & misericordia.

A

B

Roma. 1.

Psal. 43.

C

1. Ioan. 3.

Ioan. 14.

Matt. 16.

Luce. 9.

tia dei

De cetero nemo mihi molestus sit docendo, aut mihi imponendo obseruationem legalium. Vel ad delectamenta praesentis uitae me exhortando. *Ego enim signata Iesu* id est, signa uulnerum, & similitudinem pœnae in Christi, *in corpore meo porto* baiulando crucem meam indentem, & Christum sequendo, eiusque passioni me pro uiribus conformando.

D. DIONYSIVS CARTHVSIAN.

Dia domini nostri Iesu Christi. Sit Cum spiritu uestro id est, in anima uestra. O Fratres. Amen. Hæc est gratia gratum faciens que a tota trinitate infunditur, quanuis interim etiam vnicuique diuine personæ attribuitur. Tota enim superbeatissima trinitas inseparabiliter operatur ad externa. Que est super omnia deus sublimis & benedictus, Amen.

IN EPISTOLAM PAVLI
AD EPHESIOS.

PROOEMIUM.

E
Marc. 7.
Psal. 8.

Mais qui audit verba dei, & facit ea, assimilabitur viro sapienti qui ædificauit domum suã supra petram. Merito diuina scriptura multipliciter eos commendat, qui in semitis mandatorum cœlestium stabiliter atque ardentè persistant, tentationibus efficaciter resistentes, cunctasque persecutiones pro amore iusticie fortiter sustinentes. Non enim minoris laboris ac laudis id est in bono cœpto perseverare quam illud inchoare. De horum numero fuerunt Ephesij (ab Asia minori Asiani vocati) quibus Apostolus iam nunc declaranda scribit epistola. Scribit autem ex Roma in carcere positus per Tycheum diaconum. Porro Ephesij nõ ad Paulo conuersi ad fidem, sed in bonis ab ipso confirmati fuerunt. Et quia in fide & in sanctis operibus permanserunt stabiliter, falsisque doctoribus spreis euangelicæ sapientie adhererunt, idcirco non increpatoriam, sed commendatoriam ac consolatoriam eis scribit epistolam, prouocans eos ad meliora, & ad gratias domino referendas eos inducens, præcipue docens omnem virtutem perfectionemque nostram diuinæ pietatis ac gratiæ ascribendam. Et in ipso epistolæ exordio solito more procedit.

Cap. 1. Paulus apostolus Christi Iesu per uoluntatem dei. ARTICVLVS. I.

Paulus

IN EPIST. PAVLI AD EPHESIOS. 216

Aulus Apostolus Christi Iesu per uoluntatem dei .i. ad diuinam uoluntate ad apostolatam efficaciter promotus scribit Sanctis omnibus .i. firmis & dignis Christi fidelibus Qui sunt Ephesi .i. in urbe sic dicta commorantur, Et pro. i. Fidelibus qui sũt in Iesu Christo per fidem & charitatem, sicut membra in capite. Vel per sanctos, intelligit prelatos & perfectiores. Per fideles uero imperfectiores ac subditos. Gratia uobis detur,

Et pax à deo patre nostro, & domino Iesu Christo. Salutatione præmissa, à gratiarum actione orditur, & ait. Benedictus deus & pater domini nostri Iesu Christi. Omnia hæc iã prædicta uerba in præcedentium exordiis epistolarum scripta atque exposita sunt. Idcirco hæc prætermitto, qui deus & pater noster Benedixit nos .i. benedixit, & gratiosus nos fecit, dando nobis munera cœlestium gratiarum, sicut subiungitur,

In omni benedictione spirituali id est, in omni dono gratiæ liberaliter dato, nostroque cordi infuso, ita ut benedictio ista sit causa formalis, per quam à deo effectiue benedicti sumus. Frequentè autem accipitur in scripturis benedictio pro dono liberali. Sicut cum Abigail ait ad Dauid, Accipe benedictionem quam attulit famula tua. Benedixit itaque nos in omni benedictione saltem in genere. Et hoc in cœlestibus bonis seu gratis. Vel ad hoc, ut ad cœlestia regna perueniamus. Vel omni benedictione habenda perfectè in cœlestibus mansionibus, in Christo Iesu, hoc est merito Christi, siue per Christum tanquam per mediatorè, sicut elegit nos, id est, præ aliis multis seu reprobis ad æternam beatitudinem præordinauit, in ipso .i. in Christo, seu per Christum. Ita ut pater & Christus (seu filius) imò & cū eis spiritus sanctus sint unus elector, sicut unus creator. Vnde Christus testatur, Ego scio quos elegerim. Et rursum, Non uos me elegistis, sed ego elegi uos. Elegit ergo nos in ipso, ante mundi constitutione, hoc est ab æterno, quæ electio ex dilectione processit. Potest quoque sic accipi, ut pariter dicatur nos elegerisse in Christo ante mundi constitutionem, quoniam ab æterno disposuit per Christi incarnationem ac passionem impendere nobis suæ æternæ electionis effectum, id est, ueram salutem. Ut essemus sancti .i. puri in anima. Et immaculati in opere in conspectu eius, hoc est corâ deo uidelicet uere, seu diuino iudicio, nõ tantum humanum.

In christi

D. In charitate, quæ est vita decorque anima, id est, per actû charitatis interiori, sine quo nihil est meritorîi. Vnde per charitatem efficitur sancti in affectu, & immaculati in effectu. Qui pater Prædestinavit, hoc est ad vitam æternam in sua dispositione præmisit seu præordinavit, Nos in adoptio-
Roma. 8. nem filiorû .i. ad hoc vt bona gratiæ quæ filius adoptiuis præstantur, nobis donentur. Quod autem subiungitur, Per Iesum Christum, referri potest vel ad verbum prædestinavit, vel ad nomen filiorum, quia per filium dicimur prædestinati sicut electi. Per filium quoque adoptio filialis nobis confertur. Dedit enim nobis potestatem filios dei fieri. Sic autem prædestinauit nos in ipsam, id est, ad imitationem filiationis naturalis, quæ conuenit Christo, cuius similitudo est filiaro adoptiua. *Ioan. 1.*
 E. Et eius efficiamur coheredes. Prædestinavit insuper, Secû-
Roma. 1. dum propositum .i. æternum decretum, Voluntas sue, quæ omnia liberrime agit. i. secundum voluntatem suam diuinam, omnia iuste agentem ac proponentem, quæ vtique est prima causa prædestinationis. In laudem gloriæ gratiæ sue .i. vt laudemus magnificentiam gratiæ suæ gratum facientis, per quem adoptio filiorum dei nûc inchoatur, quæ in patria per lumen gloriæ consummatur, In qua gratia gratû faciente. i. per quâ formaliter, Gratificauit, hoc est sibi acceptos ac gratos, Nos fecit in dilecto filio suo .i. per Christum mediatoræ dei & hominû scilicet merito Christi, & per omnia quæ Christus pro nostra salute assumpsit, fecit ac pertulit, In quo filio dei dilecto Habemus redemptionem à iure & iugo diaboli.
 Per sanguinem eius. hoc est merito effusionis sui preciosissimi sanguinis. Iuxta illud, Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Ideo subditur, Remissionem peccatorum .i. redemptionem ista est virtutum nostrorû solutio. Quæ facta est secundum diuitias, hoc est plenitudinem Gratiæ eius, videlicet Christi, qui gratiæ & piæ nos liberauit. Vnde per Euangelistam Ioannem dicitur. Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Et de plenitudine eius accepimus omnes, gratia pro gratia. Quæ gratia Superabundauit in nobis apostolis. i. copiosissime nobis infusa est, quippe qui primitias spiritus sancti accepimus, In omni sapientia .i. diuinorum noticia: omni, quantum ad sacram spectat scripturam, quam plenè cognoscimus

gnoscimus, Et prudentia .i. temporalium & humanarum rerum agnitione. Hæc enim nobis per gratiâ spiritus sancti collata sunt, vt notum faceret nobis sacramentum .i. secretû voluntatis suæ, seu voluntatem suâ secretam, alius occultatâ, vel incarnationis Christi mysterium, seu diuinæ mentis consiliû circa humani generis redemptionem, Secundum bonum placitum eius .i. secundum quod sibi pie complacuit, Quod proposuit in eo, hoc est cuius placiti executionem constituit & impleuit in Christo. Quid autem, & quando factum sit, hoc subditur, In dispensatione plenitudinis temporum id est, adueniẽte tempore diuinitus præordinato & dispensato, videlicet tempore gratiæ. De quo alibi dictum est, Ecce iam venit plenitudo temporis, Intraure omnia in Christo .i. per Christi mysteria reformare, Quæ in cælis, hoc est ordines angelorû supelendo ruinas eorum, Et quæ in terra sunt .i. genus humanû, In ipso .i. eos qui in Christo electi sunt soli effectum diuinæ liberationis finaliter sortiuntur. In quo id est, per quem Christum, Et nos apostoli, sicut & cæteri electi, Sorte .i. diuina electione Vocati sumus ad fidem & gratiam salutarem. Dicitur autem fors diuina electio, quia vtrunque est dei, non hominis, & sicut electio non accipit personam, ita nec fors. Propter quod ait scriptura, Sortes mittitur in sinum, & à domino temperantur, Prædestinati id est, ad æternam beatitudinem præordinati, Secundum propositum eius id est, secundum æternam incommutabilis eius decreti dispositionem, Qui omnia operatur per seipsum vel causas secundas, Secundum consilium voluntatis sue hoc est secundum certissimam rationem suæ voluntati consonam atque placentem. Nil enim operatur ad extra de necessitate aut casu, sed sapienter ac libere vniuersa producit: iuxta illud, Omnia in sapientia fecisti. Et, Omnia quæcunq; voluit dominus fecit, Vt simus in laudem gloriæ eius. id est, in nobis deus glorificetur, qui tantam gratiâ nobis sine meritis nostris ineffabili pietate largitus est, ex cuius beneficij consideratione nos ipsi aliique fideles in laudem & gloriam dei erumpere debemus: Nos qui ante sperauimus in Christo id est, nos apostoli, qui ante eos qui per nostram prædicationem conuerterunt, Christo per fidem & spem in hæteris. In quo Christo, hoc est, cuius ordinatione & adiutorio, Et vos Ephesi, Cum audissetis non solum auribus corporis, sed

A
 Galat. 4.
 B
 Colla. 3.
 Prou. 16.
 C
 Psal. 103.
 Psal. 134.

Dris, sed etiam cordis, Verbum veritatis scilicet, euangelium salutis vestre, id est, doctrinam Christi annunciantem hominum liberationem, in cuius doctrinæ obseruatione salus vestra consistit, *In quo & credentes* id est, cui euangelio fidem adhibentes, *Signati estis* id est, inter electos computati, & à peruersis distincti, certis diuinæ prædestinationis indicis, quorum vnum est illud, *Qui ex deo est*, verba dei audit. Et, *Beati qui audiunt verbum dei, & custodiunt illud, Spiritu promissionis sancto* id est, virtute & operatione spiritus sancti electis promissis, iuxta illud in Luca, Ego mitam promissum patris mei in vos. Vel, Spiritus sanctus dicitur spiritus promissionis quia promittit vitam æternam, *Qui spiritus sanctus Est pignus hereditatis nostræ* hoc est, arra futuræ felicitatis. Quia

Eper eius inhabitationem, inspirationem, consolationem, ac cætera dona certificamur de beatitudine subsequente. Ex perceptione quippe præsentium munerum, certa sit expectatio futurorum. Dicitur ergo spiritus sanctus pignus hereditatis quæ habituri sumus in patria, quia per modum pignoris interim nobis confertur. Pignus enim est loco rei non habitæ, estque eiusdem valoris cum ea. Deus autem est nostra felicitas atque hereditas obiectalis, quantum fructio dei sit hereditas nostra,

Gregorius felicitasque formalis. Hanc autem hereditatem nondum habemus in re, sed spiritus sanctus quem interim habemus per suam gratiosam inhabitationem, est eiusdem valoris cum ea: imò & ipse realiter idem cū ea est, sed diuerso habetur modo in via & in patria, ideo modo vocatur pignus, in patria autem vocatur hereditas. Veruntamen (vt in glossa quoque Augustini testantur citata verba) conuenientius dicitur spiritus sanctus arra, quam pignus, quoniam pignus aufertur cum promissum vel debitum soluitur. Arra vero cum sit pars pretij nõ aufertur, sed completur cum solutio agitur. Quoniam ergo in perceptione futuræ atque cælestis hereditatis spiritus sanctus non aufertur electis sed plenius datur, idcirco aptius nūcupatur arra quam pignus. Nihilominus quoniam spiritus sanctus dicitur nobis dari per dona sua, id est, propter hoc quod dona sua nobis præstantur, & aliqua dona sua propter imperfectionem inclusam non manent in patria, vt fides & spes, ideo quantum ad hæc dona spiritus sanctus rationem pignoris habet. Sic enim aufertur quantum ad modum, venientibus

Ioan. 8.
Luc. 11.

Luce. 24.

Rom. 8.

Gregorius

Ioan. 17.

August.

tibus dotibus quæ fidei & spei succedunt. Quantum vero ad dona quæ manent & pericuntur in patria, qualia sunt charitas, sapientia, timor filialis, spiritus sanctus proprie dictus est arra *In redemptionem acquisitionis* hoc est, in liberationem saluificam, per quam adipiscimur vitam æternam, videlicet vt iugo peccati, & demonumque per gratiam spiritus sancti eripri, salutem acquiramus perpetuam. De qua ait Petrus, Vos genus electum, gens sancta, populus acquisitionis, *In laudem gloriæ eius* id est, ad præconium diuinæ beatitudinis ac maiestatis, puta ad hoc, vt diuine nature beatitudinem ac maiestatem grata mente laudemus. Omnia enim propter seipsum operatus est dominus. Denique litera ista quantum ad tæmorem verborum nonnihil truncata est, vnde supplerere oportet. Vt cum dicitur, *In quo & credentes, fiat puncti distinctio*, sicque facile elicitur sensus perfectus. ¶ Et quia bonus prælatus, imò & quilibet proximus de salute alterius ex vera charitate latari, & domino gratias agere debet, subiicit apostolus,

Propterea & ego audiens à narrantibus, vel etiã ab interna loquutione spiritus sancti, *Fide vestram que est in Christo Iesu puram, sanctam, christianã atque catholicam, Est dilectionem habitualement & actualement, quam ostenditis, In omnes sanctos* hoc est, in vniuersos veraciter christianos, quibus in spiritua-libus ac temporalibus beneficiis, prout casus occurrit, facultasque suppetit, *Non cesso cõgruentibus horis, Gratias agens deo pro vobis* .i. propter beneficia vobis impensa, *Memoriam vestri faciens* id est, vestri recordans, *In orationibus meis* quibus pro vestro profectu oro, *Vt deus domini nostri Iesu Christi* id est, verus deus, qui est deus Christi prout homo. Sic enim quælibet diuina persona, totaque simul superbeatissima trinitas deus est Christi. *Qui deus est, Pater gloriæ* id est, fons & origo omnis sanctæ gloriæ, *Vel, pater gloriæ, id est, maiestatis altissima, Det vobis spiriti* hoc est donum, *Sapientiæ* quæ est vnum ac summum septem donorũ spiritus sancti. Vel, *spiritum sapientiæ. i. spiritum sanctum datoris sapientiæ habitualement*. Et reuelationis actualis. i. illuminationis ex habitu sapientiæ & motione spiritus sancti procedetis. Non enim sufficit nobis gratia aut sapientiæ habitualement, sed requiritur insup actualis motio spiritus sancti excitatis habitu ipsũ in actũ, cuius motiõ efficit anima cito capax per habitualement septem donas spiritus sancti,

A
1. Cor. 15.

1. Pet. 2.

Prover. 16

B

Ioan. 13.

C

Hebr. 7.
Esaie. 11.

E ij quemad-

D quemadmodum capax est motionis propriae rationis per habitus virtutum. *Est itaque vobis spiritum sapientiae, In agnitione eius id est, ad contemplandum deum, quod est, Illuminatos habere oculos cordis vestri id est, habere intellectum speculatiuum ac practicum diuinitus illustratum, Vt sciatis & sciendo iuste viuatis. Sciatis inquam, Quae sit spes uocationis uestrae hoc est, bonum speratum siue felicitas ad quam diuinitus inuitamur, Et quae diuinitas id est, spiritalium opulentia seu plenitudines copiose, Glorie hereditatis eius id est gloriose felicitatis dei, quam exhibet, in sanctis, in patria. Beatitude enim est status omnium bonorum aggregatione perfectus, iuxta Boetium. Vnde quauis beatitudo dei in seipso sit simplicissima, beatitudo quoque quam electis infundit, secundum essentiam simplex sit, scilicet visio dei, quae est rota merces: dicimus tamen secundum nostrae intelligentiae modum, quod in deo sit omnium bonorum copiosissima opulentia atque ditissima plenitudo. Beatitudini autem creatae quae communicatur beatis, multa iunguntur perfectientia eam, videlicet dilectio, delectatio, &c. quae dicuntur diuinitas gloriose hereditatis seu beatitudinis nobis promissae. Orat ergo apostolus ut beatitudinis huius diuinitas magis perfecte cognoscatur. Scitis praeterea Et quae sit supereminens magnitudo, hoc est, incomparabilis sublimitas, summaque gratia, Virtutis eius in nos id est diuinae potentatis gratiam itam cordibus nostris infundentis, Qui credidimus in Christum, atque primitias spiritus sancti receperimus, Secundum operationem potentiae uirtutis eius, hoc est secundum efficaciam eius diuinae potentiae, quae uirtus uocatur, cum sit potestas consummata atque perfecta. Re aliter tamen id est sunt, praesertim in deo, potentia actiua & uirtus, quantum potentia secundum quosdam, dicat potentiam absolute: uirtus autem complementum potentiae, Quam uirtutem operatus est id est operando monstrauit. In Christo, mortuo ac sepulto, Suscitans illum a mortuis tertio die, Et*

Rom. 8.

2. Cor. 4.

Boetius.

E simplicitissima, beatitudo quoque quam electis infundit, secundum essentiam simplex sit, scilicet visio dei, quae est rota merces: dicimus tamen secundum nostrae intelligentiae modum, quod in deo sit omnium bonorum copiosissima opulentia atque ditissima plenitudo. Beatitudini autem creatae quae communicatur beatis, multa iunguntur perfectientia eam, videlicet dilectio, delectatio, &c. quae dicuntur diuinitas gloriose hereditatis seu beatitudinis nobis promissae. Orat ergo apostolus ut beatitudinis huius diuinitas magis perfecte cognoscatur. Scitis praeterea Et quae sit supereminens magnitudo, hoc est, incomparabilis sublimitas, summaque gratia, Virtutis eius in nos id est diuinae potentatis gratiam itam cordibus nostris infundentis, Qui credidimus in Christum, atque primitias spiritus sancti receperimus, Secundum operationem potentiae uirtutis eius, hoc est secundum efficaciam eius diuinae potentiae, quae uirtus uocatur, cum sit potestas consummata atque perfecta. Re aliter tamen id est sunt, praesertim in deo, potentia actiua & uirtus, quantum potentia secundum quosdam, dicat potentiam absolute: uirtus autem complementum potentiae, Quam uirtutem operatus est id est operando monstrauit. In Christo, mortuo ac sepulto, Suscitans illum a mortuis tertio die, Et

F constituens hoc est firmiter ponens eum Ad dexteram suam id est, in potioribus bonis suis, uidelicet in summo honore, dignitate & gloria, In caelestibus id est, in caelo empyreo, Super omnem principatum, id est, angelos de summo, seu tertio choro inferiorum hierarchiae, Et potestatem, hoc est angelos de inferiori choro secundae hierarchiae, Et uirtutem id est, angelos

Rom. 4.

1. Cor. 6.

Galat. 1.

Collo. 2.

1. Thes. 1.

angelos de medio choro eiusdem hierarchiae, Et dominatio **A** nem id est, angelos de summo ordine hierarchiae secundae. In hac autoritate fundat et beatissimus theologorum princeps Dionysius, ponens principatus in inferiori hierarchia. Constituit quoque eum in die ascensionis, quo ad naturam assumptam, Et supra Omne nomen, id est, ultra omne ens nominatum aut nominabile, Quod nominatur id est, exprimitur, scitur, vel esse perhibetur, Non solum in hoc seculo variabili,

Sed etiam in futuro id est, in patria nominabitur aut scietur, id est, ultra omnem creaturam terrestrem & caelestem, corporalem ac spirituales, sublimauit Christum, quo ad humanitatem assumptam: imò sola humanitas Christi propter uincionem suam personalem cum uerbo, praestantior est toto uiuerso simul accepto. Et omnia subiecit sub pedibus eius. i. uincersa creata Christi potestati atque imperio, imò & inferiori eius naturae (quae nomine pedum intelligi potest) deus pater plenissime subdidit. Vnde ipse ait, Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra, Et ipsum Christum, deus pater Dedit. i. constituit caput. i. principalem, Super omnem ecclesiam militantem ac triumphantem, Quae est corpus ipsius Christi mysticum, quoniam uiuitur et ut capiti per communionem naturae, participationemque gratiae. Est quoque ecclesia Pleni- tudinis eius uidelicet Christi, vel quia ab ipso donis gratiae adimpletur, vel quia facit ad hoc ut Christus omnia membra sua mystica habere dicatur. Qui existens secundum diuinitatis naturam, Omnia in omnibus non essentialiter aut formaliter, sed casualiter ac supereminenter, ut dictum est plenius,

A dimpletur quantum ad mysticum corpus suum, quantum in seipso non perficitur nec crescit. ¶ Aduertendum praeterea, quod Christus dicitur caput ecclesiae, ad similitudinem capitis naturalis. Sicut enim in capite naturali sunt tria, uidelicet ordo, quoniam caput est prima atque superior pars hominis. Perfectio, quia in capite uigent omnes sensus. Virtus, quoniam motus & gubernatio omnium membrorum dependent à uisusentia ac motiua, quae dominatur in capite. Sic Christus prior & altior est aliis propter gratiae suae eminentiam, & in ipso sunt omnes sensus spirituales. Ipse quoque omnibus influere potest spirituales sensum & gratiae motum. Est autem Christus secundum utranque suam naturam caput totius ecclesiae,

Psal. 8.

Hebr. 2.

B

Math. 28.

Collo. 2.

C

D^e clesia, sed secundum diuinam naturam influit authoritatiue, estque caput iure creationis atque excellentissimæ gubernationis. Secundum humanitatem vero influit instrumentaliter: secundum quam etiam deus est caput Christi. Nec hominum tantum, sed & angelorum quoque Christus, vt homo, caput cõsetur. Quem admodum enim angelorum & hominum vultus est vltimus finis atque felicitas, scilicet visio dei per speciem, sic vna est eorum ecclesia. Multitudo namque electorum actibus, officiisque distincta, mysticum Christi corpus vocatur.

Quoniã igitur Christus etiã vt homo propter propinquitatẽ suã ad verbum, influentiã habet in summos ordines angelorũ, & ceteros vniuersos, eos purgando, illuminando & perficiendo (secundum magni Dionysij documenta) constat quod sit eorum caput Christus. Iam enim inductum est, quod deus cõstituit eum super omnem principatum & potestatẽ, &c. Alibi quoque ab eodẽ Apostolo de ipso asseritur, quod est caput omnis principatus & potestatis. Postremo sciendũ, quod Christus est caput omnium, non aequaliter, sed ordine quodã. Primo enim & principaliter est caput beatorum qui ei vniuntur per gloriam fructiõis. Secundo eorũ qui vniuntur ei per charitatem vie. Tertio autem illorum qui sola fide ei iunguntur. Quarto vero qui vniuntur ei per potentiã ad actũ reducendã. Quinto (& maxime improprie) eorum qui vniuntur ei per potentiam nunquam ad actũ reducendam. Damnatorum vero Christus caput non est, sed existentium in purgatorio caput veraciter appellatur.

F

Cap. 11. Et vos cum essetis mortui in delictis & peccatis. ARTICVLVS. 11.

Intendens autem apostolus Ephesios ad gratiarum actionem inducere, & gratiam dei commendare, commemorat quales. i. quã vitiosi ac miseri, ex semetipsis fuerunt, & quales per misericordiã & gratiam Christi effecti sint. Et vos Ephesij

Cum essetis mortui spiritu, in delictis omissionis, Et peccatis commissionis. De sic mortuis ait in euangelio dominus, Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. In quibus vitiis, Aliquando scilicet dum nondum credidistis in Christum, Am-

Matt. 9.

bulastis

bulastis iniuste viuendo, Secundum seculum id est, conuersationem seu vitia Mundi huius qui totus in maligno positus est, id est, hominum mundanorum. Nec solum secundum seculum, sed & Secundum principem potestatis aeris huius hoc est, secundum suggestiones diaboli, qui potestatem suam exercet, & habitat in aere caliginoso, qui princeps hominum impiorum est, Spiritus malignus, qui nunc operatur in filios dissidentis, id est, desperantes, incredulos, & induratos seducit ac possidet. Sequuntur enim pene in omnibus diabolicum instinctum, In quibus delictis atque peccatis (quantum ad genus eorum) Et nos omnes Iudai, sicut & Gentes, Aliquando conuersati sumus antequam gratiam Christi susceperemus, In desiderijs carnis nostræ id est, carnalibus concupiscentiis consentiendo, Facientes, id est, actũ implentes, Voluntatem carnis & cogitationum id est, inclinationes sensualitatis, & cogitationum prauarum, seu ea in quibus caro delectatur, vel cogitatio inaniter occupatur & glorietur. Et eramus natura, hoc est, naturali propagatione ab Adam traducti: secundum illud, Ecce enim in iniquitate conceptus sum, Filij iræ, id est, digni vindicta & poena, propter originale peccatum, cui debetur poena damni, nõ poena sensus, in posteris, Sicut & ceteri impij sunt. Deus autem qui diues, id est, copiosus. Est in misericordia. Nam in seipso immensam habet clementiam, & effectus diuinæ pietatis ineffabiles sunt. Iuxta illud, Miserationes eius super omnia opera eius Propter nimiam charitatem suam, hoc est, vehementem dilectionem, Qua dilexit nos. De qua dilectione legitur apud Ioannem. Sic deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, Cum essemus mortui peccato originali ac personali vice actuali, Conuiuificauit nos Christo, id est, simul cum Christo, imò & per Christi incarnationem ac passionem viuificauit nos liberando a morte culpæ, & infundendo vitam gratiæ, daturus dæmum vitam gloriæ, Cuius gratia, id est, gratuita pietate, dono ac merito, Estis saluati non propriis meritis. Et conuersitauit id est, cum Christo & per Christi resuscitationem resuscitauit nos a morte, nunc in spe, quod in die iudicij fiet in te. Capitis enim præfessio, spes membrorum est, Et cõsedere fecit in caelestibus in Christo Iesu, id est, per fidem, E iij, gratiam

Hier. 2.
1. Ioan. 5.Roma. 8.
Bpsalm. 50.
Roman. 5.psal. 144.
C Ioan. 3.

Roma. 3.

D gratiam & meritum Christi iam preparauit nobis locum beatæ quietis in cœlestibus mansionibus: nunc enim confedere nos fecit in spe. Vnde & Christus ait, Ego dispono vobis regnum, vt edatis & bibatis super mœtam meam, & sedeatís super thronos. Et rursus alibi, *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo. Vt ostenderet in seculis superuenientibus* hoc est, in futuris generationibus vel in die iudicij, *Abundantes diuitias gratiæ suæ* id est, copiosa munera cœlestium gratiarum, seu gratiæ habitualis, ex qua omnia alia dona gratificæ aliquo modo dependunt. Hæ autem diuitiæ non sunt nisi sublimia dona spiritus sancti nobis collata, *In bonitate dei extenta, Super nos* id est, ex diuina pietate nos misericorditer aspiciente, *In Christo Iesu*, hoc est, per Christum, & eius sacra mysteria. *Gratiæ enim*, id est, gratuita dei pietate, qui oēs homines vult saluos fieri. Vel, gratiæ habituali omne meritum vestrum præueniente. Vel gratiæ, id est, gratiatio merito Christi, *Estis saluati* à potestate diaboli, & seruitute peccati, cæterisque animarum periculis (quantum est ex parte dei saluantis) *Per fidem*, Sine qua impossibile est deo placere, & sine qua nulla actio meritoria est, per quam etiam meritum Christi nobis applicatur. *Et hoc non ex vobis*, id est, non propria virtute estis saluati. *Dei enim donum est saluatio vestri*, seu fides. Et hoc, *Non ex operibus*, id est, non vestris meritis saluationem aut fidem merulistis, sed deus misericorditer vos præuenit, *Vt ne quis gloriuret*, id est, ne aliquis se propriis viribus iactet saluatum, siquæ in seipso, non in domino gloriuret. Et merito nemo in se gloriari debet. *Ipsius enim dei sumus saluata*, id est, creati à deo, quantum ad esse naturale, *Creati* (quantum ad esse gratiæ) recreati ac regenerati, *In Christo Iesu*, id est, in sacramentis & fide Christi. Sacramenta enim Christi gratiam conferunt, & spiritaliter creant. De qua creatione ait Psalmista, *Cor mundum crea in me deus. Creati inquam, In operibus bonis*, id est, per opera bona virtuosa ac meritoria ad perfectam regenerationem, & spiritualem existentiam ducti. Quauis enim per fidem & gratiam reuascamur & iustificemur, oportet tamen vt tempore opportuno fides per dilectionem operetur, quoniam fides sine operibus mortua est.

Que

Que opera bona, *Preparauit deus* id est, in sua prædestinatione nobis dare disposuit. Omnia enim opera nostra operatur in nobis *Vt in illis ambulemus*, id est, conuersemur, procedendo de via ad patriam per semitam mandatorum. *Propter quod* hoc est, quoniam tantam misericordiam consecuti estis, idcirco vt gratiores sitis domino deo, *Memores esote*, quod aliquando antequam conuerteremini ad Christum, *Vos genes eratis*, id est, gentilitier & infideliter conuersantes *In carne*, id est, in peccatis carnalibus. Sic etiam accipitur caro ad Romanos, vbi dicitur, *Vos autem in carne non estis, Qui dicebamini præputium*, id est, immundi & incircumcisi vocabamini, tanquam habentes præputium, *Ab ea que dicitur circumcisio*, id est, à populo Iudæorum circumcisio. Vel distincti à populo isto. Circumcisio enim est signū distinguens Iudæos à gentibus *In carne manifesta*, id est, circumcisio ista in membro corporis, ministerio manuum fiebat, *Qui eratis in tempore illo sine Christo*, id est, sine fide, charitate & gratia Christi, quauis sine Christo, prout deus est, nihil possit in momento subsistere, *Alienati à conuersatione Israel*, id est, à cultu diuino, qui tunc in solo Israelitico populo viguit, *Et hospites testamentorum*, id est, extranei à veteri testamento. Quod pluraliter testamenta vocatur propter diuersitatem promissorum suorum, *Spem promissionis* id est, æternæ felicitatis nobis promissa, *Non habentes & sine deo vero*, id est, sine gratia atque notitia dei *In hoc mundo. Nunc autem*, id est, hoc tempore vestræ conuersionis, seu euangelicæ legis *In Christo Iesu* hoc est, per dominum saluato rem, *Vos qui aliquando eratis longe* à deo, non loco sed dissimilitudine, quam efficit culpa. Iuxta illud propheta, *Iniquitates vestras diuiserunt inter deum vestrum & vos. Et, Peccata vestra abconderunt faciem eius à vobis, Facti estis prope*, hoc est, deo per charitatem vniti estis, *In sanguine eius*, id est, per preciosis sanguinis Christi effusionem. Ipse enim Christus *Est pax nostra* effectiue non formaliter, id est, pacificator noster. Nam pacem fecit inter deum & homines. Homines quoque per diuersas leges diuinos pacificauit, imò homines & angelos optime pacificasse cognoscitur, *Qui fecit utraque* id est, duos populos scilicet Iudæos

D Iudeos & gentiles, Vnum in fide ac dilectione. Hinc est quod ait ipse, Pater facte serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, vt sine vno sicut & nos. Christus quippe est lapis angularis, in quo duo populi concurrerit & adunati sunt. Ita vt ex Iudæis Gentibusque conuersis constet vna ecclesia. Propter quod aiebat propheta, Consilium pacis erit inter duos illos. Et medium parietem maceriae id est, obstaculum accedendi ad deum, *Soluens*, id est, per suam passionem & gratiam auferens. Abstulit enim à Iudæis obseruantiam legalium à gentibus autem idololatriam, & pro omnibus satisfecit. De tali pariete ait Psalmista. In celo meo transgrediar murum. Dicitur autem hic paries maceriae propter suam infirmitatem. Maceria nanque est congeries lapidum sine cemento. Vocaturque medius, quoniam diuisit populos istos ab inuicem, & à deo. Non enim sibi concordabant inuicem, neque cum deo stante pariete isto: sed erant omnes quasi uos errantes, vnusquisque in viam suam declinavit, Gratia vero dei parietem istum destruxit facile, consumendo peccata, & vnitatem charitatis praestando, *Inimicitias* Iudæorum & Gentium in alterutrum, & in deum, *In carne sua*, id est, per corporis sui mysteria, scilicet passionem & mortem *Soluens* ipse est enim agnus qui abstulit peccata mundi. Quibus ablati amicitia redit, & habitare facit vnus moris in domo. Insuper Christus est, *Legem mandatorum*, hoc est, legem Moisaicam plenam mandatis triplicibus, scilicet moralibus, iudicialibus & caerimonialibus *Decretis*, hoc est, euangelicis præceptis, *Euscians*, id est, cessare faciens, quantum ad caerimonialia. De quibus decretis legem euacuauit dicit Saluator, In his duobus præceptis tota lex pendet & prophetae. Fertur autem Rabbi Moyses dicere, Tot esse mandata in lege, quot sunt ossa in humano corpore, hoc est, sexcenta & tredecim, *Vt duos populos, à se olim fide & cultu diuisos* (puta Iudæos & Gentēs) *Condat*, hoc est, constituat *In semetipso* tanquam in saluatore accapite, iungens eos sibi per fidem & charitatem. *In vno nouo homine*, hoc est, in semetipso deo humanato, nouo ordine genito, & omnia innoauate, *Faciens pacem* inter populos istos adiuuicem, & quo ad deum & angelos, *Et reconciliat ambos deo in vno corpore*, id est, in proprij corpo-

rig

ris passione. Vel, in vno corpore, hoc est, ad hoc vt sint vnum mysticum corpus ecclesiae, quod est ipsa ecclesia, quae est mysticum corpus Christi, *Per crucem*, id est, crucis passionem, *Interficiens*, hoc est, penitus tollens seu auferens, quantum in se est, *Inimicitias*, id est, peccata quae inimicitiam inducerunt. Odio enim sunt deo impius & impietas eius *In semetipso*, hoc est, propria morte ac merito. Iuxta illud Esaiæ vaticinium, Pro nobis dolens vulneratus est. Item & illud Petri, Ipse peccata nostra tulit in corpore suo super lignum. *Et ueniens Christus* id est, in natura assumpta nouo apprens in terris, & cum hominibus conuersans ac ambulans, *Euangelizauit*, hoc est, dandam praedicauit, & per Apostolos datam annunciauit, *Pacem praedictam Vobis* gentibus, *Qui longe fuistis*, hoc est, multum à deo auersi. Vnde in Euangelio, *Alias* (Inquit) oues habeo, quae non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere. Et rursum, *Multi ab Oriente & Occidente venient*, & recumbent cum Abraham & Isaac & Iacob in regno caelorum. *Euangelizauit Et pacem his qui prope*, hoc est, Iudæis vnum verum deum colentibus. De quibus ipse ait, Non sum missus nisi ad eos quae perierunt, domus Israel. Hoc verbum Apostoli sumptum videtur ex eo quod per Esaiam dominus profetatur, *Creauit fructum laborum eius, pacem ei qui longe, & pacem ei qui prope, Quoniam per ipsum Christum* tanquam per optimum mediatorem, reconciliatorem & aduocatum *Haec vniuersi accessum*, hoc est, causam atque fiduciam accedendi corde sincero, *Ambo*, id est, nos Iudæi & gentes, *In vno spiritu* id est, instinctu & operatione eiusdem spiritus sancti. Vel, in vno spiritu, id est, pari affectu seu anima vna per charitatem. Sicut multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna, *Ad patrem* aeternum, eum laudando, & operibus venerando. Vnde dicit alibi Apostolus, *Adeamus cum fiducia ad thronum gratiae eius*, vt misericordiam consequamur. *Ergo*, id est, quoniam per Christum reconciliati, & prope facti estis, habentes per ipsum accessum ad patrem: sicut & ipse ait, *Nemo venit ad patrem, nisi per me, Iam tempore gratiae & nouae legis*, cum estis ad Christum conuersi, *Non estis hospites*, id est, aduentitij, &

A

Sapient. 14.

Esaiæ. 53.

1. Petri. 4.

Baruc. 3.

Esaiæ. 33.

B

Ioan. 10.

Matth. 8.

Matth. 16.

Esaiæ. 57.

C

1. Tim. 2.

1. Ioan. 1.

Act. 4.

Hiere. 4.

EPIST.

&

D & cito abeuntes à deo & ecclesia Et aduenæ, id est, à deo & electis extraneæ. Per fidem enim & charitatem, & cætera dona spiritus sancti firmiter stabili estis in deo, atque in ecclesiastica unitate. Ideo subditur, *Sed estis ciues sanctorum*, id est, de numero electorū, tanquam eiusdem iuris ac dignitatis cum illis in domo militantis ecclesie, *Et domestici dei*, id est, deo familiariter copulati, & in domo eius (scilicet ecclesia) recepti, semperque mansuri, *Super ædificati*, id est, mente fortiter innixi, radicati atque fundati siue instructi, *Super fundamentum apostolorum & prophetarum*, id est, super Christum, qui est primum fundamentum, in quo apostoli & prophete fundati fuerūt per fidem & gratiam singularem. Potest quoque per fundamentū intelligi sacra scriptura noui ac veteris testamenti, in qua fidelium corda fideliter constabuntur. *Ædificati itaque estis hoc modo, ipso summo angulari lapide existente, Christo Iesu*, id est, ita vt Christus in ædificio isto ecclesie spirituali sit lapis summus & angularis. Lapis quidem, quoniam firmiter sustinet & conseruat credentes in se. Summus, quoniam perficit eos. Angularis, quia in ipso, sicut in capite vniantur duo populi, Iudæi videlicet & gentiles ad construendam vnam ecclesiam, quemadmodum duo parietes in lapide materiali in angulo posito cōcurrunt atque coherent. De hoc lapide ait Psalmista, *Lapidem quem reprobauerunt adificantes, hic factus est in caput anguli. Quod Christus de se prædictum testatur, dicens Iudæis, Nunquid legistis: Lapidem quem reprobauerunt adificantes &c. In quo Christo, id est, in cuius doctrina, fide & gratia, *Omnia ædificatio*, id est, domus, videlicet fidelis quilibet, seu multitudo fidelium, *Constructa*, id est, spiritualiter erecta & confirmata *Crescit*, id est, proficiendo procedit de bono in melius, *In templum sanctum*, id est, ad hoc vt sit templum purum à vitiiis, in quo deus per gratiam habitare dignetur: iuxta illud, *Templum dei sanctum est, quod estis vos, In domino*, id est, adiutorio dei, vel secundū voluntatem ipsius. *In quo domino*, id est, cuius subsidio, *Et vos coedificamini*, id est, simul cum aliis fidelibus ædificamini, intus in anima, virtutibus, donis atque scientiis, *In habitaculum dei*, id est, vt sitis templum in habitationis diuine *In spiritu sancto*, id est, virtute spiritus sancti, qui huius ædificationis artifex est, & sine quo nullum acceptum est opus.*

¶ Queritur

¶ Queritur circa prædicta, quomodo ei (quod dictum est, Iam non estis hospites & aduenæ) consonet, quod de sanctis scriptum est alibi, *Consistentes quia peregrini & hospites sunt super terram. Item quod ait Petrus, Obsecro vos tanquam aduenas & peregrinos. Et illud denique Dauidicum, Ne sleas, quoniam aduenæ ego sum apud te & peregrinus, sicut omnes patres mei. Et respondendum, quod sancti sunt peregrini & aduenæ quātum ad seculum istud, in quo peregrinantur à domino, suspirantes ad patriam supercælestem. Mundus enim carcer est atque exilium electorū. Non autem sunt hospites peregrini aut aduenæ quoad regnū & domum seu ciuitatem militantis ecclesie, in dō & triumphātis ecclesie ciues & domestici sunt in spe.*

Cap. III. Huius rei gratia ego Paulus uinctus Iesu Christi. ARTICVLVS III.

TRANS præterea sanctus Apostolus pro Ephesio, ait, *Huius rei gratia*, id est, pro hac causa mihi grata, & vobis gratiosa, videlicet vt ædificemini in habitaculum dei in spiritu sancto, secundum intellectum iam expressum, *Ego Paulus uinctus Iesu Christi*, id est, propter Christum Romæ incarceratus, & uinculis strictus, *Pro uobis gentibus*, id est, ob hoc quod uobis gentibus euangelizo. Et hoc vobis constare potest sic esse, *Si tamen audistis dispensationem gratie dei que data est mihi, id est, gratiam mihi ex diuina dispensatione seu dispositione colatam, videlicet apostolatam, & cætera dona gratis data atque gratifica, mihi impensa, In uobis*, id est, ad vestram salutem & instructionem, *Quoniam secundum reuelationem*, id est, ex supernaturali & clara illuminatione Christi, *Notum mihi factum est sacramentum*, id est, humane redemptionis mysterium seu occultum dei consilium de saluatione hominum, *Sicut supra videlicet in præcedenti capitulo, Scripsi in breui sermone, dicendo de Christo. Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, prout potestis legentes verba illa, Intelligere, prouidentiam*, id est, sapientiam, *Meam in mysterio Christi cognoscendo*, id est, in descriptione, prædicatione, seu cognitione huius diuini secreti, seu summæ mentis consilij, vtputa quod gentes per Christum saluandæ sint, *Quod mysterium Aliis, id est,*

Hebr. 11.
1. Petri. 2.
1. Sal. 38.

B

Infrā. 4.

C

2. Cor. 1.

Suprā. 2.

D id est, præteritis, *Generationibus non est agniti*, hoc est, reuelatū, scilicet Filiū hominē qui fuerit, *Sicut nunc*. . . tam plene, **Math. 11.** tam vulgate, & tam perfecte q̄ modo. *Reuelatum autem sanctis*
Lucæ. 10. *apostolis eius & prophetis noui testamēti, quorū multi nominatur in Actibus Apostolorum* Nam & omnes apostoli fuerunt propheta. His ergo reuelatū est, *In spiritu*, id est, per spiritū sanctū. Vel, in spiritu. i. spirituali mentis excessu seu eleuatione ad percipiendā reuelationē diuinā, *Esse gentes*, id est, electos gentiles, *Cohæredes* quoad felicitatē futurā, *Et concorporales*, hoc est, ad idē mysticū corpus pertinentes, *Et participes promissionis*. i. cōfortes cœlestium promissionum cū nobis Apostolis, cæterisq; electis Iudæis. Ita vt eadē sit beatitudo omnīū nostrum in patria, & nunc vnum corpus sumus Christi. Quod **E** totum factum est, *In Christo Iesu*. i. in virtute & gratia, seu per incarnationē & passionē & merita Christi. Itē *Per euangelii*, hoc est, euangelicæ legis prædicationē, per quam gentes ad fidē conuerse sunt, & Christi gratiā susceperunt, **2. Petri. 1.** *Cuius euangelij, Factus sum ego minister*, id est, obsequiosus annūciator, **Ioan. 1.** *Secundum donum gratiæ dei quæ data est mihi*, hoc est, secundum apostolatū & sapientiam mihi diuinitus distributa, *Secundum operationē uirtutis eius*, id est, secundū influxum diuinæ potentiæ ad tantam me gratiam promouentis. **Mihi enim Paulo, Omnium sanctorum minimo** non simpliciter, sed secundum aliquam considerationē, videlicet quantum ad id quod sum ex meipso, & quod feci aduersus ecclesiam. Etenim secundum diuersas considerationes sui ipsius, potest homo diuerso de sese iudicare modo sine mendacō. Sicquē maior ac perfectior potest se vere humiliare sub inferioribus. Nunquā enim debet aliquis propter humilitatē ad veritatē recedere, **1. Cor. 15.** *Data est gratiā hæc* id est, autoritas & sapientia, *In gentibus euangelizare*, hoc est, gentibus prædicare, *Inuestigabiles diuitias*, id est, imperpercurabilia & copiosissima dona & beneficia Christi, hominibus præstita vel promissa, *Et illuminare instrumentaliter*, id est, prædicando docere, *Omnes gentes*, id est, quāsdam de omni genere gentium, *Quæ sit dispensatio*, id est, executio, seu dispensatiua ad impletio, *Sacramenti absconditi* id est, in deo, id est, humane redemptionis secreto consilio factæ, seu incarnationis filij dei. Quod sacramentum absconditum, seu cœlatum fuit in deo, id est, in diuinæ mentis **noticia**

noticiā à seculis, id est, ab omnium generationum exordiis, **A** vt pote ab origine mundi, ita vt nulli creaturæ angelicæ vel humane, fuerit plene manifestatum. Qui deus, *Omnia creauit, ut innotescat principibus & potestatibus in cœlestibus per ecclesiam multiformis sapientia dei secundum præfinitionem seculorum, quam fecit deus in Christo Iesu domino nostro*. In horum expositione verborum maximam difficultatem habentium, sanctus Hieronymus & sanctus Augustinus nonnihil diffondere videntur. Secundum Hieronymum enim exponitur sic, **Hieron. 9.** *Mihi data est gratia, euangelizare in gentibus inuestigabiles diuitias Christi, vt innotescat, id est, ita vt notificetur principibus & potestatibus, id est, angelorū ordinibus, qui sunt in cœlestibus mansionibus per ecclesiam, hoc est, per apostolorū in ecclesia prædicationem, seu ex prædicatione Apostolorū in ecclesiis facta, multiformis sapientia dei, id est, diuinæ mentis sapientialis dispositio de humani generis liberatione. Quæ utique cognitio, vel sapientia dei, quauis in se vna & simplicissima sit, tamen propter diuersa quæ includit, consernit & efficit, multiformis vocatur. Est enim de omnibus mysteriis Christi. Quod autem subiungitur, secundum præfinitionem seculorum &c. referri potest ad verbum innotescat, eritque sensus. Vt innotescat principibus & potestatibus per apostolorum prædicationem multiformis sapientia dei, secundum præfinitionem seculorū, id est, secundum prædicationem dominicam ab exordio temporum præconceptam, quam præordinationem fecit, id est, effectū mancipant, in Christo Iesu domino nostro, hoc est, per Christi prædicationē inchoatue, & per missionem ac illuminationem qua ipse Apostolos docuit, & ad prædicationem emisit. Secundo, referatur ad nomen multiformis. Tanquam dicat, Multiformis sapientia dei, non in se multiformis, sed simplex. Multiformis vero, secundum præfinitionem seculorum, id est, secundum ordinationem eorum que in seculo fiunt. Vel secundum hæc ipsa ex diuina præordinatione procedentia: quam præfinitionem fecit, id est, impleuit, vel implere disposuit deus pater, in Christo Iesu domino nostro, id est, per vnigenitum filium suum, per quē facta sunt omnia. **Ioan. 1.** *Qui testatur, Pater meus vsque modo operatur, & ego operor.* **Ioan. 15.** **¶** Secundo exponitur iuxta Augustinum, hoc modo, **Augustini 10.** *Data est mihi gratia illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti à seculis**

D à seculis in deo absconditi, vt innotescat, id est, sic tamen vt innotuerit principibus & potestatibus, id est, angelis vniuersis: per ecclesiam, hoc est, in ecclesia, multiformis sapientia dei. Ponit ergo Augustinus super Genesim, quod omnes angeli à principio seculi præcognouerunt mysterium regni cœlestis, id est, vniuenti filij dei incarnationem. Quod etiam Thomas in prima parte affirmat rationem adiciens. Quoniam incarnatione verbi est finis ad quem omnia angelorum ministeria ordinantur. Omnes autem sunt aliquo modo administratorij spiritus. Omnes ergo sacramentū hoc cognouerunt, quantum ad substantiam eius in generali, non autem quantum ad singulas circumstantias, seu particulares condiciones ipsius. Et quantum ad hoc, profecerunt in cognitione multiformis sapientia dei, mysteriorumque Christi tempore ascensionis & prædicationis Apostolorum. Porro beatus Hieronymus videtur sentire oppositum hoc loco, & Esaia: exponens illud, *Quis est iste qui venit de Edom.* Ait itaque, quod angeli mysterium incarnationis, passionis Christi ignorauerunt donec impleteret. A Christo quoque ascendente illud addicerent, atque ex prædicatione Apostolorum in eius agnitione proficerent. Veruntamen si dicta Hieronymi diligenter inspiciantur, non videntur prædictis penitus dissonare. Nam asserit quod angelicæ dignitates non ad purum intellexerunt præmemoratum mysterium, donec completa est passio Christi, & Apostolorū prædicatione in gentes promulgata. Certum est autem dici non posse, quod angeli absolute nescierunt mysteria Christi, donec rebus essent expleta. Prophetica autem reuelationes (secundum Dionysium) angelorum ministerio fiunt. quod ergo de Christo præcognouerunt propheta, angeli prius, certiusque nouerunt. De hac vero materia plenus dixi in Esaia, exponendo caput illud, cuius exordium est, *Quis est iste qui venit de Edom?* Videtur quoque expositio gloriosi Hieronymi hoc loco magis concordare literæ, quam expositio Augustini vt constat insipienti. In quo Christo, id est, cuius gratia & merito, *Habemus fiduciam futuræ felicitatis, Et accessum ad deum, In confidentia,* hoc est, confidendo de bonitate dei, meritis Christi, & actibus propriis, *Per fidem eius* quia in fide Christi omnia bona nostra fundantur. Vnde & confidentia ista ex fide procedit. Deinde admonet Ephesios ad patientiam atque constantiam.

S. Thomas.
Hier. 1.

Hierony.
Esaia. 63.

Hierony.

Diony.

Esaia. 63.
Ioan. 14.

EPIST.

constantiam. *Propter quod obsecro,* hoc est, per sacra vobis rogo, *Ne deficiatis,* hoc est, ne frangamini per impatientiam, pusillanimitatem, aut tedium animi, nec à fide, bonoque opere defistatis, *In tribulationibus meis,* id est, ex cōsideratione persequutionum, & aduersitatum quas patior, *Pro uobis,* hoc est, ad vestri adificationem ac probationem. *Quæ constantia,* scilicet non deficere, *Est gloria uestra,* id est, gloriosum meritum uestram. Solent autem pusilli scandalizari, frangi, deficere, dum conspiciunt infimos ab impijs opprimi aut occidi. In quorum persona scriptum est ab Abacuc, *Quare domine non respicias cōtemplatores, & taces concalcante impio iustiorum se?* Propter hoc lacerata est lex. Exercitati autem in via & lege diuina, qui sciunt quod per multas tribulationes oportet nos intrare in regnū cœlestē, & quod pœne iustorū in hac vita non sunt nisi medicinae atque remedia, non mouentur ex hoc quin potius dicunt illud Saluatoris, Beati qui persequutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. *Huius rei gratia* puta ne deficiatis à bono propter adueria. *Flecto genia mea,* id est, corpus in oratione humiliando ad insinuandum vel excitandum cordis mei humiliationem, *Ad patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis, & in terra nominatur,* id est, de cuius verissima paternitate deriuatur, & nomen paternitatis sortitur, omnis paternitas angelorum & hominum. Ita quod paternitas primo & propria conuenit deo patri qui genuit filium non solum in natura similem, sed etiam sibi consubstantialem. Carteris vero conuenit paternitas per quandam imitationem paternitatis diuinæ, *Vt det uobis secundum diuinitas gloriæ sue,* id est, secundum plenitudinem suæ perfectionis increate & opulentissimæ, *Virtutem,* id est, cordis constantiam, *Corroborari,* hoc est, vt cōfirmemini, *Per spiritū eius,* id est, per inspirationem & opem spiritus sancti, *In interiori homine,* hoc est, in anima. *Quod est Habitare Christum per fidem* formatam *In cordibus uestris,* id est, mansionem quietam, ac iugem præsentiam habere in interioribus uestris. Sitis quoque *In charitate dei ac proximi, Radicati,* hoc est, radicibus fixi, seu firmiter inhaerentes, quemadmodum radix terræ fortiter inest, *Et fundati,* id est, per firmas rationes diuini amoris stabiliti, videlicet ex cōsideratione diuinæ bonitatis in se, & charitatis

EPIST.
A

Abac. 1.
A. 14.

Roma. 8.
B

Matth. 5.

1. Cor. 4.

C

F
eius

1. Cor. 9. eius super nos, ex consideratione etiam beneficiorum, promissionumque Christi, *Vt possitis comprehendere*, id est, sincere cognoscere, *Cum omnibus sanctis*, hoc est, sicut sancti in via deo reuelante cognoscunt, *Quæ sit latitudo spiritualis charitatis, Et longitudo, & sublimitas, & profundum eius*. Hæc dimensiones attribuantur charitati, per similitudinem corporaliū dimensionum. Vnde latitudo charitatis est, quod ad omnes extenditur, etiam inimicos. Longitudo eius est quod tendit in longum atque futurum, videlicet vsque in vltimum finem, seu vitam æternam, nec frangitur propter dilationem.
- Augustin. Vnde secundū Augustinum, Longitudo est perseverandi longanimitas. Sublimitas vero charitatis est, q̄ immediate vnit nos deo, imò in deum transformat, eique inseparabiliter colligat, quod maxime in patria adimpletur. Profundum autem charitatis est condescensus ad proximum. Vel humilioris decliuitas ex consideratione terribilium iudiciorum dei.
- Iacobi. 1. Possunt quoque hæc quatuor metaphorice ad diuinam referri naturam. Vt latitudo pertineat ad diuinæ naturæ comunicabilitatem, qua deus dat omnibus affluenter, nec aliquid expers est ad diuinæ bonitatis participatione. Longitudo vero pertineat ad æternitatem, qua attingit ad finem vsq; ad finem, imò vniuersa præcedit, & omnia sequitur. Vel ad longanimitatem expectationem, qua impiorum præstolatur emendationem. Sublimitas autem ad maiestatis diuinæ incircumscriptibilem excellentiam. Vel ad promissorum supernaturalem dignitatem.
- F Profundum quoq; ad incomprehensibilia diuinæ naturæ eiusq; iudiciorū. De quibus dicit scriptura, iudicia tua abyssus multa. Item alibi, Excelsior celo est. Et quid facies? Profundior inferno. Et vnde cognoscet? Longior terra mensura eius, & latior mari. Possitis *Scire etiam scientia practica*, hoc est, sciendo imitari, & iuste agere, *Supereminentem scientiæ charitatem Christi*, id est, dilectionem illam præcipuam, qua Christus secundum suam scientiam nos dilexit. Dilectio enim ex cognitione procedit. Vel sic, Possitis scire charitatem Christi supereminentem scientiæ, id est, nostram notitiam suam magnitudine excedentem, *Vt impleamini*, id est, diuinarum gratiarum recipiendo influxum tendatis ac perducamini, *In omnem plenitudinem dei*, id est, ad omnia dona perfecta quæ cõferuntur a deo. Quatenus nunc obtineatis plenitudinē meritorum: postmodum
- Psal. 35.
Iob. 11.
- Ecdi. 24.

modum vero plenitudinē præriorum. *Ei autem scilicet deo A* omnipotenti, *Qui potens est omnia sibi placentia, & nobis la-* 1. Tim. 1. lubria, *Facere*, id est, implere *Superabundanter quàm petimus* FINIS. *aut intelligimus*, id est, copiosius quàm orare aut nosse valeamus, qui tamen plus intelligimus, quàm orare præsumamus, *Secundum uirtutem*, id est, omnipotentiam suam, *Quæ operatur in uobis* vt causa prima ac principalis, nobisq; uirtutem & gratiam operandi largitur, *Ipsi sit Gloria*, id est, clara cum laude notitia, *In ecclesia*, id est, in cordibus fidelium, qui deum glorificant, *Et in Christo Iesu*, id est, propter ea quæ nobis per Christum donauit. Gloria inq̄, duratura, *In omnes generationes*, id est, per vniuersa generationum interualla, seu tempora *Seculi*, id est, præsentis vite contenturæ, *Seculorum*, id est, includentis in se secula vniuersa, id est, singulas mundi B atates. ¶ Porro, sæculum Damascenum, seculum multa significat. Primo, vniuscuiusque rei vitam. Secundo, tempus mille annorum. Tertio, totam vitam seu durationem (vt ita loquar) præsentem. Quarto, vitam futuram in patria post resurrectionem nouissimam. Quinto, mensuram æternorum. Sexto, mensuram perpetuorum. Septimo, singulas septem mundi atates. Damasc.

Cap. IIII. Obsecro inquit uos ego uinsum in domino.
ARTICVLVS IIIII.

DOCUIT sanctus Apostolus omnia bona nostra di Ephef. 3. uinæ pietati ac gratiæ esse ascribenda, induxit quoque Ephesios ad gratiarum actionem, & fudit pro eis precem deuotam. Iam in moralibus in- C struit eos dicendo: *Obsecro itaque uos ego uinsum*, EPIST. id est, Romæ incarcerationis atque ligatus, *In domino*, hoc est, propter deum & fidei prædicationē, *Vt digne ambuletis* quotidie in uirtutibus proficiendo, *Digne inquam, Vocatione qua uocati estis* ad Christianam religionem atque euangelicam legem me foris per prædicationem meam uocante, deo autem interius operante, & per inspirationem internam uocante, hoc est, sic uiuite vt conuenit Christianis, & sicut lex iubet quam assumpsistis, *Cum omni humilitate interiori & exteriori in uerbis & factis*, ita vt latentem superbiam & manifestam presumptionem ac promptam abiectiatis, *Et mansuetudine*, id est, F ij mititate

Math. 11. mititate iram refrenante. Hoc & Chriftus admonet. *Dicite,*
D iniquens, à me quia mitis sum & humilis corde. Vnde & **To-**
Tobie. 4. bias præcepit filio suo, Superbiam nunquam in tuo fenſu, aut
Ecdi. 10. in verbo tuo dominari permittas. In ipſa enim ſumpſit initium
Ecdi. 3. omnis perditio. Et in Eccleſiaſtico ſcriptum eſt, Odibilis cor-
Hebr. 10. ram deo & hominibus eſt ſuperbia. De commendatione operã
 manuſuetudinis ſcriptum eſt, *Fili, in manuſuetudine operã tua*
perſice, & ſuper hominum gloriam diligeris, Cum patientia
quæ paſſionem triftitiae auferit, id eſt, cum æquanimi toleran-
Hebr. 10. *tia aduerſorum, Supportantes inuicem mutuos deſectus atq;*
labores, compatiendo peccantibus, & laborantibus ſuccurren-
1. Cor. 13. *do: ſicut alibi dictum eſt, Alter alterius onera portare, In cha-*
Galat. 6. *ritate, id eſt, ſincero affectu non ſimulatione, aut pro commo-*
E *do temporalis, Solliciti ſeruate,* id eſt, ſtudioſi ac diligentes
 ad cõſeruandum, *Vnitatem ſpiritus,* id eſt, ſpiritualem vnio-
 nem & conformitatem animorum, vt ſic vobis anima vna per
Ioan. 17. *charitatis affectu, vel vnitatem ſpiritus, id eſt, vnitatem eccle-*
ſiæ quam facit ſpiritus ſanctus, In vinculo pacis, hoc eſt, in
 pace ſeu tranquillitate animi, quæ eſt ſpirituale vinculum vni-
 tatis præſata, quoniam nutrit eam atq; conſeruat. *Vnum cor-*
pus Chriſti myſticum eſtis, Et vnus ſpiritus cum deo ci fide-
liter adherendo. Vel, vnus ſpiritus cū ſpiritu Chriſti per cha-
ritatem, eadem volendo ac nolendo cum eo, quemadmodum
Roma. 12. *per Hieremiam dominus loquitur, Dabo eis cor vnum, & ani-*
Hiere. 32. *nam vnã, Sicut uocati eſtis in vnã ſpem,* id eſt, ad eandem
 beatitudinem ſperandam. *Vocationis veſtre,* id eſt, ad quam
1. Petri. 5. *veſtra vocatio ordinatur. Merito in ſuper obſeruãda eſt vnit*
F *iſta interna ac ſpirituſ. Nam Vnus dominus ſcilicet deus tri-*
Hefter. 3. *nitus. De quo in libro Hefter quidam aiebat, Domine rex om-*
Roma. 3. *nipotens in ditione tua cuncta ſunt poſita. Vna fides in ſpe-*
cie ex parte obiecti, quod eſt veritas prima, ſed ex parte ſub-
iectorum fides numeraliter diuerſificatur. Quãuis enim multa
ſint credenda, & multi articuli fidei, vna tamen eſt formalis, &
propria ratio obiectalis, propter quã omnibus creditur, & cui
ſides innitur ſcilicet veritas increata. Vnum baptiſma in ſpe-
cie, quia materia vna eſt, vt pote aqua, & forma baptiſmi eadẽ
eſt. Vel dicitur baptiſma vnum, ex parte interioris Baptiſtæ,
videlicet Chriſti, qui ſolus lauat & mundat interius. Vel ideo
vnum vocatur, quia iterari non poteſt, eſt que eiſdem valoris
 à quocunq;

à quocunq; miniſtretur, quoniam non conſiſtit in merito dan-
 tis, ſed in virtute dominicæ paſſionis. *Vnus deus & pater om-*
niũ, hoc eſt, deus trinitas. Qui deus dicitur propter creatio-
nem, pater, propter benignam gubernationem, Qui eſt Super-
omnes id eſt, incomparabili dignitate cunctis præſtantiſ. *Et*
per omnia ſpiritualiter exentus ſue diſſuſus, cunctaq; pene-
trans & includens. Propter quod ipſe per Hieremiam cõteſta-
tor, Nunquid non cœlum & terram ego impleo? Et in omnibus
Hiere. 23. *nobis credentibus atq; electis eſt per fidem, charitatem & gra-*
FINIS. *tiam. Sed ne ex hoc quod dixi, nos eſſe vnum corpus, vnumq;*
ſpiritum, æſtimateur in omnibus eſt par gratia, ſubditur, Vni-
cuique autem noſtrum data eſt gratia gratum faciens, vel gratis
EPHES. *data, ſeu vtraque ſimul. Secundum menſuram donationis Chriſti,*
Ioan. 1. *hoc eſt, iuxta quantitatem menſuram à Chriſto: vel ſecun-*
B *dum quod Chriſtus dator menſurat, qui dat ſingulis ſecundum*
propriam capacitatem ſue virtutis. Propter quod dicit Pſal-
Pſal. 67. *miſta, Aſcendens Chriſtus In altum, id eſt, in cœlum em-*
pyreum in die aſcenſionis. Captiuam duxit captiuitatem, hoc
 eſt, à diabolo captos eripuit, cepit, & ſecum deduxit, videlicet
 ſanctos de lybmo omnẽsque omnino purgatos. *Dedit dona*
hominibus maxime in die ſancto Pentecoſtes, quando diſcipu-
lis mittens ſpiritum ſanctum, impleuit corda eorum diuerſis
chariſmatibus ſpiritus ſancti, vt patet in Actibus. Allegat au-
Act. 2. *tem Apoſtobus potius ſenſum quã verba Pſalmiſtæ. Sic enim*
 continet noſtra tranſlatio, *Aſcendiſti in altum, cepiſti captiui-*
 tatem, accepiſti dona in hominibus. Quod autem Chriſtus
Aſcendit, quid eſt hoc eſt, quomodo verum eſt *Niſi quis &*
C *deſcendit primum, id eſt, ante, videlicet in die reſurrectionis*
ſeu mortis ſue, In inferiores partes terræ: id eſt, ad lybbum
patrum, qui eſt ſecus infernũ litum in medio terræ. Inde enim
captiuam duxit captiuitatem. Porro Chriſtus in puncto
mortis ſue deſcendit in lybbum, quantum ad animam. In die
vero reſurrectionis rediit illic cum corpore & anima ſecun-
dam quosdam. Vel ſic, Deſcendit primum in inferiores partes
Zach. 9. *terræ, hoc eſt, ad hunc mundum inferiorem, humanã naturam*
 aſſumendo, atq; in mundo viſibiliter operando. *Vnde ipſe ait,*
Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo. Qui de-
Ioan. 3. *ſcendit modis præſatis, Ipſe eſt & qui aſcendit in die aſcen-*
Marci. 16. *ſionis ſecundum corpus & animam, Super omnes cœlos ma-*
 F iij, teriales

D teriales & habitationes eorum. Ascendit autē loco & dignitate, vel potius dignitatis suæ manifestatione super omnes creaturas corporales ac spirituales. Sint autē septem cœli planetarum: octauum cœlum est firmamentum quod appellatur sydereum. Estque partim diaphanū, & partim lucidum. Nonum est cœlum crystallinum, seu aqueum, omnia diaphanū, quod philosophi nominant nonam sphaeram. Ultra quam aliqui ponunt decimam sphaeram vel decimum cœlum, quod nominant primum mobile. Ultra hos cœlos, est cœlum empyreum maximè vniforme ac simplex atque immobile, quod est mansio beatorum. Denique præter hos cœlos superiores, & secundum substantiam prorsus incorruptibiles sunt cœli elementares, videlicet cœlū æreum, æthereum, olympium, & igneum.

E Sic ergo ascendit *Vt adimpleret omnia* quæ in lege, prophetis, ac psalmis de ipso prænunciata fuerūt. Vnde in cruce dicebat, Consummatum est. Vel implet omnia genera hominum, id est, quosdam de vniuersis generibus hominum donis & gratiis spiritus sancti. De quibus omnibus dixit apud Ioannem, Omnia traham ad meipsum. Quomodo autē & quibus gradibus hoc fecerit: subditur, *Et ipse Christus Dedit*, hoc est, gratis constituit, *quosdam quidem Apostolos* de quibus in Luca habetur, Hos duodecim elegit, quos & Apostolos nominauit. *quosdam autem præphetas*, id est, futurorū prænunciatores, vt erāt Agabus & Dionysius, qui Ioanni Euāgelistæ prophetauit de sua reductione à Pathmos. Secundum Ambrosium per prophetas potius intelliguntur scripturarū expositores, quoniam in nouo testamento scripturarum explanatores appellantur propheta. Alios uero Euāgelistas vel quia Euāgelium conscripserunt, vel Lucas & Marcus: vel quia euāgelium prædicauerunt, vt septem diaconi & successores eorum, Euāgelistæ nanque vocantur, qui quauis sacerdotes non sint, tamen euāgelizare ex officio possunt. Alios autem dedit Pastores & doctores, puta episcopos, qui verbo & opere gregem suum pacifere habēt. De quibus dominus loquitur per Hieremiam, Dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascēt vos scientia & doctrina. Loquitur autem Apostolus de distinctione istorum formaliter. Materialiter nanque frequenter coincidunt, eo quod eidem personæ diuersæ gratiæ cōferantur. Nam ipsi Apostoli vtique & prophetae & Euāgelistæ, pastores atque doctores fuerunt.

fuerant, Hos itaq; dedit deus. *Ad consummationem sanctorū* .i. A vt feliciter finiantur seu consumantur, qui nunc sancti & perfecti consistunt, qui & à prædictis diriguntur. *In opus ministeriū* id est, operosum obsequium, puta ad hoc vt singuli sua officia ordinatè & expedite valeant exequi. *In ædificationem corporis Christi* .i. propter ædificationē spiritualem ecclesie, & vt infideles per fidē ei incorporentur, quæ est mysticū corpus Christi. Porro prælatō ordinatiōnis prædictæ durabit, *Donec occurramus omnes* hoc est, in die iudicij nobis iniuicē & Christo obuiemus, iuxta illud in Euāgelio, Ecce sponsus venit, surgite obuīa ei. Et alibi, Simul rapiemur cū illis in nubibus obuīa Christo, *In unitatem fidei* hoc est, idem credentes quantum ad electos fideles, qui nondum deum per speciem videre meruerunt, *Et agnitiōis* id est, contēplationis, *Filij dei* Hoc refertur ad beatos qui ante futurum iudicium deo perfruantur. Vel sic, Occurramus omnes, qui iam sumus & viuimus, in vnitate fidei. i. in vna fide catholica, & agnitiōe fidei Christi filij dei, *In virum perfectum* hoc est, in statu perfectō, habētes videlicet perfectiōne virtutum, & fortitudinem animorum, sicque appareat nos esse viros non ratione sexus, sed perfectiōnis. Non ergo ideo ait, in virum perfectum, quasi post resurrectionem defecturus sit sexus muliebri, sed quia electi feliciter immutabuntur *In mensuram ætatis plenitudinis Christi* hoc est, in ætate occurremus & resurgemus, quia Christus consummatus atque occisus est, scilicet, in anno trigesimali tertio. Non ait in mensuram corporis vel stature, quoniam vnusquisque proprij corporis mensuram redigantur: sic enim multum periret de illis: cum tamen ne vnus quidē periturus sit capillus eorū. Hæc vero tā præclara largitus siue daturus est deus beneficia nobis. *Vt iam post receptionem baptismi*, & conuersionem nostram, *Non simus paruuli* .i. discretione ac sensibus minorati seu modici, *Fluctuantes* id est, instabiles, *Et circumferamur* id est, yndique a deo & rectitudine sanctæ cōuersationis abstrahamur ac euagemur, *Omni uento doctrine*
F iij id est,

Hier. 5.

Hebr. 6.

Matt. 25.

1. Thess. 4.

B

Galat. 4.

FINIS.

C

August.

Luc. 21.

D id est, inani, verboſa, & turbulenta inſtructione hominum peruerſorum, ne deputemur cum illis, de quibus dicit Pſalm. In circuitu impij ambulabunt. Et, Deus meus pone illos vt rotam, & ſicut ſtipulam ante faciem venti, que circumferentia ſeu vana inſtructio ſit, *In nequitia hominum* .i. a nequam hominibus, *In aſtutia* hoc eſt, cum fraude & ſimulatione, *Ad circumventionem erroris* .i. ad hoc vt alios fallant mittendo eos in diuerſos errores ſub pretextu iuſticiae & ſpecie veritatis. *Veritate autem iuſticiae* hoc eſt, opera iuſta *facientes* Vel veritate doctrinae faciētes, id eſt, actibus virtuoſis exequentes *In charitate* hoc eſt, ex charitatis impulſu atque imperio non ſide, coacta aut formiduloſe, *Creſcimus* in gratia gratificante, *In illo per omnia* virtutum exercitia, *Qui eſt caput* noſtrum, videlicet, *Chriſtus* .i. auxilio Chriſti, ſecundum eius conſilia ad gloriam eius. *Ex quo* .i. cuius virtute & operatione, *Totum corpus myſticum*, quod eſt vniuerſa eccleſia, *Compaſtum* hoc eſt, per fidem & opera fortiter iunctum, *Et connexum* coagulo charitatis, *Per omnem iuncturam ſubmiſtrationis* .i. per ſingula membra, ſiue ſuppoſita myſticum corpus integritatis, & ſibi inuicem charitatiue miniſtrantem. *Secundum operationem* id eſt, realem & aequalem ſubventionem ſeu ſeruitutem *In menſuram uniuſcujuſque membri* id eſt, iuxta facultatem, proportionem, ſeu modum cuiuslibet perſonae eccleſiaſticae conuenientem, videlicet ſecundū quod gratia dei in ea maior aut minor eſt. Hoc itaque corpus ita compaſtum, *Augmentum corporis facit* hoc eſt, ſeuipſum auget ac perficit numero & merito Chriſti virtutem, *In ædificationem ſui* hoc eſt, ad hoc vt plures conuertantur ad fidē, corrigantur in moribus vel perfectiantur virtutibus, *In charitate* in qua tota ſpiritualis fun datur & cōſummatur conſtructio. Sic ergo in corpus eccleſiae iunctum eſt, vt ſingula membra eius ſibi inuicē per dilectionē cohæreant atque miniſtrēt. ¶ Deinde inſtruntur Ephēſij in moribus, primoque admonentur declinare à malo. *Hoc igitur* id eſt quoniā tāta vobis collata eſt gratia, *Dico & teſtificor in domino* .i. deo teſtante, vel ſub teſtimonio domini iubeo, deū teſtem adhibendo, *Vitam* tempore gratiæ, *Non ambulatis ſicut & gentes ambulabunt* .i. non viuatis ſicut gentiles, *In unitate ſenſus ſui* hoc eſt, diuerſis erroribus humana vanitate cōceptis. *Tenebris* .i. perſidia, variisq; falſitatibus. *Obſcuratum habentes*

1. Pet. 2.

1. Cor. 11.

1. Cor. 3.

Rom. 1.

Prou. 3.

habentes intellectum, alienati à uia dei id eſt, à fide & lege diuina, *Per ignorantiam que eſt in illis* quæ eſt priuatio veritatis, idcirco alienat & ſeparat intellectum à uia dei, que pulchra eſt atque pacifica, *Propter cæcitate* .i. hebetudinem & duriciam *Cardiſorum* per quam prædicationi veritatis claudunt oculos mentis. In maleuolum enim animā non introibit *Sapient. 1.* ſapientia. *Qui deſperantes* hoc eſt, future vite ac diuine remunerationis fiduciam non habentes, *Semetipſos tradiderunt impudicitie* id eſt, turpitudini, luxuria, procedentes ex concupiſcentia, *In operationem immūdicie omnis* .i. in opera totius inmunditatis, nullum genus carnalium voluptatum omittentes, *In auariciam* .i. ex peccato luxuria etiam in auariciā lapſi deſiderantes temporalia, ſine quorum uſu, libidini vacare nō poſſunt. De talibus ſcriptum eſt per Sapientē, *Dixerunt impij apud ſe.* Non eſt qui agnitus ſit, reuerſus ab inferis, quia ex nihilo nati ſumus, & poſt hæc erimus tanquam non fuerimus. *Venite ergo & fruamur bonis quæ ſunt, & uitamur creatura tanquam in iuuentute celeriter.* Nullum pratum ſit, quod non pertranſcat luxuria noſtra. *Vos autem non ita ſcilicet vt impudice uiuatis, & vitis gentilitatis vacetis, Didiciſtis Chriſtum* hoc eſt, Chriſti doctrinam, que docet oppoſitum, *Sitamen illum* .i. Chriſti documenta, *Audiſtis* auribus mentis, id eſt, intellexiſtis, *Et in Chriſto* hoc eſt, ſecundum eius vitam, mores & theoriam, *Edoſi eſtis* à ſpiritu ſancto per Chriſti miniſtros, *Sicut eſt ueritas in teſu* id eſt, ſi ſic informati eſtis vt dici poſſitis edoſi in Chriſto, hoc eſt, ſi vere ſapientes eſtis, vitam & mores conformando ſcientiæ exemplo Chriſti, qui cœpit facere & docere, *Vnde ſubiugit* quid ſit in Chriſto edoſtum eſſe, *Deponere uos ſecundum priſtinam conuerſationem* id eſt, per abnegationem præcedentium vitiatorum. *Veterem hominem* hoc eſt, voſipſos relinquere, quantum ad id quo primo parenti præuicatorio ſimiles eſtis per inobedientiam eius imitationē. Hinc enim dicit ſaluator, *Qui uult venire poſt me,* *Luca. 9.* *abneget ſemetipſum.* Et Salomon loquitur, *Verte impios, & non erunt,* *Qui uetus homo,* *Corrumpitur* id eſt, ſpiritualiter annihilatur omne eſt gratiæ gratificantis perdendo, *Serandum deſideria erroris* hoc eſt, conſentiendo deſideriis prauis, vel ea mancipando effectui. *Quæ dicuntur deſideria erroris,* quia ex errore ſeu defectu cognitionis aliquo modo procedunt. *Hebr. 13.* *B* *Sapient. 2.* *C* *Aſto. 1.* *Luca. 9.* *Prou. 12.*

D cedunt, (Omnis enim peccans, est ignorans secundum philosophum) & ad errorem peccati actualis deducunt. Per veterē autem hominē designatur quilibet nostrum per comparationē ad pristina vitia, quibus anima vetusta efficitur. ¶ Deinde Apostolus exhortatur Ephesios ad operationem boni,

Renouamini autem spiritu id est, affectu, Mentis id est, anima Vestre Vel spiritu mentis vestre, id est, spiritu qui est mens vestra. Quid autem sit taliter renouari, additur, Et induite nouum hominē .i. similitudinem Christi vel cuiuscunq; hominis spiritualis in Christo renati ac renouati assumite, ei⁹

Roma. 13. sequendo vestigia, sicut virtutes dictum est, Induimini dominum Iesum, hoc est, esse virtutum & gratiæ adipisci curate vt quotidie in charitate & gratia proficientes, indefinenter recentes & vigorosi inō indies magis recentiores fiat. Qui no

E uus homo, secundum deum .i. a deo seu operatione diuina, vel secundum beneplacitum dei, Creatus .i. formatus seu reformatus, Est in iusticia & sanctitate veritatis .i. puritate vera non simulata. Has enim virtutes Christus, secundum quod homo, accepit: quando in vtero virginis creata est anima eius, & corpori suo vnita. Alij vero in baptismo, & penitentia eas recipiunt. Propter quod deponentes mendaciam. Quod veritatis & per consequens deo, qui veritas est, aduerfatur, Deponentes (inquam) omne mendacium. i. officiosum, iocosum, & maxime perniciosum: de quo in libro Sapientie habetur, Os quod mentitur, occidit animam. Et in Psalmo, Perdes omnes qui loquuntur mendaciam, Loquimini veritatem .i. verum sermōnem, Vnusquisque cum proximo suo, hoc est, quolibet homine, qui secundum naturam tibi frater & proximus est. Nam & pater vnus omnium nostrum, & deus vnus creauit nos, Quoniam sumus inuicem membra id est, per modum membrorum vniti, ad idem corpus ecclesie pertinentes, atque ad mutuum subuentionem obligati. Hinc per prophetam dicitur, Veritatem tantum & pacem diligite, Irascimini & nolite peccare. Hoc est Psalmo quodam acceptum est. Potestque satis multipliciter explanari, prout ira diuersis modis accipitur. Si enim sumatur pro motu primum primo, id est, purē naturali, sic non est peccatum, & ita permittit dicitur, Irascimini. Additur tamē, Et nolite peccare, quoniam ira talis facillimē redditur viciofa. Secundo accipitur ira pro motu subito ex humana infirmitate &

tate & pœna peccati prodeunte, qui est veniale peccatū. Procedit enim ex aliqua apprehensione, nec rationis iudiciū prefolatur. Et ita quod dicitur, Irascimini, nō est exhortatio irascendi, sed consiliū atque remedij iram vincendi. Nā sequitur, & nolite peccare. Tanquā dicat, Si motio talis orta in vobis fuerit, non ei cōsentiat ratio, sed reprimat eam. Tertio, sumitur ira pro motu quodam rationem sequente, quo contra propria vel aliena peccata mouemur, appetendo vindictam secundum rationis dictamen. Et hæc est ira per zelum qua est laudabilis, faciens aq̄ū rationis efficacius fieri, quam virtuosius frequenter sponte assumitur. De qua dicit Gregorius, Tunc robustius ratio contra peccata erigitur, dum ira subita rationi famulatur. De hac itaque ira admonente iam dicitur, Irascimini. s. contra vestra & aliorum peccata. Veruntamen quoniam ira hæc magno moderamine eget, nec excessiue accendatur vel maiorem expetat vltionem quam culpa meretur, quæ est subdita, Et nolite peccare, hoc est, ne permittatis iræ commotionem sic crescere vt ratio cōturbetur, vel iusticia omittatur. Propter quod ait Gregorius, Cauendum summopere est, ne ira, quæ vt instrumentū virtutis assumitur, rationi domineatur, ne vt domina preacet, sed velut ancilla ad obsequiū parata, à rationis tergo nunquā recedat. Si ergo vindicta queratur propter correctionē culpe & obseruationē iusticie, erit ira per zelū, aliās esset ira per vitij.

¶ Deniq; ira dupliciter metas rationis excedit. Primo nimij feruēscēdo, quādo videlicet, ipsa cōmotio in se excessiua consistit, rationis aq̄ū impediēdo. Secundo, maiorē vindictā q̄ oportet experēdo, quod est grauius primo, est enim cōtra charitatē atq; iusticiā. Vnde ex suo genere est mortale. Sed iste visibilis nō occidat ad occasum tendendo, Super iracundiā vestra hoc est, ira vestra durante. Tanq̄ dicat, Si motus ira exurgat, non maneat. Vel sol iusticia .i. Christus aut certe sol intelligentiæ, hoc est, iudicium rationis non occidat super iracundiam vestram, id est, à vobis nō elongetur, nec separetur propter iracundiā vestre excessum.

Nolite locum hoc est, ingressum ad possidendum animam vestram, Dare diabolo admittendo suggestiones eius nepharias, vel redēdo ad pristinas iniquitates. Vnde scriptū est, Resistite diabolo, & fugiet à vobis. Alter vobis cōtinget quod Christus in Euāgelio loquit̄ Cū immūds spiritus exierit ab homine

A

i. Reg. 19.
Grego.

B

ibidem.

C

Job. 5.

Iacobi. 4.
Math. 12.

Iodh. 14.

Sapient. 1.

Psal. 5.

Malac. 2.

Rom. 12.

Zacha. 8.

Psal. 4.

F

D homine, perambulat amentia loca, quærens requiem, & non inuenit. Tunc dicit, Reuertar in domum meam vnde exiui. Et cum venerit, reperit eam vacantem, & scopis purgatam atque ornata. Tunc abit, & adiungit sibi septem alios spiritus sceleratioris se, & ingressus inhabitat illic, & fiunt postrema hominis illius peiora prioribus, *Qui furabatur* ante conversionem ex suo poenitentiam, iam non fuerat aliena tollendo, quod ex suo genere est mortale, quoniam contrarium est iustitiæ. Interdum tamen est veniale, propter paruitatem nocuamenti, vel actus imperfectiorem, *Magis autem laboret operando in manibus suis quod bonum est* id est, licita opera exteriora atque mechanica pro pretio faciat, *Vt habeat aliquod temporale bonum, unde tribuat necessitatem patienti* hoc est,

E egenis elemosynam conferat de labore manuum suarum. Hinc in Actibus idem iste ait Apostolus, Omnia ostendi vobis, quia sic laborantes oportet suscipere infirmos, & meminisse verbi domini Iesu, quia beati⁹ est magis dare quam accipere. *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat* quauis animo fuerit præconceptus, sed reprimatur, præsertim cum de omni verbo otioso reddenda sit ratio in die iudicii, Corrumpt nantque mores bonos colloquia praua. Propter quod in Ecclesiastico scribitur, *Beatus vir qui non est lapsus in verbo ex ore suo, Sed qui bonus est ad edificationem fidei* hoc est, sermo utilis ad edificandum fidem in alio proferatur à vobis, non qualitercumque, sed cum debitis circumstantiis, scilicet *Vt det gratiam audientibus* id est, proficiat eorum salutis sicque

F per occasionem præter se auget gratiam dei in eis. Et nos lite contristare spiritum sanctum dei hoc est, non ita per inobedientiam vestram offendatis spiritum sanctum, vt per modum contristati se habeat, vel alios bonos propter vestram peruersitatem ad contristandum seu condolendum inducat. Quoniam enim spiritus sanctus sit verus & incommutabilis deus, ei tamen ascribitur quod ipse in hominibus operatur, iuxta quæ sensum fertur pro nobis orare gemitibus inenarrabilibus. Per modum quoque contristati se habet, dum à nostris cordibus per peccata fugatur: iuxta illud Sapientia, Spiritus sanctus disciplinae effugiet fictum, & auferet se à cogitationibus quæ sunt sine intellectu, Penes hunc sensum & in Esaia scribitur, Affligerunt spiritum sancti eius. Translatio septuaginta interpretum

Roma. 8.

Sapient. 1.

Esaie. 63.

interpretum habet, Affligerunt spiritum sanctum eius, in quo signati id est, cuius virtute & gratia à reprobis separati, distinctique estis in die redemptionis id est, conuersionis, vel baptismatis vestri. Vel, in die redemptionis, id est, dominicæ passionis, quia tunc facta est signatio quantum ad meritum eius ex parte Christi, qui tunc omnibus sufficienter, electis vero efficienter promeruit gratiam veræ salutis. *Omnis amaritudo cordis, sermoneis & operis, Et ira per vitium, et indignatio procedens ex ira atque superbia, Et clamor id est, sermo impetuosis, vel irrationabilis eleuatio vocis,*

Et blasphemia contra deum & sanctos Tollatur à vobis vel per anticipationem, vel per correctionem, gratia dei vestris studiis ac precibus auxiliante. Non est enim volentis neque currentis vitis, vt habeatis cor mundum. Nam si quis cum cæteris vitis, vt habeatis autem in vno, factus est totam legem impleuerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus. Neapè (vt ait Ambrosius) in seruo dei omnia debent bona videri, ne puritas eius ex aliqua parte maculetur. Hæc ergo vitanda vna vitia. Vnde de amaritudinis euitatione scriptum est. Non sit inter vos radix germinans fel & amaritudinem. Et alibi iterum, Non est sensus vbi abundat amaritudo. De ira vero scriptum est apud Ecclesiasticum, ne sis velox ad irascendum, quoniam ira in sinu stulti requiescit. Cui consonat illud Iob, Virum stultum interficit iracundia. Et alibi legitur, Ira non habet misericordiam, nec erumpens furor Spiritum sanctum ad irascendum facilem, quis poterit sustinere? De indignatione quoque Salomon ait, Qui ad indignationem facilis est, erit ad peccata procliuor.

Estote autem inuicem benigni mutuo subueniendo Misericordes cordialiter compatiendo. Beati enim misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequuntur. Et in Proverb. scribitur, Per misericordiam & fidem purgantur peccata, Donantes inuicem, id est, mutuas offensas penitus remittentes, Sicut & deus pater vel trinitas in Christo id est, merito Christi Donauit nobis id est, pietè indulst. Propterea ipse ait Saluator, Si non dimiseritis, nec pater vester qui in cælis est dimittet vobis peccata vestra.

Cap. V. Estote ergo imitatores dei.

ARTICVL V.

Profequitur

Profequitur

Profequitur

Profequitur

Profequitur

Profequitur

Profequitur

Profequitur

Profequitur

Profequitur

Profequitur

Profequitur

Profequitur

Profequitur

Profequitur

Profequitur

Profequitur

Profequitur

Profequitur

Profequitur

Profequitur

Profequitur

Profequitur

Profequitur

D

ROSEQVITVR demum Apostolus in præcedenti cap. ceptam instructionem moralem: & ait

Estote ergo id est, quoniam deus in Christo nobis donauit, idcirco estote imitatores dei id est, diuinae pietati conformate uos ipsos, offerentibus uestris parcendo, benefaciendo, omnesq; diligendo, Sicut filii mei spirituales, uel filij dei adoptiui, Charissimi id est, ualde dilecti, pro quibus pater uenigenitum suum misit & dedit, filius mortem sustinuit, Spiritus sanctus seipsum copiosissime infudit. Hoc est quod in Euangelio docet, præcipitq; Saluator, Diligite inimicos uestris, benefacite his qui oderunt uos, ut sitis filij patris uestri qui in caelis est, qui solem suū oriari facit super bonos & malos. Assimilari autem creatori, est summa perfectio creaturæ, si tamen assimilatio fuerit ordinata, non uisurpata Et ambulare in dilectione dei ac proximi, charitativè uiuendo: iuxta illud, Hoc est præceptum meum, ut diligatis inuicem, sicut & dilexi uos, Unde iam subditur,

Sicut & Christus dilexit nos id est, saliter ut puta pure ac spiritualiter, quauis non æqualiter Et tradidit semetipsum pro nobis oblationem pacificam, Et hostiā pro peccato in ara crucis, Deo patri uel trinitati, id est, ad gloriam eius, & ut ei pro nobis satisfaceret In odorem suauitatis id est, in suauem odorem, uel idelicet in holocaustum acceptissimum atque gratissimum deo, Maxime enim placuit deo oblatio Christi ex parte patientis, nõ ex parte inferentis. Nā ex parte patiens mors illa erat piissima, & ex summa charitate assumpta: sed

ex parte inferentis, crudelissima erat, sacrilega & displicentissima deo. Fornicatio autem simplex, Et omnis immunditia, id est, alia quælibet luxuria species, Aut auaritia id est, inordinatus temporalium appetitus, Nec nominetur id est, nõ solum non fit, sed nec exprimitur In uobis id est, à uobis,

Seu inter uos sicut decet sanctos esse sine talium nominatione. Aut turpitude id est, indecentia in oculis & amplexibus, Aut stultiloquium sicut est adulatione, Aut scurrilitas id est iocularitas risum concitans, Quæ ad rem non pertinet id est, saluti non proficit. Horū nullum nominetur aut fit in uobis, Sed magis gratiarum actio à uobis domino perfoluatur. Per hoc docet Apostolus, quàm longe debeant esse magna peccata ab his qui student perfectioni. Hoc enim scitote intelligi

gentes

EPIS T.

Matth. 5.
Luce. 6.

E

Ioan. 15

Hebræ. 13.

gentes .i. sacram scripturā sapienter pensantes, Quod omnis fornicator .i. cum soluta concumbens, Aut immundus .i. aliud aliquod luxuriæ genus exerceas, ut est stupri, incestitus, adulterium, Aut auarus, quod est idolorū seruitus .i. cuius iniquitas idololatriæ cōparatur, eo quod fides idololatra idola colit magis q̄ deum uerum: ita auarus potius adhaeret argento & auro quàm deo, magisq; confidit in eis quàm in domino. Propter quod in Ecclesiastico legitur, Auaro nihil est celestius, & nihil iniquius q̄ amare pecuniā, Non habet hereditatem .i. beatam possessionē seu paratā felicitatem In regno dei & Christi quod est vñ regnum, quia nec modo pertinet ad filios ecclesiæ militantis per gratiā gratificantem, nec postmodū pertinebit ad ciues ecclesiæ triūphantis per gloriā. Non enim intrabit in illā aliquid coimputatū, nisi qui scripti fuerint in libro uite & agni. Et Elaias ait, Tollatur impius, ne videat gloriā dei.

Nemo uos seducat in anibus uerbis .i. coloratis sermonibus, apparentibus argumentis, friuolis promissionibus, prouidentia dei negando, uel impunitatē ex diuina misericordia promittendo, seu longam uitā spondendo. Propter hæc enim .i. propter horū inanum uerborum prolationem seductionem seu crudelitatem Venit ira .i. ultio Dei in filios dissidentie id est, in homines desperantes de uita futura seu pramiatione diuina. Nolite ergo effici participes eorum sic dissidentū, id est, nec effectu, nec opere, nec; auxilio conformemini eis. Digni quippe sunt morte, nõ solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt. Nam & qui tetigerit picem, inquinatur ab ea. Eratis enim alii quando dum mundo & concupiscentiis inhaesistis. Tenebræ id est, tanta uitiorum caligine, cordis cæcitate, & ignorantia: tenebris inuoluti: ut non solum tenebris, sed etiam tenebræ fuisse dicimini, Nunc autem quando ad deum conuersi estis, facti estis Lux id est, spiritualiter illuminati In domino id est, in ueritate & gratia dei. Idcirco Ut filij lucis ambulate id est, pure, honeste, ac religiose conuersi semini, sicut ad filios lucis pertinet. i. ad filios dei, qui est lux aeterna & increata: iuxta illud Ioan. Erat lux uera, uel per lucē intelligit splendor seu claritas gratiæ, cuius filij sunt oēs qui gratiā habent, ynde ait Saluator, Dū lucē habetis, credite in lucē, ut filij lucis sitis. Merito autē sic debetis ambulare. Fructus enim lucis id est, operatio gratiæ, uel opus placitum luci aeternæ Est

uiuere

Al. Ioan. 3

Ecclē. 10.

Apo. 2. 1.

B

Esaie. 2. 6.

Sapient. 4.

Roma. 1.

Ecclē. 3.

C

Philip. 2.

Ioan. 11.

Ioan. 12.

D viuere In omni bonitate id est, interna virtute ac pietate, quo ad seipsum, *Et iustitia* id est, in iusta actione, quantum ad proximum, *Et veritate* quantum ad deum ei veraciter ministrando, *Probantes* id est, prudenter inuestigantes, vel rationabiliter discernentes, *Quid sit beneplacium deo* vt illud semper agatis, & que displicent deo, vitetis. Vnde apud Hieremiam dominus protestatur, *Si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris. Et nolite communicare* consentiendo vel cooperando *Operibus infructuosis* id est, vacuis à fructu spiritali *Tenebrarum* id est, malorum habitum seu hominum mentibus obscuratorum, *Magis autem redarguite* id est, iterum atq; iterum corripite, si sit spes de emendatione, & maxime si ad vestram pertineant curam qui peccant, **E** omnes tamen ad correctionem fraternam iure charitatis aliquo modo tenentur. His ergo duobus modis secundum Augustinum, non te maculat malus, si non consentis, & si redarguis. **August.** Quoniam enim parum est non consentire, iungit Apostolus quod maius est, magis autem redarguite. Propter quod ait **Matth. 18** Saluator, Si peccauerit in te frater tuus, id est, te sciente, vade & corripue eum inter te & ipsum solum &c. Deinceps ostendit, quare non debeamus communicare operibus impiorum. *Que enim in occulto* id est, in locis absconditis *Fiant ab eis* præ dictis excaecatis hominibus, humanum potius quam diuinum conspectum timentibus *Turpe est dicere: quanto magis facere? Omnia autem que arguuntur* id est, opera que reprehenduntur *A lamine manifestantur* id est, per veram loquutionem, splendidamque doctrinam increpantis, innotescunt esse digna reprobatione, nec vltra valent latere, quemadmodum ad Timotheum ipse ait. Insuper illorum omnibus manifesta erit. *Omne enim quod manifestatur* hoc modo per increpationem vel humilem peccantis confessionem, *Lumen est* id est, clarum, certum ac notum. Vel, lumen est, id est, spiritali luce perfunditor, dum in publicum ducitur. His consonat verbum Christi, Omnis qui male agit, odit lucem & non venit ad lucem, vt non arguatur opera eius: Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius, quia in deo sunt facta. Propter quod videlicet quoniam lumen est quod manifestatur *Dicit* spiritus sanctus per me. *Surge* à vitis per pœnitentiam *Qui dormis* id est, in ignaui

ignauia tua quiescis, *Et exurge* per opera pœnitentialia **A** *mortuis* id est, de societate impœnitentium spiritualiter mortuorum, *Et illuminabit te* id est, radium sapientiæ & lumen discretionis tribuet tibi *Christus* iuxta illud Esaiæ, *Requiem dabit tibi dominus semper, & implebit splendorebus animam tuam, si glorificaueris dominum, dum non facis vias tuas. Vnde Michas ait, Cum federio in tenebris, dominus lux mea est, & deducet me dominus in lucem, & videbo iustitiam eius, Vi dete itaque fratres* id est, oculo intellectuâli pensate, *Quomodo caute ambuletis* id est, vigilanter & custodite viuatis, occasiones peccati vitando, atq; in arcta via, que ducit ad vitam, cû omni circûspèctione progredièdo: vt impleatis quod à sapiente dicitur, *Omni custodia custodi cor tuum*. Et quod rursus idè ait, *In timore domini esto tota die, & habebis spem in nouissimo, Non quasi insipientes* id est, sola temporalia atq; presentia bona seu mala considerantes, *Sed ut sapientes* in cognitione diuinorum, id est, discreti ac prouidi, cœlestibus bonis semper intenti, *Redimentes* id est, ab infructuosis occupationibus expedites, *Tempus vite presentis, id est, cer tas horas ad vacandum deo apantes. Vel, redimentes tempus, id est, tempora, que infructuose expenditis reparantes per infructuosissimam occupationem temporis presentis atq; restantibus, quatenus priores negligentias & impietates recompen setis per ardentissimam conseruationem temporis nondû elapsi quo estis victuri, ne inter impios numeremini, de quibus canit Palmographus, Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos, Quoniam dies mali sunt* id est, aduersitatibus periculis atque malis suis. Non quod dies in se mali sint, sed quia hæc mala infunt hominibus in diebus seculi huius viuentibus, Scriptura enim temporibus ea ascribit que sunt in tempore, quemadmodum primo Machabeorum inducitur, *Videns Ionathas quia tempus eum iuuat*. Hinc enim Saluator, Sufficit (inquit) diei malitia sua. Et in Genesi Iacob asseruit, *Dies peregrinationis meæ mali & parui. Propterea nolite fieri imprudentes* sola sensibilia & temporalia ponderando, *Sed intelligetes que sit voluntas dei*. hoc diligenti fime inquiratis, quid placeat deo, vt illud semper agatis. Et nolite inebriari uino, in quo est luxuria casualiter, quia calorem auget, atque libidinem concitat. **Venter enim uiuo actiuans,**

Esaiæ. 58.

Mich. 8.
EPIST.

Matth. 7.

Prouer. 4.
B Prou. 23
1. Cor. 10.

Psal. 54.
C

1. Mach. 12
Matth. 6.
Genes. 47

Hiero. D cito spumat in libidinem, iuxta Hiero. Unde Sapiens dicit, Lu
 Prouer. 20 xuriosa res vinū, & tumultuosa ebrietas: qui his delectatur, nō
 Eccli. 31. erit sapiens. Rursusq; scriptura, Quam sufficiens est homini
 erudito vinū exiguum. Sed implemini spiritu sancto id est, ita

viuatis & corda vestra sic occupetis, vt in gratia spiritus sancti
 proficiatis quotidie. Deus enim vnicuiq; insuluit, secundū quod
 se disponit ac capax efficitur, Loquentes vobismetipsis id est,
 mutuo exhortantes vosipso In psalmis ad bene operandum
 hortantibus, Et hymnis ad dei laudē spectantibus, Et cantis
 Psalm. 64. eius spiritualibus quae de gaudiis futuris cōmemorant, Can-
 tantes & psallentes in cordibus vestris id est, silenter in anima.

Vel in cordibus vestris, id est, cū cordiali intentione & ex men-
 tali affectu, Domino deo altissimo, quod decet hymnus, laus,
 E honor, & gloria, Gratias agentes semper id est, qualibet hora
 Rom. 5. conuenienti ac debita Pro omnibus beneficiis dei. Vel, pro om-
 nibus hominibus beneficia diuina sortitis, omnī saluti con-
 gratulando in nomine nominato Domini nostri Iesu Christi,

id est, in ipso Christo, videlicet ad laudē & gloriam eius. Vel
 certe per eum, Deo & patri id est, patri aeterno, qui est deus
 ratione creatiōis, paterq; Christi naturalis & pater noster ad-
 optiuus, Subiecti inuicem ex debito obedientiae vel ex con-
 descentia humilitatis & charitatis In timore dei casto ac fi-
 liali. Praelati enim per humilitatem & charitatem subdunt se
 inferioribus, subditi vero ex debito obedientiae subiiciuntur
 prelati. Ceteri omnes communiter se inuicem honorare, pre-
 ferre q; habent iuxta illud quod alibi dictum est, Honore inui-
 cem praeuenientes. Propter quod Christus testatur, Qui ma-
 ior est vestrum, sit vester minister, Et iterum legitur, Quanto
 Rom. 12. maior es, humilia te in omnibus. Praeterea generalis exhor-
 tationibus positus, descendit Apostolus ad particulares perso-
 nas, dicendo, Mulieres viris suis subditae sunt in licitis & ho-
 nestis Sicut domino id est, sicut domino subditur seruus, Quo-
 niam uir caput id est, superior Est mulieris id est, perfectior
 atq; creator ea communiter. Et dominus prae tulit virū se-
 minae: dicens ad eam, Sub viri potestate eris, & ipse domina-
 bitur tui, Sicut & Christus caput id est, rector ac princeps Est ec-
 Math. 19. clesiae, ipse Christus existens Saluator corporis eius id est, ec-
 Gene. 2. clesiae, quae est mysticum corpus Christi. Sed sicut ecclesia
 1. Petri. 3. est, fidelium sancta collectio Subiecta est Christo fide & opere,

ita & mulieres viris suis, in omnibus bonis sint subditae. Scien-
 dum tamen quod subiectio mulieris sub viro non est in omni-
 bus similis subiectioni ancillae aut ferui, cum ipsa sit socia vi-
 ri, & vna caro cū eo, facta non de capite aut pedibus, sed de la-
 tere viri, quasi similis ei, & iuxta latūs eius ponenda. Viri, di-
 ligite uxores vestras non carnali & foedo, sed ordinato ac spi-
 rituali amore, Sicut & Christus dilexit ecclesiam, & seipsum tra-
 didit. In mortem pro ea id est, pro eius salute, Ut illam
 sanctificaret id est, virtutibus adornaret, Mundans eam
 primo, id est, a vitis purgans Lauacro aque id est, in iunctio-
 ne seu lotionē in aqua baptismatis. Lauacro inquam factio
 in verbo vitae id est, sub debita forma verborum, quibus
 hoc sacramentum ex Christi institutione perficitur. Accedit
 quippe verbum ad elementum: & fit sacramentum, in quo, ver-
 bum est formale ac principale, elementum vero est materiale

Ut exhiberet id est, representaret vel faceret Ipse Chri-
 stus sponsus ecclesiae sibi id est, ad suū honorem, secundū
 quod deus est, in presenti seculo inchoatue, in futuro autem
 completiue Gloriosam ecclesiam id est, claritate scientiae atq;
 virtutum splendoribus resurgentem, Non habentem maculam
 id est, peccatū mortale apertum, Aut rugam id est, peccatū
 mortale occultum, sed mundam ac simplicem Aut aliud
 huiusmodi criminale habentem, Sed ut sit sancta in inte-
 rioribus Et immaculata in exterioribus. Ita viri debent di-
 ligere uxores suas ut corpora sua quae sunt vna caro. Si autem
 sumatur corpus pro parte hominis materiali, sic viri magis te-
 nentur diligere uxores suas, q̄ corpora propria. Si vero sumat-
 ur corpus pro toto composito, minus diligenda sunt uxores.

Ideo similitudo est quantum ad aliquid, non absolute in om-
 nibus. Porro de hac Christi gloria & illibata ecclesia scriptū
 est in Apocalypsi. Vidi ciuitatem sanctam Hierusalem descen-
 dentem de caelo ad deo paratam quasi sponfam ornata[m] viro
 suo. Et rursus, Quia venerunt nuptiae agni, & vxor eius praepa-
 rauit se. Itemq; Signum magnū apparuit in caelo, mulier ami-
 cta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stel-
 larum duodecim. De qua etiam intelligendum est illud Esaiæ,
 Surge, illuminare Hierusalem, quia venit lumen tuum, & glo-
 ria domini super te orta est. Qui suam uxore[m] diligit, seipsum di-
 ligit tanta est vnitas vtriusq;. Sunt namque duo in carne vna.

D Merito itaq; debet homo vxorem suam diligere. *Nemo enim id est, nullus rationabiliter & humane se habens. Vnquam carnem suam odio habuit. Vel simpliciter, Nemo vnquam carnem suam odio habuit, quia vel dilectione naturali vel amore carnali vel charitate infusa ad eam afficitur. Nam & qui seipsum occidunt, carnem suam amasse probantur, quam ideo perimunt, vt breui tormento longa euadant presentis vite supplicia. Sed nutrit victu Et fouet eam vestitu Sicut Et Christi suu ecclesiam nutrit sacramento altaris & fouet eam vestimento salutis, quia membra sumus nos Christiani Corporis eius id est, ecclesie quae est mysticum corpus Christi. Sumus itaque membra De carne eius Et ossibus eius id est, eiusdem nature existentes, cum Christo homine. Vel hoc ideo dicitur, quia fidelium qui a Christo instituti sunt quidam, puta infirmi, dicuntur de carne Christi quae ante passionem erat infirma, quonia indigent a fortibus suis sustentari, quemadmodu caro sustentatur ab ossibus. Alij scilicet fortes ac perfecti, dicuntur de ossibus Christi propter constantiam, & domice passionis ac patientiae imitationem. Propter hoc id est, ad designandū dilectionem ac vitatem Christi atque ecclesie, scriptum est in Genesi, Relinquet homo id est, maritus Patrem suum Et matrem suam id est, adhaerens parentes quantum ad cohabitationem localem, Et adhaerebit uxori suae habitando, conuiscendo & dormiendo cum ea Et erunt duo supposita, scilicet maritus & coniunx, in carne una id est, in vno carnali commercio per seminis propagationem. Vel dicuntur duo in carne vna, quoniam nullus eorum propriae carnis habet potestatem, & propter communionem praecipuam vna caro reputatur. Vnde dicit Saluator, Itaq; iam non sunt duo, sed vna caro. Deinde ponit Apostolus mysticum sensum scripturae de matrimonio allegate. Sacramentum hoc id est, sacrum signum istud in coniugio pronuntiatum Magnum est id est, magne rei significatiuum. Ego autem dico id est, signum istud expono, impletumque assero In Christo Et in ecclesia id est, in spirituali dispensatione inter Christum & ecclesiam facta, quando videlicet verbum caro factum est, & nostram naturam assumens, ostendit quantum dilexerit nos, cum quibus idem fieri voluit. Matrimonium ergo seu coniugium, magnum est sacramentum, propter significantiam*

1. Tim. 6.

Matth. 26

Marci. 14.

E

Gene. 2.

Matth. 19.

1. Cor. 7.

F

Matth. 19.

Ioan. 1.

coniunctionis Christi & ecclesie, in qua etiam Christus quodammodo patrem reliquisse videtur, non simpliciter, cum aeternaliter sit in sinu, imo in corde patris, sed secundum apparentiam quandam ratione incarnationis. Sic enim de nouo apparuit mundo ad coniungendū sibi ecclesia tanq; sponsam. Propter quod ait, Exiui a patre, & veni in mundum. Et Palaemista, Ipse (inquit) tanquam sponsus procedens de thalamo suo. A summo caelogressio eius. Matrem quoque suam, id est, synagogam Christus reliquit, & adhaesit vxori suae, id est, gentilitati conuersae, quam ipse spiritualiter visitat & secundat. Veruntamen id est, quantumvis praedicta de coniugio mystice intelligatur de Christo, nihilominus Et uos singuli hoc est, vnusquisque vestrum coniugem habens, Suam uxorem sicut seipsum diligit. Vxor autem timeat virum id est, in reuerentia habeat eū, & casto timore formidet, ne cum offendat. B

Cap. VI. Filii obedite parentibus uestris.

ARTICVL. VI.

OST informationem conuersationis habende inter virum & coniugem, ponitur informatio conuersationis debite inter parentes & filios. Filii obedite parentibus uestris carnalibus In domino id est secundū voluntatem diuinam, videlicet in licitis & honestis, atq; ex animo, scilicet prompte reuerent & amorofo. Hoc enim iustū est iure naturali, diuino & humano, imo magis, diis & parentibus, non potest reddi aequiualeus, iuxta philosophum. Honora patrem tuū Et matrem tuam. Vnde apud Malachiam habetur, Filius honorat patrem suū, & seruus timet dñm suū. Honorare ergo debemus parentes, reuerentiam impendendo: & necessaria si indigeant, ministrando, sunt enim principium nostrum. Propter quod in Ecclesiastico legitur, Quam mala fama est, qui relinquit patrem & maledictus a deo, qui exasperat matrem. Quod est mandatum diuinum in Exodo scriptum, Primum in promissione id est, primum cui mercedis additur promissio. Decalogus autem praceptorum ad duo praeccepta pertinet charitatis. Tria enim in prima tabula scripta, respiciunt praecceptum charitatis dei. Alia septem in secunda tabula scripta, concernunt praecceptum charitatis proximi. Inter quae praecceptum de honoratione parentū praecedit, cui anaectitur merces quae subditur, G iij V4

Colo. 3.

C Malach. 1.

Ecclesi. 30.

Exod. 20.

- D** *Vt bene sit tibi* in spiritualibus ac temporalibus, *Vt sis* id genus *super terrâ* id est, æternaliter habitas in terra viuentiû. Ad literam tamen hoc dictum videtur de prolongatione vite præsentis in terra peregrinationis istius, seu in terra promissionis, quantum ad populum Israël pro tempore illo. Hoc enim meretur præter præmiû spirituale obseruatio huius mandati secundum cõmunem iustitiæ legem, quantum interdû ex diuinæ dispensationis moderamine, aliter accidit. *Et patres carnales, Nolite ad iracundiam provocare filios vestros* aut filias nimis rigorose & asperè procedendo cum illis, *Sed educate illos* id est fouete & necessaria prouidete non solum carnaliter, sed *In disciplina morali Et correptione domini* id est, iusta correptione: quemadmodû scriptum est, *Qui parcit virgæ odit filiû suum: qui autem diligit illum, instantè erudit.*
- E** *Rursusq; Salomõ, Stultitia (inquit) colligata est in corde pueri, & virga disciplina fugabit eam.* Hinc etiam in Ecclesiastico legitur, *Qui digit filium suum, assiduè illi flagella.* Certû est autem hæc quoque ad spirituales patres ac filios pertinere. Patet vero ex his, quod parentes tenentur filiis in tribus, quæ sunt necessariorum prouisio, instructio & correctio.
- ¶** Deinceps introducit exhortatio conuersationis inter seruum & dominum. *Serui obedite dominis carnalibus* id est, temporalibus, & sensualitatem sectantibus. Et per consequens multo plus obediendum est dominis spiritualibus & honestis, *Cum timore animæ Et tremore corporis, In simplicitate cordis uestri* id est, sine simulatione *Sicut Christo* seruiendum est: iuxta illud in Psal. *Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore.* Seruitus enim hæc propter peccatum ex diuina ordinatione inflicta est in pœnam peccati, idcirco patienter ferenda est tanquam purgatorium vitiõrum, exercitiumque virtutum, *Non ad oculum seruientes* id est, solum in præsentia hominum, *Quasi hominibus placentes* id est, humanum fauorem duntaxat optantes, *Sed ut serui Christi, facientes voluntatem dei* id est, diuinis mandatis obtemperantes *Ex animo* id est, prompto effectu, sic fitis *Cum bona voluntate* videlicet conformando vestrû affectum dispositioni diuinæ, *Seruientes dominis carnalibus Sicut domino deo altissimo, Et non sicut hominibus tantum, id est, cum reuerentia & tremore ac cordis simplicitate* *Sciētes quoniam unusquisque*

- unusquisque quod fecerit bonum, hoc percipiet à domino,* id est, pro illo præmiû iustum habebit à deo, qui nullum bonum deserit irremuneratû, *Sicut sit Seruus, sive liber.* Seruitus enim conditio seu libertas non tollunt præmiationem diuinæ iustitiæ, *Et vos domini eadem facite istis,* id est, tam benignè estote seruis vestris, quàm fideles fuerint vobis: iuxta illud Ecclesiastici, *Seruus fidelis sit tibi quasi anima tua, & quasi fratrem tracta illum. Remittentes minas,* id est, pœnas comminatas non inferentes, si tamen serui peniteant, vel raro seu parum offenderint. *Vnde iterum in Ecclesiastico scribitur, Ne lædas seruum in veritate operantem.* Porro si serui rebelles aut duri consistant agendum est quod rursus in Ecclesiastico fertur, *Cibaria & virga & onus asino, panis & disciplina & opus seruo.* Itẽque, *Seruum inclinent operationes assidua, Sciētes vos domini, Quia illorum seruorum Et uester dominus est in cœlis, et personarum acceptio non est apud deum.* Idcirco timete, quoniam eadem mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis. Qualem ergo vultis vobis esse cœlestem dominum, iudicẽmque æternum, tales exhibete vos ipsos seruis ac subditis vestris. **¶** Post specialia iussa & certarum exhortationem personarum redit Apostolus ad instructionem communem cunctõrum fidelium *De cætero* id est, insuper & tempore adhuc restante, *Frates confortamini in domino,* id est, spirituale robur à deo adipisci studete, & contra impugnationes mundi, carnis atque diaboli roboretur cor vestrum, in domino, id est, gratia eius, & in certâ fiducia diuini auxilij, *Et in potentia virtutis eius,* id est, in potenti potestate dei, innitendo semper diuinæ potentia, non propriis viribus. Vel in potentia virtutis eius, id est, in efficaci fortitudine à deo infusa, quæ animû roborat in aduersis. Ad hæc confortationem monet dominus vnumquẽque nostrum in lib. Iosue, *Confortare & esto robustus valde.* Noli metuere, quoniam tecum est dominus deus tuus. Sic autem confortantur, qui toto corde sperant in domino: iuxta illud Sapientis, *Turris fortissima nomen domini, ad ipsum currit iustus & exaltabitur.* *Induite uos armaturam dei,* id est, virtutibus interiora vestra vestite, videlicet intellectum prudentia, voluntatem iustitia, sensum appetitum ceteris virtutibus moralibus. Hæc enim sunt arma spiritalia à deo fabricata ac data, quibus anima cõtra omnia nouementa mu-

A
Galat. 6.

Ecclesi. 33.

Ecclesi. 7.

Ecclesi. 33.

Ibidem.

B

Math. 7.

Tob. 4.

EPÍST.

I. Petri. 5.

C

Iosue. 11.

Prou. 18.

2. Cor. 11.

G iij
nitor,

D nitur, *Vt possitis stare*, id est, fortiter dimicare ac praevalere, *Aduersus insidias*, id est, occultas machinationes *Dia-boli* qui se frequenter transfiguratur in angelum lucis, sub specie boni multa mala proponens. Denique (vt Leo papa testatur) omnia discutit mores, ventilat curas, scrutatur affectus, & ubi quarit causas nocendi ubi quenquam viderit studiosius occupari. *Quoniam non est nobis consultatio principalis aut sola Aduersus carnem & sanguinem*, id est, homines carnales ac fragiles, seu vita carnis. Vnde dominus in *Gene. 6.* *Gene. 6.* *Matt. 16.* *E* Bellum vero quod contra hostes inuisibiles habemus, periculosissimum est atque grauissimum. De quibus subiungitur, *Sed aduersus principes & potestates*, id est, angelos apostasias seu demones, qui erant ante lapsum suum de ordinibus principatum & potestatum. De omnibus enim angelorum ordinibus quidam cecidisse creduntur, qui omnes iam per principatus & potestates designantur, ita quod nomine principatum designantur demones inferiores: nomine autem potestatum superiores, quibus inferiores obediunt homines impugnando. Est enim in demonibus prelatio quadam eo quod omnes concordēs sint in desiderio nocendi hominibus, *Aduersus mundi rectores*, id est, contra praedictos inuisibiles hostes hominum secularium directores ac principes. *Hominēs enim iniqui demonum voluntati obediunt, & ab ipsis captiui tenentur, ac vniquē circumferuntur sicut serui à dominis.* Et ne quis per mundum putaret significari machinam mundialem, quasi diabolus creator & rector esset mundi sensibilis, sicut Manichaei dixerunt, ob id seipsum exponens *Apostolus*, subdidit, *Tenebrarum harum*, id est, hominum obtenebratorum. Vnde paulo ante inductum est, *Fuistis aliquando tenebrae.* Hoc modo mundus frequenter accipitur in scripturis, sicut cum dicitur, *Mundus eum non cognouit.* Et, *Mundus in maligno positus est.* Et, *Non estis de mundo.* *Contra spiritalia nequitiæ*, id est, agmina demonum nequitiis plena, habitantia *in caelestibus*, id est, in aëre caliginoso, in quo demones complures vsque ad diem iudicij volitant.

Aër

Aër autem saepius caelum vocatur. Hinc nanque dicuntur *A volucres caeli*, qui afferuntur volare in caelo, id est, in aëre. *Vnde & demones significantur per volucres caeli*, vbi ait *Saluator*, *Scilicet cecidit secus viam, & volucres caeli comederunt illud.* *Propterea*, id est, quia tam arduum praelium imminet vobis, *Accipite armatura dei*, id est, virtutes, & opera virtuosa, quibus demones repelluntur. De quibus armis *Iob ait*, *Iustitia indutus sum, & vestui meae sicut vestimento, & diademate iudicio meo.* *Vt possitis resistere diabolo*, qui tanquam leo rugiens circuit, quarens quem deuoret, *In die malo*, id est, tempore tentationis & aduersitatis, *Et in omnibus prosperis & aduersis Persestis stare* ruinam vitando peccati, ita vt nec prospera vos extollant, neque aduersa deiciant: sed regia semper via *incedatis*, vtentes vtraque manu pro dextera, quatenus omnia cooperentur vobis in bonum. *State ergo* in virtutibus fixi, *Succincti* cingulo castitatis *Lumbos uestros* quibus viget luxuria, id est, carnis concupiscentias refrenate, continenter viuendo, prout monet *Saluator*, *Sint lumbi uestri praecincti.* Hos lumbos praecinxit *Iob*, *Pepigi*, inquam, *fixatus cum oculis meis, ne cogitarem quidem de virgine.* Sic autem accingite lumbos *In veritate*, id est, veraciter coram deo, non simulatorie coram hominibus, sicut hypocritae, *Et induti lorice iustitiae*, id est, virtute iustitiae interiora vestra munite, sicut lorica corpus tegitur ac munitur. *Vnde apud Esaiam dicitur*, *Indumento iustitiae circumdedit me dominus.* *Et calcate pedes*, id est, pedes corporales & etiam spirituales, id est, animi vestri affectiones habete munitos & expeditos, *In preparationem Euangelij pacis*, id est, ad hoc vt sitis parati annunciare vel adimplere euangelicam doctrinam, in qua pacificatio nostra cum deo describitur, & per cuius obseruantiam veram pacem sortimur, iuxta illud in *Psalm.* *Pax multa diligentibus legem tuam, in omnibus spiritualibus pugnis seu tentamentis, Sumentes seu tum fidei*, id est, ipsam fidem per seuto arripite, virtutem & actum fidei opposentes suggestionibus demonei, puta futura tormenta inferni, sempiterna gaudia caeli, metuentium iudicium dei, quae omnia cadunt sub fide. Per quorum vtiq; considerationem omnia tentamenta vincuntur. Ideo subditur,

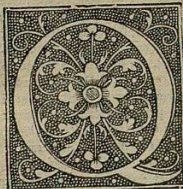
D tur, In quo scuto *Positis omnia tela nequissimi ignea*, id est, impugnationes acres ac feruidas pessimi tentatoris *Extin-*
guere, id est, reprimere. Propter quod Petrus ait, *Aduer-*
sarius vester diabolus circumit, quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide. *Et galeam salutis assumite*, id est, spem futuræ felicitatis seu charitatem menti vestræ superponite, vt contra præsentium bonorum blandimenta, spe futurorum atque diuino amore armemini, *Et gladium spiritus*, id est, à spiritu sancto datum spiritui vestro, *Quod est verbum dei*, id est, sermo sacræ scripturæ, qui penetrat intima animæ, *Et sitis ferro*, atque à mundo animam diuidit, sicut materialis gladius penetrat corpus. De hoc gladio spirituali dicit Saluator, *Non veni pacem mittere*, sed gladium. Et Psalmista, *Accingere gladio tuo super fœmur tuum potentissime*. Sed quia hæc omnia ex diuino auxilio manant, atque per gratiam conferuntur deuote orantibus: ideo subditur, *Per omnem orationem*, id est, prædicta implete deum inuocando per omnem, id est, perfectam orationem; Est autem oratio, simplex petitio: obsecratio vero est petitio cum adiuratione seu commemoratione rei sacræ, sicut cum dicimus, *Per incarnationem tuam libera nos domine*. De qua nunc sequitur, *Et obsecrationem* quæ etiam proprie est respectu difficultium *Orantes omni tempore*, id est, singulis horis deputatis & debitis vel congruis ad orandum, quemadmodum in Ecclesiastico habetur, *Non impediaris semper orare*. Vnde & Saluator, *Oportet*, inquit, semper orare, & non deficere, *In spiritu*, id est, cum deuotionis affectu, seu attentione mentali. Spiritus enim est deus: & eos qui adorant, in spiritu & veritate oportet adorare. *In ipso uigilantes*, id est, solliciti atque feruentes *In omni instantia*, id est, conamine quo actibus virtuosus insistitur, *Et obsecratione* sua *Pro omnibus sanctis* viatoribus, vt perseuerent, proficiantq; in bonis, *Et pro me*, ut detur mihi sermo in apertione oris mei, id est, quatenus spiritus sanctus mentem illum iniet, ita vt mox dum os meum ad loquendum aperio, infundatur mihi à deo, quid loqui expediat, sicut & deus promissit in Psalm. *Dilata os tuum*, & implebo illud. Et item in Euangelio, *Ego dabo vobis os & sapientiam*. *Cum fiducia*, id est, secure ac libere *Notum facere mysterium Euangelii*, id est, sacrum secre-

tum euangelica legis, videlicet Christi incarnationem & cætera eius mysteria. Ponitur enim singulare pro plurali, *Pro quo* Euangelio predicando *Legatione fungor*, id est, à Christo destinatus sum nunc Romæ existens *In catena*, id est, in vinculis ita legatione fungor & vinculis stringor, vt nihilominus *In ipso*, id est, per gratiam Christi *Audeam* *Aff. 2. 8.* fiducialiter *Prout oportet me*, id est, sicut commissum est mihi *Loqui euangelica mysteria predicando*. ¶ Deinceps ostendit Apostolus dilectionem suam ad Ephesios insinuando eis statum suum, quemadmodum pertinet ad familiares amicos, *Vt autem & uos sciatis quæ circa me sunt*, id est, quæ mihi contingunt *Quid agam* in tor persecutionibus, *Omnia hæc* *Nota uobis faciet*, id est, ore tenus referabit *Tychicus*, diaconus lator præsentis epistolæ, *Charissimus frater noster* *B* *spiritualis*, *Et fidelis minister in domino*, id est, secundum uoluntatem & gratiam dei. Vel, in domino, id est, in his quæ dei sunt, *Quem misi ad uos in hoc ipsum*, id est, propter hæc causam, *Vt cognoscatis* eius ueridicam relationem, *Quæ circa nos sunt*, id est, prospera & aduersa quæ accidunt nobis, *Et consoletur corda uestra* de me captione & catenatione dolentia. Porro vt finis epistolæ concordet principio, addit, *Pax sit Fratribus*, id est, fidelibus. *Quo* nomine sorores quoque intelliguntur, *Et charitas cum fide*, id est, charitas & fides detur uobis *A deo patre nostro*, id est, patre æterno, *Et domino Iesu Christo* filio patris, quibus expressis intelligitur spiritus sanctus. *Gratia dei, gratificans & finalis*, sic *C* *Cum omnibus qui diligunt dominum nostrum Iesum Christum*. *Quod* uero subiungitur, *In incorruptione referri potest ad nosmen gratiæ*. Eritque sensus, *Gratia sit cum eis in incorruptione*, *Roma. 2.* *ne*, id est, in uita æterna. Vel ad uerbum, *diligunt*, vt sit sensus, *Qui diligunt Christum in incorruptione*, id est, in cordis ac fidei integritate, seu inconculsa mentis constantia. Sic enim amandus est deus sublimis & benedictus, Amen.

Cap. 1. D. DIONYSIVS CARTHVSIAN.
D IN EPISTOLAM AD PHI-
LIPPENSES.

PROEVIVM.

Provi. 10.

E
Iob. 10.

Vasi tepesant transiens, non erit impius. Iustus autem quasi fundamentum æternum. In hoc ab impio iustus distinguitur, quoniam iustus stabili fundamento innititur, ytpote recte rationi atque diuinae veritati, ideo non commouetur neque turbatur: iuxta illud Iob, Si iniquitatem que est in manu tua abstuleris, eris stabilis. Impius autem in nullo stabili radicatur. Sequitur enim rationem errantem, voluntatem peruersam, sensualitatem corruptam. Porro euangelica doctrina tendit ad hoc, vt homo stabilis iuxta directe ac immediate in deo, quod primo & maxime fit per actus virtutum theologicarum, deinde per septē dona spiritus sancti. Quoniam ergo nō minoris præconij est in assumpta perfectione fortiter perdurare, nec tentationibus cedere, quam viam virtutum assumere, intrare, siue incipere, ideo viri sancti & iusti prælati eos præsertim commendant ac diligunt, qui animo inconcussio persistunt in semitis madorum celestium, neque tepescunt in actibus consiliorum, inter quos Philippenses, quibus nunc exponenda epistola scribitur, extiterunt.

F
Psal. 118.

Denique Philippenses sunt Macedones, qui verbum veritatis ab Apostolo audierunt & acceperunt, & in eo stabiles permanserunt, non recipientes falsos Apostolos. Hos laudat Apostolus scribens eis à Roma de carcere per Epaphroditum, cum quo Philippenses aliquid suæ substantiæ transmiserunt Apostolo. Armat itaque & præmunit Philippenses Apostolus in præcæti epistola contra duplex bellum, videlicet persecutorum & fallacium prædicatorum. Proccedit autem Apostolus more consueto, salutationem præmittendo, deinde gratias agendo, postea pro eis orando, eosque ad perfectionem hortando, sicut patebit.

Cap. 1.

IN EPIST. PAULI AD PHILIPPENSES. 259

Cap. 1. Paulus & Timotheus serui Iesu Christi.
ARTICVLVS. I.

A

Personas salutantes tangit Apostolus in exordio huius epistolæ: dicens, Paulus & Timotheus serui Iesu Christi non feruiture timorata, & pure seruili sed amorosa ac libera. Non addit Paulus hoc loco nomen gloriæ suæ ac summæ dignitatis, dicendo, Paulus Apostolus &c. quoniam Philippenses nihil indignū de ipso senserunt. Coniungit quoque Apostolus sibi Timotheum, quauis ipse solus epistolam dictauerit, quia missurus erat eum ad Philippenses. Vnde vt reuerentius eum susciperēt, diligentiusque audiret, exprimit eum in forma salutationis. Hi ergo mandant, Omnibus sanctis id est, vere fidelibus.

Infra. c. 2.

In Christo Iesu id est, per fidem, charitatem, & gratiā Christi, Qui sunt hoc est, commorantur Philippis, .i. in vrbe Macedoniae: quæ est pars Græciæ, quam urbem confluxit Philippus pater Alexandri magni putariuis, vocans eam ex nomine suo, Philippi, Cum episcopis & diaconibus id est, etiam episcopis atque diaconis mandans. Hi enim tanquam principales post generalem omnium designationem exprimuntur.

B

Porro (vt Haymo asserit) per episcopos intelliguntur presbyteri. Nō enim in vna vrbe plures episcopi præsidebant, nec ab episcopis ad diaconos descenderet prætermisiss presbyteris, nisi per episcopos intelligeret sacerdotes. Vnde dici solet, quod in primitiua ecclesia episcopi non distinguebantur à sacerdotibus. Episcopos nanque dicitur, quasi supra interūs, ab his quod est supra & exorsus intentio, sed hoc episcopos conuenit atque presbyteris. Vnde hoc loco per episcopos presbyteri, & summus eorū, videlicet pontifex Philippensium, intelliguntur. Gratia gratificā datur & insit Vobis & pax interior quæ est tranquillitas mentis, atque exterior quæ est quies ab extrinseco impugnante. A deo patre nostro id est, persona patris æterni. Et domino Iesu Christo: Quibus expressis intelligitur spiritus sanctus amor & nexus amorum, qui omnes sunt vna fontalis & effectiua origo totius bonitatis creatæ. Gratias ago deo meo. i. super beatissimæ trinitati, simplicissimo deo, qui est omnium deus generaliter & deus meus specialiter, propter specialem pietatem, gratiam & prouidentiam eius in me, & item

Haymo.

C

Iacob. 1.
Ioh. 1.

D & item propter singularem dilectionem & cultum, quibus ei soli principaliter finaliterque inhæreo. Hoc dicere non competit nisi perfectis. Propter quod diuinus & magnus Dionysius hoc dicere vix præsumes interdū sic ait, Deus (& si fas est dicere) meus *In omni memoria uestri semper .i. toties, quoties uestri memor sum, In cunctis orationibus meis fulsis, Pro omnibus vobis* Dum enim memor sum uestri, occurrit mihi consideratio gratiæ existētis in vobis. De qua gratias refero, & oro vt gratia ampliori mereamini adimpleri, *Cum gaudio spirituali Deprecationem faciens* id est, deum pro vobis exorās. Gaudeo (inquam) concepto seu habito *Super communicatione uestra* .i. de beneficio vobis cōcesso, videlicet quod mihi cōmunicastis seu conformati estis fide, charitate, & opere, *In euangelio Christi* id est, in prædicatione, exhortatione, seu obseruatione euangelica legis, *A primo die* conuersionis vestræ *Vsque nunc, confidens hoc ipsum* id est, ex consideratione gratiæ vobis huiusque concessæ confido de gratia pleniori videlicet *Quia* id est, quod *Qui cepit in vobis opus bonum* id est, deus per gratiam gratum facientem, & spiritus sancti motionem actuale inchoauit in vobis opus meritiorum, *Perficiet* illud in vobis, *Vsque in diem Iesu Christi* inclusiue, id est, vsque in diem mortis vestræ, qua à Christo visitabimini, & particulare iudicium sustinebitis. A deo enim est inchoatio, continuatio, & consummatio operis boni, *Sicut est mihi in sum hoc sentire pro omnibus vobis* id est, tam ex parte diuinæ bonitatis quàm ex parte vestræ stabilitatis iustum est vt ita confidat de, & pro vobis, videlicet quod deus perfectus in vobis opus bonum à se inchoatum, *Eo quod habeam vos in corde* id est, cordiali affectu hoc optem & sperem: quod subditur, *Et in vinculis meis, & in defensione, & confirmatione Euangelii, fortior gaudii mei omnes vos esse* .i. vt tam in præsentis quàm in futuro sitis participes consolationis meæ internæ quam habeo in vinculis meis, quibus propter Euangelij prædicationem ligatus sum. Et in defensione euangelij, qua euangelicam veritatem defendo contra aduersarios eius: & confirmatione Euangelij qua illud confirmo, instanter & imperterrite prædicando, miracula faciendo, scripturarum testimonia allegando, irreprensibiliter conuersando. *Quam etiam consolationem multo copiosius habeo, in patria pro vinculis atque la-*

que laboribus istis. Vel, ideo hæc dicit Apostolus; quoniam **A** Philippenses socij fuerunt gaudij eius in vinculis &c. ita quod ipsi quoque pro Christo vincula pertulerunt, & euangelium defenderunt atque constanter prædicauerunt sine profecti sunt. *Testis enim mihi est deus, quemodo* id est, quam affectuose, spiritualiter, & sincere, *Cupiam omnes vos esse*, omnium vestrum salutem & communionem cum gaudio meo desiderem. Et hoc *In uisceribus Iesu Christi* id est, Christi amore, non humano affectu. Vel, quemodo cupiam vos esse in visceribus Iesu Christi, id est, Christo intime vniri, atque ab eo cordialiter diligere. *Et hoc oro deum Vt charitas uestra vobis à deo infusa qua deum proximumque meritorie diligitis, Magis ac magis abundet* id est, incessanter proficiat, *Inscientia* id est, discretionem, vt omnia discretè agatis, sitque rationale obsequium vestrum. Vel in scientia, id est, quatenus diligendo mereamini illuminari à deo in cognitione diuinorum ac aliorum. Vel, in scientia illa qua est vnus de septem donis spiritus sancti, de qua ait scriptura. Dedit illi scientiam sanctorum, Per quam habet homo rectum iudicium de rebus creatis, videlicet, quod eis non fit finaliter inherendum, eo quod ex se vane sint atque caduca, *Et in omni sensu* id est, intellectuuali noticia vel potius experimentalis gustu eorum, quæ ad salutem exiuntur *Vt probetis* id est, approbando sequamini *Potiora* id est, opera perfectiora indies magis proficiendo, *Vt sitis sincere* .i. mudi corde. Beati etenim mudo corde, quonia ipsi deū videbunt. Vnde in Proverbijs habetur, *Qui diligit cordis mundicie, habebit amicū regem, Et sine offensa* id est, sine opere malo, præsertim mortali, & ne perfeueretis in aliquo vicio, quatenus nec deum, nec proximam offendatis, quantum fieri potest, *In diem Christi* .i. perfeueranter vsque ad mortem, *Repleti fructu* id est, actu & delectatione, *Iusticia* quæ est præclarissima virtus, & nec Lucifer, nec helperus est ita admirabilis, teste Philospho, *Aristot.* *Repleti* (inquam) non proprijs virtibus, sed *Per Iesum Christum* id est, ex virtute & merito Christi *In gloriam & laudem dei* id est, propter hoc vt deus glorificetur, atque laudet à vobis, alijsque electis in præsentem & in futuro. **C** Deinceps Apostolus efficit Philippenses beneuolos, statū sibi eis in sinuas tanquam familiaribus & amicis præcipuis. *Scire autē vos volo*
fratret

Roma. 5.
B

Roma. 12.
Eph. 11.
Sapient. 10
2. Cor. 12.

Matt. 5.
C
Pro. 22.

D fratres, quia quae circa me sunt id est, tribulationes, incarcerationes, & vincula quae mihi acciderunt, *Magis ad profectum* id est, publicationem, confirmationem, ac venerationem *Euāgelii uenerunt* quā ad detrimentum ipsius, & hoc contra intentionem persecutorum meorum, qui ideo me vinxerunt, vt Euāgelium ofuscaretur, *Ita ut vincula mea manifesta fierēt* .i. captiuitas mea & fructus vinculorum meorum diuulgaretur, *In Christo* .i. secundum voluntatē ac dispositionē Christi. Vel ad gloriam eius, *In omni pratorio* iudicum, quo maiores conueniunt, non solum Romae, sed in pratoris quoque vrbium aliarum, *Et in ceteris omnibus* locis iudicialibus quo minores concurrunt. Vt enim Haymo dicit, cū Apostolus re-trusus esset in carcerē in domo Imperatoris, multa fecit prodigia, & in carcere vinctus, & aliis aduentantibus constantissime praedicauit, sicque conuertit quā plurimos, ita vt & de palatio Imperatoris, faceret ecclesiam redēptoris. Cum vero in pratorium duceretur, efficacissime, & cum summa securitate respondit. Quoniam ergo Roma caput extitit mundi, fideles qui Romam confluxerunt & exierunt, vbique retulerūt signa, fructum, atque constantiam Pauli, Quo audito complures animati fuerunt ad euangelizandum, sicut adiungitur,

Vt plures ē fratribus in domino confidentes non in seipsis *Vinculis meis* hoc est, occasione seu intuitu vinculorum meorū, hoc est, exemplo meo, *Abundantius* quā ante *Auderent sine timore* eorum qui corpus occidunt, *Verbum dei loqui* .i. Christi euāgelium praedicare, dicentes: Si magister noster in vinculis, in carcere, in pratorio, praedicat sine pauore, cur nos libere euntes, à praedicatione cessamus? *Quidā quidē* .i. nonnulli à praedictis virtuosius diuersi, *et propter inuidiā & contentione* id est ex inuidia, qua inuidēt gloriā apostolatus mei, eumq; habere contentunt. *Quidam autem* et propter bonam voluntatē .i. rectā intēatione & ex dilectione dei ac proximi, *Christum praedicant* vt proximi consequantur salutem, & Christi honor augentur. *Quidam autem* boni *Ex charitate* speciali ad me hoc faciunt, vicem meam suppletes, *Scientes* hoc scilicet *Quoniam* .i. quod *In defensione euāgelij* id est, ad defendendum euāgelicē veritatis praedicationem *Positus sum* in gradu & gratia apostolatus à deo. Vel in, id est, pro defensione euāgelij positus sum in carcere, *Quidam autem ex contentione*

intentione Christum annunciant id est, qui mecum contenderunt, **A** atque à me confutati, & praedicationis officio indigni iudicati sunt, *Non sincere* .i. non purā hoc agunt intentione *Exis- timantes* praesuram se suscitare .i. tribulationis augmentū procurare *Vinculis meis* .i. mihi vincto concitando alios cōtra me, quasi contra principale doctōrē huius legis, videlicet vt si quis velit eos affligere, propter praedicationem euāgelij cō- citent eum aduersum me, velut contra praecipuā causam praedicationis huiusmodi. Vel, existimantes praesuram se suscitare vinculis meis, .i. me vinctum contristare, ac tribulare eo, qd praedicant non obstante quod ego reprobaui eos. *Quid enim* .i. quid interest, vel quid mihi curandum est de tanta diuersitate praedicatorum? *Dum omnimodo* .i. omnibus modis

Sive per occasione .i. incidentaliter. *S. ex inuidia* seu contentione, *Sive per veritatem* .i. ex vera & rectā intentione, *Christus annuncietur*. Et in hoc gaudeo qd sic est, *Sed et gaudeo*

Jo inde de cetero. Vel gaudeo, in via, & gaudebo in patria.

Scio enim quia hoc videlicet, qd Christus, omnimodo annūciatur occasione mei, Mihi prouenit in salutem aeternam, hoc est, causa maioris gloriā erit mihi in patria, nō duntaxat meritis meis, sed & *Per uestram orationē* suam pro me, *Et sub- ministracionem* id est, sustentacionem & opem, *Spiritus Iesu Christi* id est, spiritus sancti à Christo procedentis, qui spiritu adiuuat nostram infirmitatē, nosque in bono ne ruamus, sustentat, sicut colina sulcit structuram. Si autem subministratio videatur non competere sancto spiritui, poterit per spiritū Christi intelligi spiritus angelicus missus à Christo, qui vtq; nostrae cooperatur saluti cum sumis eius custodia deputati. Sic autem prouenit mihi *Secundum expellentionem* aeternalem, *Et spem meam* habitualementem. i. quemadmodum spero, vel tam copiose sicut confido, *quia in nullo* loco, tempore, seu euentu, *Cōfundar* ita sperado. Spes enim nō cōfundit. Iuxta illud in Psalmo, *Vniuersi qui sustinēt te nō cōfundentur*. In Ecclesiastico quoque, *Scitote quia nullus sperauit in domino, & cō- fundus est, Sed in omni fiducia* hoc est, cum ingenti confidentia cordis mei in deo, *Sicut semper* ab exordio conuersionis meae magnificatus est, ita *Et nunc* ultra, quandiu subsisto in carne, *Magnificabitur* id est, honorabitur *Christus in corpore meo* .i. in actionibus & passionibus corporis mei, *Sive per ui-*

2. Cor. 1.

B

Rom. 8.
Hebr. 1.
Psal. 60.

C

Roma. 5.
Psal. 24.
Ecl. 2.
1. Cor. 6.

H tam, su

Haymo.

E

F timore
Mtt. 10.

Luce. 12.

1. Timo. 3.

D *tam, sive per mortem* id est, in vita ac morte. Quia si vixerō, hō norabo Christum predicando: si occidō aut morior, ex em-
plum deferendo. *Mihi enim viuere* in corpore isto *Christus est*
finaliter & meritorie, id est, ad Christum ordino vitam meā,
eique vniri viuendo promeror. Ipse quoque est vita viuificās
me effectiue, conferuando & dando vitam naturæ ac gratiæ.

Ioan. 14.

Deut. 10.

Vnde in Euangelio, Ego (inquit) sum *vis, veritas & vita*. Et in
Deuteronomio aiebat Moyses, *Ipse est vita tua & longitudo*
dierum tuorum, *Et mori est mihi Lucrum* id est, æternæ vi-
tæ meritorium seu beatitudinis osium. *Quod si viuere in carne*
id est, in corpore isto manere ac predicare, *Hic mihi fructus o-*

E *peris est* id est, tam pretiosus & vilis fructus est conuersatio-
nis in carne, vt dixi, videlicet quod semper magnificabitur
Christus in corpore meo, & mihi viuere Christus sit. Si (in-
quam) hoc sic est, imò quia sic est, *Et quid eligam tanq̃ vti-*
lius, scilicet viuere an mori *Ignoro* aliās tamen indubitanter
eligerē mori, vt postea esse presens cū Christo. *Castor enim*
ē duobus id est, duo coartant me scilicet desiderii dissoluen-
di, & necessitas in carne manendi. Inter hæc duo angustor, &
ex consideratione ipsorum quasi in arcto constitutor, vt rōque
desiderans, cum tamen simul haberi non queant, & quid elec-
turus sim, nesciens. Deinde tangit hæc duo, *Desiderium habēs*
dissolui à corpore *Et esse cum Christo* principaliter per gloriā
fruitionis, *Multo enim magis* hoc est melius quā detineri
in hac carne mortali, *Permanere autem in carne* hoc est, me
diutius viuere in seculo isto. *Necessarium* id est, multum expe-
diens est *Propter vos* id est, ad vestrā pleniorē instructio-
nem, confirmationem, atque salutem. Et hoc *confident* scilicet
quod necessarium est me in carne manere propter vos, confi-
dens sic esse. *Sicō* ex reuelatione diuina seu magna fiducia,

F *Quia manebō & permanebō* in vita presenti *Omnibus vobis* ad
profectum vestrū spiritualem, *Et gaudium fidei* id est, pro-
pter consolationem vestram, procedentem ex fide, *Vt gratū*
ratio vestra id est, interna exultatio *Abundet in Christo Iesu* tā-
quam in obiecto & causa. Vel, in consideratione beneficiōrū
ipsius *In me* .i. per me, videlicet per liberationē mei de car-
cere, & prolongationē vite meæ ad vestrū profectum,

Per meum aduentum iterum ad vos quia tunc coram referam

Eph. 4. 1. Ipse vobis plenus, quæ iam breuiter scribo *Tantum digne eud/
gelio*

A *gelio Christi conuerfamini* id est, hoc solum admoneo, vt tam
sanctæ ac religiose viuatis euangelica doctrina cui credidi-
stis, quatenus, sicut alibi dictum est, digne ambuletis vocatio-
ne qua vocati estis, *Vt sive cum uenero & uidero uos, sive ab-*
sens existens à vobis *Audiam de uobis* à veridicis quod fe-
quitur *Quia Ratis* corde eadē per fidem & charitatem, in
vno spiritu vnanimis id est, in spiritu sancto concordēs. Vel,
in vno spiritu creato, habentes cor vnum, & animam vnā
per charitatem, *Collaborantes fidei Euangelii* id est, simul
conantes aduere fidei documentis, *Et in nullo euentu Ter-*
reamini ab aduersariis id est, iniuifibilibus, seu visibilibus ho-
stibus, *Que* perterritio *vos* molestia hostium, *Est illis cau-*
sa perditionis id est, meritum condemnationis cum sit mor-
tale peccatum, *Vobis autem est causa Salutis* quoniā eam
patienter ferendo meremini vitam æternam. Hinc quoq; Sal-
uator ait, Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam au-
tem non possunt occidere. Et rursus alibi, Nolite timere pu-
sillus grex, quia complacuit patri dare vobis regnū. Hoc est,
quod per Esaiam inducitur, Nolite timere opprobria homi-
nū & blasphemias eorum. *Quis tu vt timeas ab homine mor-*
tali, & à filio hominis, qui quasi fornum arefcit? *Et hoc à deo*
id est, non terri, & æquanimiter pati dei donum est per gra-
tiam eius vobis collatum, *Quia vobis* gratiose *Donatum est*
à deo trino ac vno *Pro Christo* hoc est, propter meritū Chri-
sti, *Non solum ut in eum credatis* id est, non sola fides eiusq;
actus interior. *Sed ut etiam pro illo patiamini* hoc est, virtus
patientiæ, & ipsa sustinentia seu perperis aduersitatum vob-
is à deo concessa sunt, ita vt hæc inter munera dei sint com-
putanda. Vobis (inquam) data sunt hæc qui estis *Idem certas*
men hoc est, similem pugnam *Habentes* cōtra aduersarios
fidei, *Quale & uidistis in me* quando in Philippis captus sum,
nudus atque incarceratus, eo quod spiritu malignum de mul-
liere Phitonissa excluderim, vt in Actis legitur, *Et nunc cum*
Romę ligatus sum *Audistis de me.* ¶ Porro de predicto de-
siderio dissolutionis à corpore quod non solum Apostolo, sed
viris perfectis inest, & conuenit, diſſa sunt multa ad Roma-
nos, super illud, Infelix ego homo quis me liberabit de cor-
pore mortis huius: quæ illic requirantur.

Acto. 4.

B

Matt. 10.

Luc. 12.

Esaiæ. 51.

C

Acto. 16.

Rom. 7.

Philip. 1.
2. Cor. 1.

Enique in moralibus instruitur Apostolus Philip-
pensis: adiecit, *Si qua ergo* .i. cum ita sit sicut iā
dixi in fine præcedentis capituli, *Si igitur* qua.
aliqua *Consolatio* est mihi à vobis *In Christo* .i.
secundum voluntatem & gratiam Christi. Vel, in
Christo. i. in cultu ipsius, *Si quod* .i. aliquod *Solacium charita-*
tis ex vera dilectione procedens, est inter me & vos, *Si qua so-*
cietas spiritus .i. aliqua vnio mentis inter nos est, *Si que iustice-*
ra miseratiōis vobis insunt. i. si internæ pietatis affectibus ino-
uemi, *Implete* .i. perficite *Gaudium meum* quod de vestri
conversione & profectu concepi, festinantes ad veram perfe-
ctionem, *Vt idem sapiatis* in omnibus, que ad salutem re-
quiruntur. i. eadem intellectualiter sentiat in his quæ fidem
concernunt, *Eandem* hoc est, parem, *Charitatem habentes*. i.
charitatem insulam spirituales ac generalem *Vnanimes* in
affectu ac moribus *Idipsam sentientes* hoc est, intellectualiter
concordantes, seu mala vestra mutuo supportantes. *Nihil* in
vobis fiat *Per contentionem*. Vbi enim zelus & contentio, ibi
inconstantia, & omne opus prauum, iuxta beati Iacobi senten-
tiā. *Neque inanē gloriam* hoc est, ex gloria vana, seu propter
famam, honorem, aut gloriam secularem, sicut alibi dictum
est, *Non efficiamini inanis glorie cupidi*. Hæc vitia in ambi-
tiosis regnare, & ex superbia nasci solent. ¶ Porro quam gra-
ue peccatum sit gloria vana, patet per id quod ait Saluator,
Quomodo potestis credere qui gloriam ab inuicem accipitis,
& gloriam quæ à solo deo est, non queritis? *Sed in humilitate*
superiores sibi inuicem arbitrantur .i. ex humilitate vnusquis-
que putet se alio viliorē, propria potius quàm aliena pecca-
ta penando, vel se secundum quod in se & ex se est, cōsiderā-
do. *Quoniam* enim vnus sit alio, absolute loquendo, melior at-
que superior, vnusquisq; tamen veraciter potest se sub alio hu-
miliare, atque indigniorem iudicare, secundum aliquam cō-
siderationē sui atque alterius. Ideo subditur, *Non que sua sunt*
singuli considerantes, sed que aliorum .i. vnusquisque vestrum, si
contentionem vanamque gloriā vitare desiderat, & alios ar-
bitrari meliores seipso, non proprias virtutes & excellentias
solum

Roma. 13.

Iacob. 3.

Galat. 6.

Ioan. 5.

Rom. 12.

folium penlet, nec propria commoda tantum requirat, sed bo-
na consideret, commodaque requirat aliorum. Charitas enim
non querit que sua sunt. Potest tamen & debet homo interim
penlare dona sibi diuinitus præstita, vt gratias sit deo. Iuxta il-
lud, *Nos non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum*
qui ex deo est, vt sciamus quæ à deo donata sunt nobis. Vnde
& virgo deifera proficitur, *Quia fecit mihi magna qui potes*
est. ¶ Insuper hortatur Apostolus ad harum imitationem vir-
tutum exemplo Christi. *Hoc enim sentite in vobis* illud in cor-
dibus vestris veretur, hocq; sentiat anima vestra in se, *Quod*
est in Christo Iesu fuit. i. quod Christus vt homo intra se sentit,
quatenus sicut Christus quæsiuit, non quæ sua erant, sed quæ
aliorum. Et sicut intra se humilissimus ac patientissimus fuit,
secundum quod ipse ait discipulis, *Ego in medio vestrum*
sum, sicut qui ministrat: ita & vos aliorum cōmoda queratis,
atque in ordinibus vestris vere patientes & humiles sitis nō si-
mulatoriè sicut hypocrita. Est enim qui nequit se humiliat,
& interiora eius plena sunt dolo. *Qui* Christus *Cum in forma*
dei esset id est, veram deitatem haberet, seu vnus cum patre
essentia esset, secundum quod ait, *Ego & pater vnus sumus,*
Non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo id est, sentiē-
do ac asserendo, se esse æqualem deo, non vsurpauit neq; ascrip-
sit sibi ipsi quod suum non erat, quia verè sic fuit sicut arbitra-
tus est. Ideo non commisit rapinam vocando se verum deum,
quia nil à se alienum sibi ipsi ascripsit, quemadmodum Lucifer,
dicens, *Similis ero altissimo*, conatus est facere rapinam.
Christo igitur non rapina, sed natura est esse deo æqualem,
cōæternum & consubstantialē. Propter quod ipse ait, *Om-*
nia quecunq;e habet pater, mea sunt. Et alibi, *Pater quod de-*
dicit mihi, maius omnibus est. Hoc est diuina essentia, quam to-
tam pater transfudit in filium, *Sed semetipsum exinanivit* .i.
vehementer se humiliavit, *Formam serui accipiens* id est, na-
turam humanā atque seruilem in vnitate personali assumēs,
ita quod natura assumpta vnita est verbo immediate atque
in ipso supposita, seu esse personali verbo immediate coniun-
cta, sicut caro coniungitur animæ *In similitudinem hominū* fa-
ctus .i. cæteris hominibus assimilatus seu similis factus, assu-
mendo indetrahiles defectus, videlicet penalitates, nō vi-
tia. Fuit enim mortalis atque passibilis. Vnde ad Hebræos dicitur
H iij cit Apo-

A
1. Cor. 3.

1. Cor. 13.
Luc. 1.

EPIST.

Ioan. 8.

B

Luc. 12.

Eccl. 19.

Ioan. 10.

Esai. 14.

C

Ioan. 16.

Ioan. 10.

cū Apostolus, Debit per omnia fratribus assimilari, *Et habi-*
tu id est, conuersionis suæ habitudine Inuentus est. A. vere
innouit, Vt homo Bibit enim, comedit, sedit, dormiuit vt ce-
teri. Per quæ patuit quod vere fuerit homo. Propterea scriptū
est per Prophetam Baruch, Post hæc in terris visus est, & cum
hominibus cōuersatus est. Et per Esaiam, Butyrum & mel co-
medet. Vel sic, habitu. i. in natura humana per morum habitus
seu vestimenta assumpta, inuentus est vt homo, non apparen-
ter sed realiter: sicut Ioānes testatur, Vidimus gloriā eius glo-
riam quasi vniuenti a patre. ¶ Deniq; natura humana se ha-
bet ad verbū, sicut vestis ad hominem. Nam sicut vestis indu-
itur atque exiuit sine mutatione substantialis esse hominis ve-
siti: ita quod homo est homo, subsistit, & siue induat, siue nō:
sic verbū humanā naturam assumpsit sine omni mutatione sui
esse diuini: possitq; esse sine humana natura, sine qua nos esse
nō possumus. Humiliauit seipsum nō solum in incarnatione,
sed in tota conuersione sua in seculo isto a principio vsque
ad finem, prout Leo papa testatur, Tota Christianæ sapientiæ
disciplina, nō in abundantia verbi, non in astutia disputandi,
neque in appetitu laudis & gloriæ, sed in vera & volūtaria hu-
mitate consistit: quam dominus Iesus ab vtero matris vsque
ad supplicii crucis pro omni fortitudine, & elegit, & docuit.
Rursusq; Tota (inq;) victoria saluatoris, quæ & diaboli supe-
rauit & mundi, humilitate est cōcepta, humilitate cōfecta,
Falsus obediēs patri vsq; ad mortē nō qualēcumq; sed turpis-
simā, horribilissimā, ac amarissimā, sicut subiungitur. Mor-
tem autē crucis. Mors enim crucifixorum grauissima est, quia
in locis neruosis trāsfiguntur. Christus autē inter latrones sus-
spēsus est, & toto corpore, violētissima expāsione distensus in
tantū vt dicat, Dinumerauerūt omnia ossa mea. De obediētia
hac ait Saluator, Sicut mandatis dedit mihi pater, sic facio. O-
bediuit autē patri vsq; ad mortē inclusiue, nō quod pater exe-
git ab eo mortē, tanq; aliquid debitum (secundū Anselmū) cū
mors sit pœna culpa, quæ in Christo non fuit, sed quia pa-
tre iubente iusticia obseruauit verbo & opere increpando Iu-
dæos, ex quo orta est Iudæorū inuidia contra Christū, ex qua
in super inuidia secuta est Christi occisio. Itē per hoc patri vs-
que ad mortem crucis obediuit, quoniam sicut pater decreuit
mundum per Christi passionem redimere, sic Christus prō-
pissime

pissime executus est. Propter quod ait ipse, Opus consum-
 mai quod dedisti mihi vt facerem. Et alibi, Pater, si non po-
 test hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua.

Propter quod id est, merito passionis & obedientie huius,
 Et deus pater seu trinitas Exaltauit illum id est, Chris-
 tum sublimauit variis multisq; modis, videlicet in resurre-
 ctione, dando ei corpus glorificatum, quale ante passionem
 non habuit. In ascensione constituit eum ad dexteram suā
 vbi ante secundum humanam naturam non sedit. In predi-
 catione quoque euangelij per totum mundum, per quā Chris-
 tus in cordibus hominum fidem recipientium exaltatus est.
 Sic quoque secundum naturam diuinam exaltatus est, quantū
 ad manifestationem hominibus factam, Per miracula etiam
 deus exaltauit Christū, prout in Actis Petrus dixit nato clau-
 dō sanato, Deus patrum nostrorum glorificauit filium suum
 Iesum. Pro hac exaltatione Christus orauit passione instante,
 Pater (inquiens) veni hora clarifica filium tuum. Omnia autem
 quæ ad glorificationem corporis Christi & accidentale
 præmiū eius pertinent, ipse sua humilitate, obedientia & pas-
 sione promeruit, quanvis etiam ex aliis causis hæc sibi debe-
 rentur, videlicet quia a primo instanti incarnationis, glorio-
 sus & felix fuit in anima, quæ beatitudo redundasset in corpus
 nisi diuina dispensatione dilatum fuisset. Et item, quia secun-
 dum corpus & animam vnitus erat verbo hypostatica vnione
 ratione cuius debebatur ei exaltatio vltra omnem creaturam.
 Itaque deus exaltauit Christum propter passionem & obedi-
 entiam, Et donauit illi nomen quod est super omne nomen id
 est, nomen dei Christo imposuit. Per gratiam quippe vnionis
 datum est Christo homini esse & dici verū deum, quod vtiq;
 est nomen super exaltatum & infinitæ dignitatis vocabulum.
 Hoc autem nomen datum est Christo à principio suæ incarna-
 tionis, sed post resurrectionē dicitur datum, quia tunc ma-
 nifestabatur datum fuisse. Iuxta quem sensum ait dominus
 post resurrectionem, Data est mihi omnis potestas in cælo &
 in terra. Quæ vtiq; potestas data fuerat ei ab incarnationis
 exordio, Vt in nomine Iesu id est, ad reuerentiā Chřisti tan-
 to nomine sublimati Omne genu flectatur id est, omnis pote-
 stas inclinetur ac subiciatur Cælestium id est, angelorum,
 Terrestrium hominum, Et infernorum id est, demontum.

A Ioā. 17
Math. 26

Eph. 1.

B Act. 3.

Ioan. 17.

C

Act. 4.

Math. 28

Esa. 45. D Christus enim cœlum impleuit, mundum redemit, infernum spoliavit. Et omnis lingua corporalis & spiritalis hominum, spiritalis quoque lingua angelorum ac demonum *Confitetur* sponte vel coacte. Nam & demones credunt & contremiscunt *quia dominus Iesus Christus in gloria est* id est, in beatitudine *Dei patris*. Secundum deitatem enim Christi vna est gloria patris & filij, quæ est diuina essentia. Secundum humanitatem vero Christus dicitur in gloria patris, id est, in potioribus bonis eius. Iuxta illud, Dominus Iesus alsumptus est in cœlum & sedet ad dexteram dei. *Itaque charissimi mei sicut semper* ad vestre conuersionis exordio aptis temporibus, *Obedistis* deo & mihi, sic hortor vos nunc obedire *Nō ut in presentia mea tantum* hoc est, quatenus non solū me presentem, & inspiciente, bona agatis, *Sed multo magis nunc in absentia mea, cum metu filiali*, quantum ad perfectos, *Et timore* initiali quantum ad proficientes, *Et tremore* corporis, ex interiore timore progenito, *Vestram salutē* hoc est, ad opus virtuosum *Operamini*. Vel vestram salutem operamini, hoc est, æternam beatitudinem bonis operibus procurate, *Cum ingenti ergo timore seruendum est deo sublimi, & benedictio*: prout ait Psalmista, *Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore*. Vnde alibi scriptum est, *Dominum exercituum glorificate*. Ipse pauor vester, & ipse terror vester. Et Hieremias ait, *Magnus est tu, & magnum nomen tuum in fortitudine*. *Quis non timebit te o rex gentiū?* Ideo denique tam timorati operari debetis vestram salutem.

F *Deus est enim qui operatur in vobis* per gratiam & internum instinctum, *Et uelle bonum meritiorum* Et *persistere* id est, exequi & impleri opus bonum quod uultis, *Pro bona uoluntate* id est, ex sua uoluntate benigna, non propter merita uestra. Non enim sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis. De hoc in epistolam ad Rom. inducta sunt multa. *Quia autē* opera uestra. *Facite sine murmurationibus* contra deum & proximum, et *hesitationibus* id est, dubitationibus de diuina exauditione ac que prout ait scriptura, *Postulet in fide nihil hæsitans*. Qui autem hæsitat similis est fluctui maris. Non ergo existimet homo ille quod aliquid accipiat a domino. Certum est enim quod ex parte pietatis diuinæ, non erit exauditionis defectus,

defectus, & quantum ad hoc certi esse debemus de exauditione & ope dei dum ei placuerit, sed ex parte nostre indignitatis & culpæ potest esse defectus, *Ut sitis sine querella* ita ut nec vos de aliis conqueramini, nec ipsi iustam querelam contra uos habeant. *Et simplices* hoc est, synceri & recti, non dolosi, bilingues, ac duplices animo *Filij dei* per gratiam adoptionis & operamitationis. Cum talibus simplicibus sermocinatur deus. **P**orro uir duplex animo, inconstans est in omnibus uis suis, *Sine reprehensione* id est, sine uitio reprehensionem promerente conuersantes, *In medio nationis prauæ & peruersæ* id est, hominum impiorum, quorum interiora peruersa sunt, & exteriora opera praua. *Inter quos lucetis* scientia, uirtutibus & exemplis, *Sicut luminaria in mundo* hoc est, tanquam aliorum in mundo conuersantium illuminatores. Vel, sicut luminaria cœli, uidelicet planetæ ac sydera fulgent in mundo isto sensibili, *Verbum uitæ* id est, sacram scripturam euangelicamque doctrinam *Continentes* memoriter ac efficienter: iuxta illud, *In corde meo abscondi cloquia tua,* **Psalm. 118** *ut non peccem tibi* *Ad gloriam meam* id est, ad beatitudinis mee augmentum quod habeo *In die Christi* id est, cum Christus iustam mercedem mihi tribuerit scilicet in die particularis ac uniuersalis iudicij, *Opera enim meritoria* subditorum ad discipulorum eedunt ad gloriam prelatorum & magistrorum bonorum, *quia non inuacuum cucurri* id est, non infructuose inter uos dixi, docendo & bene agendo, *Neque inuacuum laboraui* orando pro uobis continue & indefinenter insistendo uestræ conuersioni. Multos enim ex uobis conuertit, & copiosam mercedem repositam habeo. Ad hanc exemplarem & irreprensibilem conuersationem hortatur nos & archiepiscopus, *Conuersationem* (inquiens) uestram inter gentes habentes bonam, ut in eo quod detractant de uobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus uos considerantes, glorificent deum in die uisitationis. *Sed & si immolor* id est, pro fide atque iustitia grauius punior, vel occidat (quod est deo offerri) *Supra sacrificium & obsequium fidei uestre* id est, ultra oblationem uestram, & opera fidei uestræ quæ iam oblata sunt deo a uobis & à me, *Gaudeo* in me, *Et gratulor in omnibus uobis*

Luce. 11.
Eccl. 2.
Prouer. 5.
Iacob. 1.

B

Psalm. 118

C

2. Tim. 4.
1. Petri. 2.

bis

D *his* id est, de vestri conversione: nihilominus glorior, quoniam propter eam martyrium paterer, *id ipsum* id est, propter eandem causam, videlicet si pro fide patimini, *Et vos gaudete* certi de vestra mercede, *Et congratulamini mihi* de vestri conversione & passione gaudenti, qui in fide vos docui, propter persecutionem nolite dolere neque trisari aduersus me, quasi qui ad tantam calamitatem vos induxi convertendo vos ad eam fidem pro qua tanta patimini. *Spero autem in domino Iesu* sine cuius dispositione & causalitate nil agere volo aut valeo. *Timotheum me cito mittere ad vos, ut & ego bono animo sim*, cognitis circa vos sunt id est, cum statum vestrum percepero à Timotheo à vobis ad me redeunte. De vestro autem statu multum sollicitor, ideo cu

E pio scire quae circa vos sunt, id est, cuncta quae vobis contingunt. Ideo quoque mitam ad vos Timotheum. *Neminem enim habeo tam unanimum* id est, desiderio mentis meae ita conformem in his, quae vestram concernunt salutem. Vnde subiungitur, *Qui sincera affectione* id est, pura & spiritali dilectione. *Pro vobis sollicitus sit*. Omnes enim mecum existentes hac vice, id est, tam multi eorum vt alij comparatione eorum pene nulli videantur. Tales autem locutiones hyperbolicae sunt, in quibus aliquid dicitur per excessum. Omnes ergo *Quae sua sunt*, id est, propria lucra, *Quaerunt* potius quam proximorum salutem, *Non quae Iesu Christi*, id est, dei honorem & gloriam non requirunt principaliter atque finaliter. Multi enim mercenarii erant cum Paulo hoc tempore. *Experimentum autem eius cognovite*, id est, per experientiam vitae & praedicationis probate verum esse quod de laudibus Timothei disserui, quod veraciter dixi, vosque experiri poteritis

F *Quoniam sicut patri filius* seruit, sic *Mecum seruiuit deo* in Euangelio, id est, in praedicatione, defensione, & confirmatione, ceterisque actibus euangelicae legis. *Hunc igitur tam idoneum nuncium*, *Spero me mittere ad vos mox cum uidero quae circa me sunt* id est, cum expertus fuerim, seu alio modo cognouerim quem exitum sortientur ea quae mihi iam acciderunt. Interim nempe carere non possum praesentia Timothei. *Confido autem in domino, quoniam & ipsa ueniam ad nos cito* quia de carcere isto liberari, in Gra-

ciamque.

ciamque reuerti confido, *Necessarium autem* id est, vestrae A salutis multum expediens *Existimaui Epaphroditum* diaconum praesentis epistola portitorem, *Fratrem* religione

Et cooperatorem in Euangelij praedicatione, ac obseruatione, *Et commisionem meum* in persecutione & luctatione pro fide, *Vestrum autem Apostolum* id est, instructorem praecipuum, *Et ministrum necessitatis meae* id est, feruitorem meum praebentem mihi necessaria in hac mei incarceratione, quoniam munera vestra delulit mihi, quibus eo ministrante sustentatus sum, *Mittere ad vos* cum hac epistola ante missionem Timothei. Et merito, *Quoniam quidem omnes vos desiderabat* videre & consolari, *Et mox sius erat, propterea* id est, de hoc, *Quod audieratis illum infirmatum* sicut & fuit. Doluit autem quod ipsi percepissent, sciens eos sibi compati, & de eius morte angustari. Vnde eorum compassioni & curae condoluit. *Nam & infirmatus est usque ad mortem* exclusiue *Sed deus misericors est eius* ipsum clementer sanando. Vnde patet vitam aeniam in corpore non penitus esse in naturalem, & velut in carcere, vt quidam dixerunt, *Non solum autem eis miserus est deus, Verumetiam & mei* miserus est liberando me ab exteriori dolore, *Ne tristitiam* de morte Epaphroditii *Super tristitiam*, de vestri desolatione *Haberem*. Quoniam enim tristitia hac in se bona non fuisset, eo quod inordinata tristitia in Apostolo locum non habuit. Iuxta illud Sapientiae, *Non contristabit iustum* quicquid acciderit: *Deus tamen* conuertit eam in melius, sicut Saluator promisit, *Tristitia vestra* vertetur in gaudium. *Festinantius ergo*, id est, multum festinanter *Misi illum* ad vos *Vt uiso eo sano ac lato, Iterum gaudeatis* gratias domino referentes de sanatione ac reditu tam dilecti doctoris, & patris atque Apostoli vestri, *Et ego sine tristitia sim* cum sciero vos consolatos, quorum desolationi condolui. *Excipite itaque illum cum omni gaudio* spiritali deum laudando, *Et eiusmodi* hoc est, virum talem ac tantum

Cum honore habetote, id est, reuerenter tractate. *Qui enim bene praesunt duplici honore* condignifunt, *Quoniam propter opus Christi* id est, ad faciendum ea quae dei sunt *Vsque ad mortem accessit* id est, mortis periculo se exposuit, *Tradens*

Mal. 5.

Eccl. 6.

Prou. 12.

C

1. Tim. 6.

1. Tim. 6.

D Tradens animam suam, id est, vitam suam morti exponens propter iustitiam, *Vt impleret id quod ex vobis deerat*, id est, actualem administrationem substantia: mihi à vobis transmissa, quam nullus vestrum coram mihi distribuit, ipse impenderet *Erga me obsequium*, mihi personaliter ministrando.

Cap. 111. De cetero fratres mei, gaudete in domino.

ARTICVLVS 111.

RAETEREA monet ac munit Apostolus Philippenses contra pseudoapostolorum fallacias qui eos ad legalium obseruantiam nitebantur inducere: *De cetero*, id est, post exhortationes prehabitas hortor reliquo tempore, *o Fratres mei, gaudete in domino* non in ceremonialibus legis. *Eadem vobis scribere*, In presenti epistola qua: praefens dixeram vobis, videlicet non esse gaudendum, nisi in fide, & gratia dei, atque legalia omitti debere, *Mihi quidem* vos amanti, *Non est*

E *figurum*, id est, molestum aut tardum. *Feruido enim* amatori delectabile est operari quicquid dilecto salubre est, *Vobis autem necessarium est* hac scribi propter imminetia mala fallacium. *Videte canes*, id est, pseudohereticos, more canum rabido ore contra veritatem latrantes, *Videte malos operarios*

id est, pestiferos aliorum corruptores, *Videte concisionem*, id est, illos à Christo excisos, qui alios quoque à Christo diuiderat fatigant. *Hos ergo attendite & caueat*. *Nos enim Christi fideles Sumus circunciso*, id est, vere ac spiritualiter circuncisi à vitis, *Qui spiritu dei*, id est, à spiritu sancto mouente, *Deo trinitati Seruimus* seruitute latræ, qua: soli deo debetur, *Et gloriamur in Christo Iesu*, id est, in virtute & gratia ac merito Christi, *Et non in carne fiduciam habentes*, id est, non in carnalibus obseruantis legis (sem saluti constituentes, *Quantum & ego habeam confidentiam in carne*, id est, confidentiam talem habere mihi esset habenda. Vel habeo eam non ita vt in carnalibus sistam, sed ea ad Christi honorem omitam, sicque praemium consequar de hoc, quod aliquando legalia obseruaui quando meritorie seruabatur. *Si quis alius deceptor Videtur considerare in carne*, id est, carnali custodia legis & Israëlitica stirpis dignitate, *Ego magis considerare*

Galat. 5.

Leuit. 12.

possum, secundum sensum praetatum, videlicet cum sim *Circuncisus octauo die* vt lex Moyli iubet, natus *Ex genere Israel*, id est, genere Iacob *De tribu Benjamin* filij Iacob, *Hebraeus natione* *Ex Hebraeis* parentibus ortus, non profelytus, *Secundum legem*, id est, religiosam legis obseruantiam *Pharisaeus*, id est, vnus de praecipuis inter Iudaeos. *Pharisaei enim dicebantur quasi contemptibili plebi non admixti*, sed à communibus separati. Sicut egregij quasi à grege diuisi dicuntur. *Erantq; secta Pharisaeorum conformior legi quam Sadduceorum*, qui nec spiritum, nec resurrectione ponebant. *Et Esraeorum*, qui austeritate vitae fuerunt, sed idiota, *Secundum emulationem*, id est, inordinatum affectum, videlicet secundum zelum nõ adiunctum scientia: *Persequens ecclesiam dei primitiuam*, vt patet in Actibus Apostolorum, *Secundum iustitiam qua: in lege est conuersatus sine querela*, id est, sine reprehensione custodienda mandata legalia. *Sed qua: mihi fuerunt luera*, id est, qua: commoda mihi erant tempore Iudaismi, videlicet ceremonialia legis, *Haec post conuersionem meam*

Arbitratus sum propter Christum, id est, propter Christi amorem, doctrinam ac iustionem, *Detrimenda*, id est, nociua. *Non enim seruanda sunt ceremonialia legis post diuulgationem euangelicae veritatis*, praefertim vt falus aliqua in illis esse credatur. *Erant enim figuratiua Christi*, vnde veritate impleta cessare debebant. *Veruntamen existimo omnia temporalia & caduca Detrimentum esse*, id est, deserenda *Propter eminentem*, id est, supernaturalem & praecellentem *Scientiam domini nostri Iesu Christi*, id est, quoniam Christus nobis infundit per spiritus sancti illustrationem. *Quod intelligi potest de scientia illa qua: est vnum septem donorum spiritus sancti. Vel de cognitione Christi beatifica*, qua: datur electis in patria. *Vel de quotidiana illustratione aeternae sapientiae, qua: in animas sanctas se transfert, vt eos ad radios verae sapientiae studiosis ac piis cordibus liberaliter influens. Ob hanc scientiam adipiscendam, sobrie viuere, cunctaque sensibilia aspernari debemus. Propter quem Christum*, id est, ob cuius amorem ac gloriam obtinendam, *Omnia iam praefata Detrimentum feci*, id est, contemnenda monstrauit, contempni ac despicere feci, *Et arbitror ea Vt stercores*, id est, pro nihilo reputavi, *Vt Christum lucrificam*, id est, eum pro premio adipiscar. Simile est

Act. 24.

Act. 8.

1. Cor. 15.

B

Act. 22.

Esaie. 11.

C

Sapient. 7.

Tit. 3.

est

Sapient. 7. est quod a sapiente dicitur, Diuitias nihil esse dixi in compa-
D ratione illius *Et inueniat in iho, id est, Christo incorporer,*
Roma. 8. eiusque membrum sum, *Non habens meam iustitiam quæ ex lei-
 ge est* id est, iustitiam quæ consistit in literali obseruatione
 ceremonialium legis, quæ tempore nouæ legis non est vera
 iustitia, *Sed illam iustitiam quæ ex fide est iesu Christi,* id
 est, quantum ad actum suum ex fide procedit, & in ea funda-
 tur, non in operibus legis, quæ iustitia *Ex deo est* per crea-
 tionem. Hæc enim est iustitia infusa quantum ad habitum, si-
 mulque cum fide infunditur, quantum secundum ordinem natu-
 ræ eam præsupponat, quoniam fides basis seu fundamen-
 tum est vniuersarum virtutum. Ideo subditur, *Iustitia in fide,*
E id est, iustitia ista in fide consistit, quæ fides utilis est *Ad co-
 gnoscendum istum* videlicet Christum in præsentem per donum
 sapientiam, in patria autem per speciem, ad cognoscendum etiam
Et virtutem resurrectionis eius, id est, potestatem resurrectionis
 Christi, cuius resurrectionis tanta est virtus, vt sit causa exem-
 plaris resurrectionis omnium electorum. Valet etiam fides,
 Et ad cognoscendum *Societatem passionis illius,* id est, vt scia-
 mus quomodo crucem nostram post Christum portemus, eiusque
Luce. 9. passionibus communicemus ac sociemur. Inueniat ergo in
Roma. 6. Christo *Configuratus morti eius,* id est, Christo compassus vel
 propter illum occisus, aut propter iustitiam tribulatus. Vel
 per opera occidentis quotidie mortificatus *Si quo modo* id
 est, ad hoc, vt aliquo modo licet difficili *Occurram* in die iud-
 icij Christo & sanctis pertingendo *Ad resurrectionem, quæ*
F *est ex mortuis,* id est, ad resurrectionem beatam, qua electi fe-
 liciter immutabuntur. Omnes namque resurgemus, sed non om-
 nes immutabimur. Per resurrectionem ergo ex mortuis, hoc
 loco intelligitur resurrectio gloriosa qua electi a reprobis dis-
 cernentur, & ex eorum loco qui terra est, in aëra erigentur.
 Rapientur namque in nubibus obuiam Christo in aëra: sicut
1. Thef. 4. alibi dixit Apostolus, *Non quod iam acceperim,* id est, non
 ideo dixi tanta de mea perfectione, qua omnia propter Chri-
 stum vt stercora reputo, quasi iam plenam perfectionem adep-
 tum sim, vel futuram felicitatem nunc actualiter habeam.
 Ideo subditur, *Aut iam perfectus sum* in tantum vt ultra pro-
 ficere nequeam. Aliquo tamen modo perfectus fuit Aposto-
 lus, quia post pauca adiecit, *Quicumque ergo perfecti sumus*

Sequitur

Sequitur autem, id est, ad perfectionem tendo affectibus cor-
 dis & bonis operibus potius quam gressibus corporis, *Si quo*
A *modo,* id est, vt tandem aliquando *Comprehendam* Christum
 comprehensione beatificæ visionis, de qua ipse ait, *Manifesta-*
10an. 14. *bo ei meipsum videlicet secundum diuinam naturam* In quo
 id est, eo modo cognitionis sui tali claritate notitiæ *Et com-
 prehensus sum,* id est, perfecte cognitus a Christo Iesu. Vnde
 alibi dicit Apostolus, *Videmus nunc per speculum in enig-*
1. Cor. 13. *mate, tunc autem facie ad faciem.* Et nunc, inquit, cognosco
 ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum. Nulla
 tamè creatura pura potest deum comprehendere plene & ab-
 solute, sed comprehensio sumitur tunc pro clara notitia alicuius
 secundum suam essentiam, sicque beati in patria compre-
B *henses vocantur.* Propter quod ait Ioannes, *Similes ei cri-*
1. 10an. 3. *mus, quia videbimus eum sicuti est* *Frater, ego me non arbi-*
tror comprehendisse arcem virtutum, perfectionisque apicem,
 præsertim cum dicat Saluator, *Cum feceritis omnia quæ præ-*
Luce. 17. *cepta sunt vobis, dicit, Serui inutiles sumus, quod debemus*
facere, secimus. Et iterum alibi, *Omnia qui fert fructum pur-*
10an. 15. *gab it pater, vt fructum plus afferat.* Nondum igitur compre-
 hendit, sed proficit. Hæc dicit de se ipso Apostolus, ne aliquis
 nostrum quantumcumque laudet, vana elatione infletur, sed
 conetur proficere exemplo tanti Apostoli, nec vquam dicere
 audeat, *sufficit mihi, cum non proficere sit deficere.* Nemo etiã
 erubescat imperfectum suum fateri, cum audiat Apostolum
 ista dicentem? Et quasi sciscitarem, quid ergo facis ô Paule,
 & quid nobis agendum tuo exemplo demonstras? Subiecit **C**
Vnum autem dico agendum, illudque facio, puta *Quæ quis*
dem retro sunt, obliuiscens, id est, præcedentia merita mea par-
 uipendens nec pensans, sed memoria dei commendans, *Ad*
ea uero quæ sunt priora, id est, ad opera perfectiora atque futu-
 ra quæ nondum attingi, sed oculis meis proposui, *Extendens*
meipsum, id est, vires meas applicans per incessantem profes-
 ctum. Vel sic, *Quæ retro sunt,* id est, terrena sensibilia præfer-
 tim carnalia, obliuiscens ac desecens. Iuxta illud, *Obliuiscere*
Psal. 44. *populum tuum, & domum patris tui: ad ea uero quæ sunt priora,*
 id est, ad obtinenda, amanda, & contemplanda bona celestia
 ac diuina, extendens meipsum ardenti affectu & digno
 effectu, *Ad destinatum,* id est, finale bonum à me intentum,
 atque

D atq; à deo mihi paratum, *Persequor*, id est, perfecte sequor, ut ipsum acquiram, sicut & scriptum est, Inquire pacem & persequere eam. De quo destinato adicitur, *Ad brauium superne uocationis dei*, id est, premium vite celestis à deo propositum ac promissum, in *Christo Iesu* in quo & per quem vocati sumus ad brauium istud, per cuius etiam gratiam illud acquirimus. Brauium autem est quoddam premium victoribus datum. Debemus autē semper ad hoc brauium tendere, ita ut omne quod agimus vel patimur, ad aeternae adoptionis beatitudinis ordinem. *Quicumque ergo perfecti sumus*, id est, secundum exigentiam & possibilitatem huius fragilis vite ad charitatis atque virtutum sinceritatem venerimus passionibus reformati & inimicis vere dilectis, prout Saluator hortatur, *Estote perfecti sicut & pater vester celestis perfectus est*, **Math. 5.**
E *Hoc sentiamus* quod ego iam dixi, videlicet quod nondum apprehendimus perfectionem completam, eamque adipisci conemur. *Et si quid aliter sapitis*, id est, si sic sciendum seu sentiendum esse non estimatis vt dixi, nolentes vos penitus humiliare, *Et hoc vobis deus reuelabit* esse erroneum, vel nūc per diuinā illustrationis gratiam, vel in futuro per pœnarum experientia. Vel sic, Si quid aliter sapitis, id est, si alios modos proficiendi noueritis, & hoc vobis deus reuelabit, id est, hanc notitia deus dabit, eamq; perficiet. *Veritas autem ad quod peruenimus*, id est, in gradu perfectionis, quem bene viuendo attingimus, stemus & proficiamus *Vt idem sapiamus* in his que ad salutem exiguntur, & fidem concernunt. *Vt in eadem per maneamus regula*, id est, in pari rectitudine vite, seu in eadem lege & gratia nos regulante. *Imitatores mei estote*. In superioribus Apostolus propositum est in exemplum, nunc admonet ad se imitandum dicendo, *Imitatores mei estote*, **o Fratres**, id est, conformate vos mihi in præductis virtutibus, atque in omni opere virtuoso, *Et obseruate*, id est, soleriter attendite, & sequi curate *Eos qui ita ambulant sicuti habetis formam nostram*, id est, virtuosos qui taliter conuersantur, sicut ego vobis verbo & opere manifestauit esse viuendum. Alios autem caute. A fructibus enim eorum cognoscetis, an iuxta formam vite nostræ conuersentur, & imitatione sint condigni *Multi enim ambulant* per vitiorū abrupta, & vias peruerias: de quibus Salomon, *Via, inquit, impiorum tenebrosa, nesciunt vbi*

corruunt. *Qui* & in die iudicii dicent illud Sapien. Lassati sumus in via iniquitatis & perditionis, & ambulauimus vias difficiles. De quibus ait Christus, *Lata & spaciofa est via que ducit ad mortem, & multi vadunt per eam, Quorū sepe dicebam vobis dum eram vobiscum, Nunc & stens ex compassione eorum & dolore, quia tot fallunt* *Dico*, id est, nomino eos *Inimicos crucis Christi*, id est, Christi crucifixi, quoniam contra eius doctrinam & iussa legalia prædicant, & vitii subiacent. *Quorum finis*, id est, mors erit iterum, id est, ingressus seu via aeternæ damnationis, quam fatium cum moriuntur, incurrunt, *Quorum deus uenter est*, id est, delectationibus gulae ita insistant, quasi in repletionē ventris salus consisteret. Vnde ventrem suum plus colunt quam deum. *Quod autē quis maxime colit*, hoc deus eius asserit. De quibus Iudas in sua testatur canonica, *Hi sunt in epulis coniuuantes sine timore, semetipsos pacentes, quibus procella tenebrarum conseruata est vsque in æternum. Et gloria horum vana, qua in vitiiis istis, vel in carnioualibus legis exultant, erit in consuetudine ipsorum*, id est, confusibilis erit eis & inhonesta coram diuino iudicio. Vnde per prophetam dominus protestatur, *Gloriam eorum in ignominiam commutabo, Qui terrena sapiunt*, id est, in carnalibus potius quam in spiritualibus delectantur. *Nostra autem conuersatio in cælis est* per contemplationem & desiderium bonorum celestium. Nunc enim nostra conuersatio in cælis est per spem, iugem intentionem, & rationem obiecti seu termini motus, quod est in cælo, videlicet deus & aeterna felicitas. Anima nanq; (secundum Augustinum) verius est vbi amat quam vbi animat. Denique vbi thesaurus tuus, ibi & cor tuum. Eorum itaq; conuersatio est in cælis, qui omnia temporalia atque carnalia perdentes celestiformem & angelicam vitam ducunt in terra, illi vni quod solum necessarium est, tota mēte intenci. *Vnde etiam saluatorem expectamus cum magna securitate, videlicet Dominum nostrum Iesum Christum venturū ad vniuersale iudicium. Qui enim in cælis conuersationem iam habent, quantis adhuc viatores sint, securæ præstolantur Christi aduentum, Qui reformabit*, id est, ad pristinam formam reducet ac suscitabit in die iudicii, *Corpus humilitatis nostræ*, id est, corpus istud passibile, in quo deiectionem tribulationemque patimur, quod etiam nobis

Sapient. 5.
A.

B
Iudas apoc.
stolus.

Osec. 4.

C
Augustin.
Math. 6.
Luca. 10.

Gene. 3.

D occasio est ad humiliandum nos ipsos, penſantes quòd pulvis sumus. Sic autem reformabit illud, quòd erit *Configuratum corpori claritatis sue*, id est, simile erit corpori Christi glorificato. In tali enim corpore sancti resurgent. Sic igitur faciet Christus, *Secundum operationem*, id est, virtutè operatiuam, *Qua potest etiam subicere sibi omnia*, id est, de singulis ordinare & facere quòd sibi placuerit, hoc est, secundum diuinitatem potètiã, per quam reformatio ista complebitur. Subest enim deo, cum voluerit, posse: dicit Sapiens.

Sapient. 12.

Cap. IIII. Itaque fratres mei charissimi & desideratissimi. ARTICVLVS IIIII.

DINCEPS post exhortationes præhabitas consolatur apostolus Philippenses. *Itaque* id est, quoniam tantam beatitudinem expectamus, & fortituri sumus. *Frates mei charissimi* secundum appetitum superiorem seu intellectualem, id est, valde dilecti quo ad futuram felicitatè in patria, *Et desideratissimi* secundum appetitum inferiorem ac sensitiuum, ordinatum & ratione subiecti, id est, valde à me desiderati, quo ad mutuum conspectum in hac vita. Propono enim venire ad vos, *Gaudium meum* materialiter, id est, de quorum profectu & gratia gaudeo, *Et corona mea*, id est, augmentum gloriæ meæ in patria, quoniam omnium meritorum vestrorum sum particeps tanquam institutor vester ac doctor, *Sic state in domino charissimi*, id est, constantes atque immobiles estote in deo, ad hærendo iustitiæ sicut & ego, vt dicere valeatis illud Job, Iustificationem quam cepi tenere, non deseram. *Euodiam rogo & Synibicen deprecor id ipsum sapere*, id est, idem sentire cum aliis sanctis *In domino*. Has duas deuotas matronas exprimit nominatim, quia spectabilis erant vitæ, & fidelibus necessaria ministrauerunt. *Etiã rogo & te Germane compar*, id est, adiutor & socius meus. Est autem Germanus nomen proprium viri, qui inter Philippenses egregius fuit. *Adiuua istas*, id est, præfatas foeminas consorta in bono, *Quæ mecum laborauerunt in Euangelio*, id est, in prædicatione euangelicæ veritatis, non vitæ prædicando, quoniam mulierem docere nõ permitto, sed mihi euangelizanti necessaria ministrando, *Cum*

1. Cor. 10.

1. Tim. 2.

Cum Clemente, id est, etiam Clementi *Et cæteris adiutoribus meis* collaborauerit ministrando necessaria eis sicut & mihi, *Quorum nomina scripta sunt in libro vitæ*, id est, qui ad æternam beatitudinem præordinati sunt, vt confido, vel vt ex diuina reuelatione certo scio. Porro secundum Thomam in prima parte, liber vitæ in hoc metaphorice dicitur. *Quemadmodum enim homo eos conscribit qui ad se specialiter pertinent*, sic dicitur deus scripsisse electos qui ad eum finaliter spectant. Vnde ipsa electorù conscriptio in mente diuina seu firma eorum notitia in intellectu diuino liber vitæ vocatur. *Qui aliud profusus non est, nisi prædestinatio dei*. Cum autè dicitur liber vitæ, intelligendum est de vita gloriæ. De hoc libro ait Saluator, *Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in libro vitæ*. *Quod vero prædicti scripti fuerint in libro vitæ*, Paulus certo scire non potuit nisi per reuelationè diuinam. *Præterea admonet Apostolus Philippenses ad spiritualem ac iugem lætitiã*. *Gaudete in domino semper*, id est, in deo tanquã in obiecto, videlicet in contemplatione & dilectione dei, beneficiarumq; eius, imò in omni eo, quod domino placeat spiritualiter exultate, diuinæ perfectionis, maiestati ac beatitudini cordialiter congaudendo, de beneficiis quoq; eius nobis collatis siue promissis lætando, & in omni actu virtuoso, quo deus honoratur & colitur delectando. Signum namq; virtutis est delectatio operis, secundum philosophum. Semper autè gaudendum est hoc modo, actu, vel habitu, sed debitis horis, vel in prosperis & aduersis: sicut alibi dicit Apostolus, *Quasi tristes, semper autem gaudentes*. Sed gaudium istud durante præsentis peregrinationis exilio non excludit admixtionem omninis tristitię. Hoc gaudium fuit in virgine gloriosa, quæ cecinit, *Exultauit spiritus meus in deo salutari meo*. Non ergo in creaturis gaudendum est, nisi per relationem ad deum, inquantum earum vsus, amor, possessio, vel notitia manuducit ad deũ. *Iterũ dico ad excitandum vestre deuotionis affectũ, & meæ exhortationis veritatem confirmandam, Gaudete in domino*, modo præfato, seruientes ei hilariter, imò cum iubilo cordis. *Modestia vestra* in verbis & factis, id est, conseruationis vestræ moderatio, discretio, ordinatusque modus, *Nota sit omnibus hominibus* id est, talis ac tanta sit, vt omnibus innotescat per visum vel famam ad gloriam creatoris, & proximorum adificationem.

A

FINIS.

Lucæ. 10.

B

EPIST.

2. Cor. 6.

C

Lucæ. 1.

Math. 5. sicut in Euangelio dominus loquitur, Sic luceat lux vestra coram hominibus &c. Dominus prope est, id est, paratus ad succurrendum, imò & per pietatem & gratiam suam in vobis habitat. Vnde & ipse testatur, Delicta meae esse cum filiis hominū. Et rursus, Ego stō ad ostiū & pulsō, Si quis aperuerit mihi ianuam, intrabo & cenabo cum eo. In omnibus quoque est deus per essēntiam, presentiam atq; potentiam. In ipso etiam viuimus, mouemur & sumus. Denique, prope est deus orantibus & afflictis, iuxta illud, Prope est dominus omnibus inuocantibus eum. Et, Cum ipso sum in tribulatione. Intus est diuinitas, sicut ait Ioannes, Qui manet in charitate, in deo manet & deus in eo; qui longe est ab impiis, prout in Prouerb. legitur. Propter quod per Hieremiam dicit, Non est anima mea ad populum istum. Nihil solliciti sitis, id est, cum dominus prope sit, de nulla re angustiari, seu inordinatam curam habere deberis: sed primo quaerite regnum dei, & omnia necessaria adiciuntur vobis. Vnde & Petrus, Omnem, inquit, sollicitudinem vestram, proicientes in deum, quoniam ipsi cura est de vobis. Et Christus, Nolite solliciti esse in crastinū. Omnia haec de inordinata quae superflua cura, quae ad dissidentiam quodammodo pertinet, afferuntur. De qua Salomon dicit, Spes sollicitorum peribit. Veruntamen (sicut frequenter praehabuit) est) est quaedam sollicitudo spiritualis ac ordinata, quae est diligens animi vigilantia circa bona honesta aut necessaria, quae saepe commendat, praecipit; scriptura, vt est illud, Custodi metipsum & animam tuam sollicito. Item, Solliciti seruate veritatem spiritus in vinculo pacis. Sed in omni oratione & obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestrae innotescant apud deum. Hic ponitur quatuor partes orationis vel species, quarum distinctio est. Oratio enim est simplex precatio, quae est de facilioribus imperandis. Obsecratio est inuocatio dei cum commemoratio sacrorum seu diuinorum, quorum virtute aut merito aliquid impetrare optamus: sicut cum dicimus, Per passionem tuam, vel propter bonitatem tuam exaudi nos. Estque obsecratio pro difficilioribus obtinendis, vt est iustificatio impij. Petitio vero est inuocatio dei pro bonis gratia, quae ordinantur ad bona gloriae. Alii quoque ponit Apostolus aliud genus orationis, quod dicitur postulatio, quae est pro bonis patriae. Sapius tamen vnum istorum pro alio sumitur. Hortatur

ergo Apostolus vt petitiones nostrae factae in omni, id est, A quacunque oratione & obsecratione & gratiarum actione ex tanta puritate, attentione, & seriore mentis procedant, quatenus apud deum innotescant, id est, à deo attendantur & per acceptationem innotantur, atque ab angelis sanctis ei praesententur, quem admodum in Actis angelus ait Cornelio, Orationes tuae & elemosinae ascenderunt in memoriam in conspectu dei. Et in Paralipomenon libro scriptum est, quod Esaias & Ezechias uociferati sunt vique in caelum contra Sennacherib, perueniente oratio eorum ad habitaculum sanctum dei. Et pax dei increata, immensa, aeterna, id est, deus pacificus, Quae pax Exuperat omnem sensum, id est, omnem intellectum, creatum, angelicum & humanum, omnemque gustum & experientiam eius in infinitum excedit, Custodiat effectiue, Corda uestra, id est, voluntates ab omni praua affectione, Et intellectu gentias uestras, id est, intellectum speculationum & practicum, omnium uestrum ab omni errore, In Christo Iesu id est, per gratiam & meritum Christi. Vel, in Christo Iesu, id est, vt iugiter maneatis in ipso. Vel sic, Pax dei, creata, videlicet tranquillitas mentis à deo infusa quae exuperat omnē sensum quo ad suā fontalem plenitudinē seu plenā perfectionem. Vel, exuperat omnē sensum viatorum secundum quod in patria habetur ac degustatur custodiat formaliter, corda uestra & intelligētiās à perturbatione & inquietudine, quatenus pax ista in vobis permaneat, & vitia sibi opposita ab anterioribus uestris excludat. De caetero fratres quaecunque sunt uera veritate doctrinae, vitae aut iustitiae, Quaecunque pudica, id est, C verba & facta casta, lasciuia excludentia, Quaecunque sunt iusta quo ad proximum, Quaecunque sancta quantum ad cultum diuinum, Quaecunque amabilia, id est, quae inducunt ad mutuum amicitiam, Quaecunque bonae famae, id est, quae bonam famam pariunt & conferuant, Si qua uirtus, id est, quia est aliqua uirtus moralis intellectualis, & theologialis vobis necessaria, Si qua laus disciplinae, id est, quia est aliqua disciplina morum, laudabilis scilicet compositio motuum ac sensuum exteriorū, Haec cogitate assidue non solum vt scia-tis, sed vt ea agendo seu obtinendo virtuosi saluūque sitis, Quae & didicistis ex mea praedicatione, Et accepistis per cognitionem intellectuam, Et audistis, id est, ab aliis praecipistis

Aff. 10.

2. Par. 23.

B

FINIS.

C

D cepistis ea esse, *In me, & vidistis* per experientiam hoc verū esse. Hęc opera virtuosā, *Agite, & deus dator, amator & confenerator, Pacis internę, Erit vobiscum* quotidie per gratiam ampliorem. ¶ *Insuper congratulatur* Apostolus liberalitati Philippensium, non principaliter ob proprium emolumentum, sed propter illorum charitatem ac meritum. *Gauisus sum autem in domino vehementer, quoniam tandem aliquando id est, post tempora longa, Responderistis*, id est, more arboris iterum floruitis seu fructuose vigistis & conualuistis, *Pro me sentire* & meę inopię compati atque succurrere, *Sicut & Sentiebat* pro me. *occupati autem eratis* negotiis aliis, idcirco excusabiles estis de tāta dilatione reformationis istius.

Non quasi propter penuriam dico id est, non ex necessitudine

E paupertatis meę hęc assero, vt sustentetur à vobis. *Ego enim didici* per gratiam dei & cōsuetudinem exercitij mei *In quibus sum sufficiens esse*, id est, quid mihi sufficiat. Natura quippe paucis, minimisque contenta est. *Scio & humiliari*, id est, actum humilitatis, tribulationis, seu paupertatis promp- te & discrete exequi, *Scio & abundare*, id est, in abundantia temporalium non excedere. *Vbiq; & in omnibus exercitiis virtutum Institutus*, id est, bene instructus *Sum* sciens videlicet *Et satiari* sine immoderantia, *Et esurire* sine impatientia, *Et abundare* non tamen cor rebus caducis apponere, *Et penuriam pati* in victu ac vestibus sine tristitia.

Roma. 12.

Omnia hæc Possum non propriis viribus, sed *In eo qui me confortat*, id est, per adiutorium Christi. *Verum tamen bene*

Fecistis, id est, quanuis donis vestris possem carere, tamen bene & charitative egistis, *Communicantes*, id est, elemosynam vestram impartientes, *Tribulationi meę*, id est, mihi incarcerato atque afflicto. ¶ *Præterea præfert* Apostolus Philippenses aliis quantum ad aliquid, quatenus laudibus suis auditis prouocentur ad meliora. Virtus enim laudata augetur in bonis. *Sciitis autem & vos Philippenses, quod in principio euangelij*, id est, illo tempore prædicationis meę euangelicę,

1. Cor. 9.

Quando profectus sum, id est, recessi, *A Macedonia* verbo prædicationis illie disseminato, *Nulla mihi ecclesia communi euit*, id est, temporalia dedit, *In ratione dati & accepti*, id est, in rationabili recompensatione temporalium, pro exhibitione spiritualium quę vobis communicauī, *Rationis enim censura*

A censura hoc dicitur, vt spiritualia bona præstanti seu dispensanti, temporalia ministrantur, *Nisi uos soli* in quo declaratur gratuito ac liberahtas vestra, *Quia & Thessaloniam* id est, ad urbem sic dictam, *Semel & bis* id est, tribus vicibus, vel semel & iterum, *In usum* id est, ad vtendum, *Mihi misistis* temporalia vestra, vt necessaria vitę ex eis acciperem, *Non quia quero datum* id est non ideo vos cō- mendo, quia munera vestra requiro, *Sed requiro fructū abundantem* id est, meritum copiosum, *In ratione uestra* iam dicta, videlicet in rationabili recompensatione, quā mihi temporalia pro spiritualibus communicatio. Habeo autem omnia quę misistis *Et abundo* in eis, ita vt aliis indigentibus ea communicem. *Repletus sum gaudio mentis & copia rerum, Et acceptis ab Epaphroditō his Quę misistis mihi Odorē suauitatis* id est, quę sic placent deo, vt odor suauissimus. *Elemosyna nanque est hostia deo gratissima*. Ideo sequitur,

Matt. 18.

B

Hostiam acceptam, deo placentem Vnde ad Hebręos ait, *Benevolentia & communionis nolite obliuisci*. Talibus enim hostiis placatur deus. *Deus autem meus impleat* id est, exaudiat & operi mancipet, *Omne desiderium uestrum* rationabile & sincere, *Secundum diuitias suas in gloria* id est, pietate & copiose, secundum quod ipse in se diues est, in gloria id est, in beatitudine sua. Vel, implet desiderij uestrū in gloria, dando videlicet vobis gloriam sempiternam, *In Christo* te su id est, per dominum saluatorem, & per gratiam seu meritum eius. *Deo autem* per creationem, *Et patri nostro* per gubernationem, videlicet summę ac incommutabili trinitati, sit *Gloria in secula seculorum. Amen. Salutate* id est, salu- tem optate ac dicitę, *Omnes sanctos* ad vestram societate spectantes, *In Christo Iesu* id est, secundum Christi doctrinam, vel vt in Christo permanent. *Salutant uos qui mecum sunt*

Hebr. 13.
Roma. 1.Rom. 10.
2. Cor. 8.
Eph. 2.

C fratres id est, cooperatores ac socij mei. *Salutant uos omnes sancti* in urbe morantes, *Maxime autem qui de domo Cesaris sunt* id est, ministri Neronis quos conuertit, qui & specialem dilectionem ad vos gerunt. *Gratia domini nostri Iesu Christi sit* *Cum spiritu uestro*, hoc est in anima uestra perficiendo eius essentiam *Amen* id est, sic fiat atque præstetur vobis à deo sublimi & benedictio.

D. DIONYSIVS CARTHVSIAN.
IN EPISTOLAM AD CO-
LOSSENSES.

PROOEMIUM.

Pror. 18.

Vi corripit hominē, postea gra-
tiā inueniet apud eum, magis
quā ille qui per blandimen-
ta decipit. Quāmodū in-
uidus correctionem eius nō o-
prat, quē odit, sed natura eius
cupit malum simpliciter sic ve-
rus dilector, eius quem diligit
vitia dissimulare nō valet, sed
corripit, si tamē habeat cor-
rectionis fiducia. Hinc itaque

E

Eccli. 19.

sanctus apostolus diuini amoris calore, atque fraternæ salutis
zelo repletus, filios suos & filiorum suorum filios ad veritatis
lineam reuocare nititur incessanter. Vnde in præfenti episto-
la Colossensibus destinata, vacillantes confirmat. Denique
Colossenses ab vrbe Colossis nomine sic vocati, sicut Asiāni,
quos ipse Paulus non accessit, neque instruxit, sed eius disci-
puli Archippus Colossensium episcopus, & Epaphras, ex
Colossis oriundus. Prædicante ergo Archippo, & Epaphra

F

(quem Palus edocuit) superueniente, atque Archippi prædi-
catione confirmante, aduenert pseudoapostoli afferentes
legalia simul cum Euangelio obseruanda. Dubitantibus ergo
Colossensibus vri partium potius esset credendum, Aposto-
lo tanquam mediator idoneus, scribit quid oporteat fieri.
Scribit autem ab Epheso per Tychicum diaconum, Onesimum
acolytum. Modus procedendi huius epistolæ similis est alia-
rum epistolarum processui. Nam salutationem præmittit. De
profectu & gratia Colossensium gratias domino refert, ad per-
fectiora hortatur, atque pro eis suppliciter deprecatur.

Aclo. 15.

Cap. I. Paulus apostolus Iesu Christi. per uoluntatem
dei. ARTICVLVS. I.

Paulus

IN EPIST. PAULI AD COLOS. 253

Aulus apostolus Iesu Christi per uoluntatem dei id est A
diuina uoluntate constitutus apostolus. Et Ti-
motheus frater quem propter suam auctoritatem
connectit sibi apostolus. Erat enim Ephesiorum
episcopus. Hi itaque scribunt. His qui sunt Colossis
hoc est in ciuitate sic dicta, Sanctis & fidelibus fratribus. I.
ueraciter Christianis, qui implere conantur illud Saluatoris,
Estote perfecti sicut & pater uester celestis perfectus est, in
Christo Iesu id est, in doctrina & fide Christi. Illas enim ser-
uando & operando sancti & fideles fuerunt. Gratia gratum
faciens uobis & pax hoc est tranquillitas mentis præstetur &
conseruetur. A deo patre nostro id est, in caelis patre aeterno,
Et à Domino Iesu Christo qui secundum diuinam naturam

Matt. 5.

B

Ioan. 5.

est causa gratiæ effectiua ac principalis: Quæcūque enim fa-
cit pater, hæc & filius similiter facit. Secundum humanā uero
naturam est causa gratiæ meritoria instrumentalis ac medi-
ata. Gratias agimus deo & patri domini nostri Iesu Christi id est,
patri aeterno, qui est deus Christi, ut homo est: pater uero se-
cundum diuinam naturam quam habet à patre, Semper id
est, congruis horis, Pro uobis orantes, audientes fidem uestram
fundatam ac fixam in Christo Iesu, & dilectionem id est, habi-
tum, actum interiorem, & opera charitativa, Quam habetis
extentam, In omnes sanctos id est, uniuersos ueraciter Chri-
stianos, quibus pro loco & tempore, scdum uestram possi-
bilitatem, benefacitis, spiritualia uel corporalia beneficia im-
pendendo, Propter spem id est, beatitudinem separatam, C

Quæ reposita id est, parata Est uobis in caelis, quam audistis
id est, quæ uobis predicata est, In uerbo ueritatis id est, in
uero sermone Euangelii quod peruenit ad uos id est, uobis an-
nunciatum est, Sicut & in uniuerso mundo est id est, cunctis
gentibus euangelizatum est, sicut & uobis, sic tamen ut sic di-
stributum, non pro singulis generum sed pro generibus singu-
lorum. Vnde & apostolis aiebat Saluator, Euntes in mundum
uniuersum, prædicate Euangelium omni creature. Et Psal-
mistæ, In omnem (inquit) terram exiuit sonus eorum, Et fru-
ctificat, & crescit id est euangelica doctrina in credentibus est
causa fructificationis & spiritualis incrementi, uidelicet bo-
norum operū, & quotidiani profectus in gratia. Crescit quo-
que per hoc quod pluribus annunciatur à quibus & deuote
recipitur,

Marci. 16.

Psal. 18.

Aclo. 2.

D recipitur, Sicut in vobis fructificauit & creuit, Ex ea die, qua audistis & cognouistis gratiam dei id est, beneficia gratiæ vobis à Christo exhibita, in veritate hoc est veraciter. Vel, in veritate, euangelicæ legis, Sicut didicistis ab Epaphra confirmante prædicationem Archippi, Charissimo conseruo nostro, qui est frater delis pro vobis .i. pro vestra salute procuranda. Minister Iesu Christi, eius doctrinam vobis annuntiando, ipsamque pro vobis iugiter exorando, Qui etiam manifestauit, hoc est, clare retulit, Nobis dilectionem vestram existentem in Spiritu, quia à spiritu sancto infunditur, conseruatur, & secundum eum operatur. Est quoque in spiritu vestro. i. in superiori parte animæ vestræ, vt in subiecto. Ideo & nos ex qua die audiuimus tanta

E bona de vobis, Nō cessamus opportuno tēpore, Orantes cordiali affectu, Et postulantes prece vocali, Vt impleamini at cognitione voluntatis eius .i. diuinitus propiose illustremini ad cognoscendum quid velit deus vt sciatis & attendatis eius mandata atque consilia. Quid vero sit ita impleri, & quomodo fiat, subiungitur, In omni sapientia sacra scripturæ. i. quam scriptura diuinitus inspirata proponit ac docet, Et intellectu spirituali .i. interna vera, seu mystica intelligentia scripturarum, quatenus literam occidentem spiritualiter intelligatis, spiritus quippe viuificat, Vt ambuletis in semitis præceptorum,

F Digne deo .i. tam reuerenter, sancte & perfecte, quam decet tanto principi deservire, atque vt eum pro præmio mereamini possidere. Maledictus enim qui facit opus dei negligenter.

Per omnia id est in interioribus & exterioribus, Placentes domino deo, Nam si quis totam legem impleuerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus. Cui & illud quoque consonat Sapientiæ, Qui in vno peccauerit, multa bona perdet, In omni opere bono fructificantes proficiendo in meritis,

Et crescentes in scientia dei id est, in noticia diuinorum. De qua ait per prophetam, Scientiam dei volui magis quam holocausta. Itidem & Sapiens, Vani sunt, inquit, omnes homines, quibus nō subest scientia dei. Denique hæc est vita æterna, vt cognoscamus deum verum. ¶ Possunt quoque per prædictam sapientiam, intellectum, atque scientiam intelligi tria dona spiritus sancti. De quibus apud Esaiam legitur, Requiescet super eum spiritus sapientiæ & intellectus, &c. Sicque sapientia appellatur habitualis noticia supernaturalis, à spiritu

sancto

sancto infusa, ac saporosa, per quam anima sortitur rectum iudicium de diuinis, habendo conaturalitatem eandem cum eis per gustum ac dilectionem. Intellectus vero est donum spiritus sancti, per quod anima ea quæ fidei sunt penetrat, clare cognoscit, & firmiter eis inhæret, cernendo suis testimonis fidei. Propter quam assentionem est articulus sui testimonis fidei. Porro, scientia autem donum quo anima recte iudicat de rebus creatis. Hæc est enim, prout dona nō inueniuntur nisi in habentibus charitatem & gratiam, sicut nec cætera dona spiritus sancti. Et iuxta hunc modum litera sic exponitur. In omni id est, perfecta sapientia, quæ est præstantissimum donum spiritus sancti: & intellectu spirituali id est, dono intellectus à spiritu sancto infuso. In omni virtute theologica, intellectuali ac morali, Confirmati. Optimum enim est, gratia stabili cor. Secundum potentiam claritatis eius id est, secundum quod deus idoneus est ad confortandum nos per claritatem gratiæ suæ, In omni patientia in aduersis seruata, Et longanimitate æquanimiter præstolando diuinæ promissa,

Cum gaudio mentis, ex actu virtuoso manante, Gratias agere deo patri qui dignos vos fecit per merita Christi, gratiam baptismi & cætera opera meritoria, quæ ipse in nobis producit in partem id est, ad habendam participationem, Sortis sanctorum id est, hæreditatis electorum, videlicet vite æternæ, quæ habetur, In lumine id est, per lumen gloriæ, vel in claritate visionis diuinæ. De qua forte ait Psal. Dominus pars hæreditatis meæ. Qui etiam de lumine isto testatur, In lumine tuo, inquit, videbimus lumen. Hæc autem hæreditas dicta est fors, quia diuine voluntatis electione, nō humana prouisione distribuitur, quædamodū fortes dicunt tēperari atque disponi à deo.

Qui eruit nos per incarnationem, conuersationem ac passionem vnigeniti filij sui, De potestate tenebrarum. .i. à dominio demōnō, à iugo peccati & tenebris ignorantie, Et transfuit in regnū .i. in societate ecclesiæ militatis, seu numerū electōrū. Quæ ecclesia dicitur regnū Christi, qui in corde fidelium regnat per fidem & gratiam. De quo regno aiebat angelus, Regnabit in domo Iacob in æternum. Et Esaias, Super solium David, & super regnum eius sedebit. Nunc quoque transfati sumus in regnum cælorū in spe, trāsferendi illic tandem in re. Trāstulit itaque nos deus pater in regnum, Filij dilectionis suæ

id est,

Sapient. 9.
2. Timo. 3.
2. Cor. 6.

1 Ioan. 3.
Hier. 48.
Iacob. 2.
Eccl. 9.

1 Cor. 6.
Sapient. 13.
1 Ioan. 17.
Esaiæ. 11.

A
Sapient. 1.
B
Hebr. 13.

C
Psal. 15.
Psal. 35.

Lucæ. 1.
Esa. 9.

Mar. 9 D id est, filij sui dilecti: de quo ait, Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Ex hoc elucefcit, quod dilectio in diuinis, non solum notionaliter seu relatiue, sed etiam absolute dicatur. Alius filius dei à spiritu sancto diceretur procedere. De prædicta autem ereptione & translatione generis humani, pater ait per prophetam ad filium, Dedi te in sedes populi, in lucem gentium, vt educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris. In quo Christo, id est, per cuius sanguinis pretium, mortisque meritum, *Habemus redemptionem à iure & dominatione diaboli, Et remissionem peccatorum* prout testatur sanctus Ioannes in Apocalypsi, *Qui dilexit nos & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Qui est imago dei patris Inuisibilis* visione corporali ac intellectuali, id est, omnino incomprehensibilis cõprehensione perfecta, sicut & pater. Nemo enim nouit filium nisi pater, nec patrem quis nouit nisi filius. In patria tamẽ videtur per speciem, sed non perfecte ac plene comprehenditur. Dicitur autem Christus imago patris perfecta, non imitativa: naturalis, non artificialis: plena, non participatiua, id est, per omnia similis patri. Propter quod ipse ait, *Qui videt me, videt & patrem.* Ad rationem autem imaginis duo requiruntur, videlicet similitudo in specie, vel saltẽ in signo speciei. Quod maxime est figurata in rebus corporeis & processio. Oportet enim vt imago alicuius sit ab eo cuius est imago, filius autẽ in diuinis generatur à patre, in nullo distans ab eo. ¶ Dupliester quoque dicitur esse imago alicuius in alio. Primo sicut in re eiusdem nature saltem secundum speciem, sicut imago regis est in filio eius. Et ita filius dei vocatur imago patris. Secundo tanquam in re alterius generis, sicut imago Herculis est in lapide, & imago imperatoris in numo. Sicque vocatur homo imago dei, qui potius dicendus est factus ad imaginem dei, quàm eius imago, *Primogenitus omnis creature* id est, ante omnia creata æternaliter generitus, quem admodum per quendam Sapientẽ testatur, *Ego ex ore altissimi produi primogenita ante omnem creaturam, Quia in ipso id est, per ipsum, Condita sunt uniuersa.* Omnia enim per ipsum facta sunt, ait Euan gelista. Vel, in ipso, tanquam in exemplari principio condita, hoc est, creati disposita sunt vniuersa. Filius quippe est ars rationibus plena, omnisq; creature explar. Propter quod omnia

nia in ipso explariter præexistunt, æternaliterq; à patre præordinata atque præuisa sunt. Comparantur nanque creature ad ipsum, sicut artificata ad artificem iuxta illud Sapientia, *Omnium est enim artifex, omnem habens scientiam.* Omnia ergo in ipso sunt condita, *In caelis & in terra* videlicet, *Visibilia vt corpora cœlestia, elementa passiva & mixta, Et inuisibilia.* De quibus adiectum est, *Sicut throni* id est, angeli de infimo choro primæ & summæ hierarchie angelicæ. *Qui throni*, id est, sedes vocantur, quoniam propter magnam suam propinquitatem ad deum, ipse in eis sedere, quiescere, præsidere, & per eos sua iudicia exercere asseritur, *Sicut dominationes, siue principatus, siue potestates.* Hos tres ordines angelorum nominauit Apostolus ad Ephesios, de quibus ibi factus dictum videtur. *Et quia* hoc loco præponit Apostolus principatus potestatis, Gregorius, & Bernardus opinati sunt principatus ad secundam, potestates vero ad infimã pertinere hierarchiam. *Omnia per ipsum sicut per causam efficientem, Et in ipso tanquam in exemplari principio, creata sunt, iuxta intellectum iam dictum.* Et ipse, vni-genitus dei est ante omnes, id est, persistente æternitatis æuo, atque incomparabili dignitate. Propter quod in Apocalyp. testatur, *Ego sum alpha & ω, primus & nouissimus, principium & finis, et omnia in ipso constant* id est, idealiter & causaliter in eo sunt. Iuxta illud, *Quod factum est, in ipso vita erat.* Vel, in ipso constant, id est, ipse diuina potestate subsistentur, sustentantur, fulciuntur, iunctaque permanent. Prout Hebræis loquitur Apostolus, *Portans omnia verbo virtutis suæ. Et ipse* Christus *Est caput corporis ecclesie* id est, corporis mystici, quod est ecclesia. *Quomodo autem intelligendum sit hoc distulit, tractatum atque expositum est. Qui est principium omnium rerum, id est, creator vniuersorum.* Vnde cum ei dixisset Iudas, *Tu quis es?* Respondit, *Principium, qui & loquor vobis, Primogenitus ex mortuis* id est, inter mortuos primus ad immortalem vitam resurgens. Nam qui ante eum suscitatus fuerunt, rursus defuncti sunt. Ideo enim ait scriptura, *Qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum.* Vel, *Primogenitus ex mortuis*, id est, inter mortuos suscitatus primus dignitate. *Vi sit in omnibus angelis & hominibus. Vel, in omnibus, id est, præteritis, præteritis*

A
Sapient. 7
Ephes. 1.
B
Gregorius
Bernard.
Apoca. 22
Ioan. 1.
C
Heb. 1.
Ephes. 1.
Ioan. 8.
Apocal. 1.

D sentibus ac futuris generationibus, *Primum tenens* id est, vniuersorum principis & caput existens, sicut per quandam
Eccli. 24. Sapientem asserit, In omni gente, & in omni populo primatū tenui. Habet enim in vestimento, & in fœnore suo scriptam,
Apocal. 19. Rex regum & dominus dominantium. Et hoc merito, *Quia in ipso* Christo, prout est homo, *Complacuit* deo trinitati *Omnen plenitudinem* id est, plenam perfectionē scientiæ ac virtutū *Inhabitare* id est, stabiliter permanere. Non enim ad mensurā dat deus spiritū homini Christo. Et vidimus gloriā eius, gloriā quasi vigenitiā patre, plenam gratiæ & veritatis. Vel, omnē plenitudinem diuinitatis, id est, verā atq; perfectā diuinitatē, quemadmodū alio loco affirmat apostolus, In ipso iniquens, inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.
 E Placuit quoq; deo, *Et per eum* id est, per Christi veneranda mysteria, *Reconciliare sibi ipsi Omnia* genera hominū *In ipsum* id est, ad hoc vt finaliter ad deū conuertantur, sicut ad beatitudinis fontē, ac vltimum finem. Vnde alibi dictum est, *2. Cor. 5.* Deus erat in Christo, in mundum reconcilians sibi. Et in Esaia, *Isaie. 53.* Disciplina pacis nostræ super eū, & luore eius sanati sumus. *Pacificus* Christus, vel trinitas per Christū, videlicet, *Per sanguinē crucis eius* id est, pretiosissimo sanguine Christi effuso. *Sive que in caelis sunt sive que in terris* id est, cœlestia & ter restria, vtpota viatores, & cōprehenses de terra saluatos. Vel hoc ideo dicitur, quoniā angelos concordauit hominibus. Ipse squidē est pax nostrā, qui fecit vtraq; vnum. Propter quod à propheta vocatur pater futuri seculi, & princeps pacis. Et rursus per aliū de Christo prædictū est, Loquetur pacē gentibus.
Ephē. 2. F. Et vos ò Colossenses, *Cū essetis* aliquando scilicet, tēpore gentilitatis vestræ, *Alienati à deo* per idololatriā, *et inimici sensu* id est, intellectu, videlicet, male sentiēdo de deo, per varios errores falsitatū fluctuando. Vel sensu, id est, sensualiter (id est, iuxta sensū ductū) cōuerſando, *In operibus malis* id est, vitiiis carnis. *Nunc autē tempore gratiæ,* Christus reconciliauit vos deo, *In corpore carnis eius* .i. per ea que pertulit in corpore suo, quod erat caro mortalis. Ideo subditur, *Per mortem* .i. per eius beatissimā passionē, qua viuificatus est mundus *Exhibere* .i. ad hoc vt ipse exhibeat, quantum in se est. Vel certe vt ipsi exhibeatis, *Vos sanctos* in anima, *Et immaculatos* à vitiiis cunctis, *Et irreprehensibiles corā ipso* id est, pure & reuerenter viuendo

viuendo in cōspēctū diuino. *Quemadmodum* ait Palmista, *A Seruau* mandata tua & testimonia tua, quia omnes viæ meæ in cōspēctū tuo. Tales autē eritis corā deo, Christo vos presentante patri æterno, vel per propriorū operum ac meritōrū vestrorum exhibitionē, quæ requiruntur ad obtinendā salutē. *Qui enim* creauit te sine te, (id est, sine tua cooperatione) non iustificabit te sine te, *Si tamē permanetis in fide fundati firmiter, integreg;* credendo, *Et stabiles* in ea per opera bona, *Et immobiles à spe euāgelii* quod audistis, hoc est, ab expectatione futuræ beatitudinis promissæ in euangelio, *Quod prædicatum est* in auribus vestris, per nos apostolos, aliosq; discipulos, *In uniuersa creatura que sub cœlo est* id est, cunctis hominibus in terra degentibus. De quibus aiebat, *Prædicare euangelium omni creaturæ.* *Cuius factus sum* deo auctore, *Ego B Paulus minister* id est, prædicator, *Qui nunc* in Epheso in carceratus, *Gaudeo in passionibus* id est, in tribulationibus, quas patior, *Pro vobis* id est, pro vestri cōfirmatione *Et adimpleo ea que desunt* passionū Christi *in carne mea.* Non est per hoc intelligendum, qd pœnæ quas Christus pro nobis sustinuit incompletæ vel insufficientes fuerint ad mundi saluationem, ita vt Paulus, aut quilibet sanctōrū eas compleuerit. Est igitur sensus, Et adimpleo, id est, lōgas & duras persecutiones referendo, perficere ea que desunt .i. merita imperfectæ, passionum Christi .i. proprietariū afflictionū, quas in carne mea sustinuo. Quæ propter veritatē Christi, & membrorū eius dicuntur passionēs Christi, iuxta qd ipse dicebat, *Saule, Saule, quid me persequeris?* iuxta quē modum ait rursus per Prophetā deus, *Qui tetigerit vos, tanget pupillā oculi mei.* Hæc ergo sustineo sine adimpleo, *Pro corpore eius* id est, pro mystico corpore Christi, *Quod est ecclesia* videlicet vt fideles erudiam atq; ædificem, eosq; merito augeā. Considerandum est enim qd meritum passionis dominicæ, & aliorū sanctōrū, imō & cætera opera supererogationis ipsorū, sunt velut res publica, ac thesaurus ecclesiæ, de quo tam largæ indulgētiæ sunt his qui per charitatē coniuncti & incorporati sunt Christo ac sanctis. Hic autē thesaurus vsq; in finē mundi perficitor, ponētibz singulis quibusq; sanctōrū partes suas in eo. Sicq; apostolus adimpleuit ea quæ deerant passionū suarū, quoniā addidit quotidie aliquid huic thesauro. Vel sic (qd redit tamē in idē.) Adimpleo

D Adimpleo ea que defunt passionum Christi, id est, passionum, quas Christi amore, exemplo, iustione, seu ordinatione sustinuit. De quibus in Actis dicebat Saluator, Ego ostendam illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati, *Cuius Christi vel Ecclesie factus sum ego mimister* predicando, & sacramenta erogando, *Secundum dispensationem dei* id est, diuinam ordinationem seu apostolatus mihi diuinitus dispensatum. *Que dispensatio Data est mihi in vobis* id est, ad hoc vt vobis euangelicam veritatem annunciem, *Vt impleat*, id est, predicando ad effectum perducam, *Verbum dei* id est diuinam promissionem, qua deus patriarchis, vatribusque promisit euangelium dei esse gentibus annuncianum, & eas fore saluandas per fidem & gratiam dei. Quomodo per Esaiam loquitur, *Mittam ex eis qui saluati fuerint ad Gentes in mare, in Africam & Lydiam, tenentes sagittam, in Italiã & Graciam ad insulas longè, & annunciantur gloriam meã Gensibus.* Et quia dispositio, promissio, seu verbum illud multum mirabile fuit, atque occultum, ideo subditur, *Mysteriũ*, hoc est, sacrum secretum, videlicet verbum prætactum, *Quod absconditum fuit* id est, hominibus ignotum, *A seculis* id est, a principio seculorum, *Et à generationibus* precedentibus, non enim nisi paucis innotuit, & hoc incomplete. De pleniori autẽ intellectu huius scripturæ multa sunt ad Ephesios dicta: bi quoque legitur, *Mysterium Christi*, quod aliis generationibus non est agnitum filius hominum, sed nunc reuelatum est sanctis Apostolis, &c. Vnde iam subditur, *Nunc autem videlicet tempore gratiæ, Manifestatum est mysterium istud per Christi prædicationem, & Spiritus sancti illustrationem, Sanctus eius* id est, Apostolus, & ceteris primum ecclesie filius, per quorum prædicationem manifestatum est ceteris populis, *Quibus voluit deus notas facere diuitias gloriæ* id est, abundantem gloriam, *Sacramenti huius* id est, prædici mysterij prædicati in Gensibus id est, inter gentes. In quo mysterio plurima spiritalia contenta sunt dona, quæ appellantur diuitia gloriæ, vt pura fides, indulgentia, reconciliatio, iustitia, dona Spiritus sancti, beatitudo futura, *Quod sacramentum, Est Christus materialiter, id est, Christus materia seu obiectum est sacramenti istius, quia de ipso tractat & loquitur, qui est.* In vobis

Ad. 9.
Eph. 4.

Isa. 66 E

Eph. 3.
Eph. 6.

F

1. Cor. 10

spes

spes gloriæ id est, causa & ratio sperandi glorificatione beatam, *Quem nos annunciamus* id est, Gentibus prædicamus.

Corripientes omnem hominem presentem & futurum, ad quem scripta nostra peruenierint, id est, quosdam de omni genere hominum. Vel, omnem hominem, veritatis fidei repugnantem, *Et docentes omnẽ hominem* id est, quosdam de omnibus

In omni sapientia scripturarũ sanctarum, ad salutem necessaria, *Vt exhibeamus omnẽ hominẽ perfectũ in Christo Iesu* id est, in fide, charitate, & obsequio Christi, secundum exigentiã status presentis. In quo nullus est perfectus simpliciter, vel ita vt ultra, proficere aut perfici nequeat, sed sic, vt sine mortali vi uat peccato, & passionibus habeat reformatas, atque in virtutibus stabiliat, *In quo Christo, id est, eius amore.* Vel, in quo negotio consummando, videlicet vt exhibeam omnem hominem in Christo perfectum *Et laboro* die ac nocte *Certando* contra inuisibiles ac visibiles hostes, *Secundum operationem* id est, conformationem & influentiam, *Eius* videlicet Christi, *Quam operatur in me* dando mihi auxilium gratiæ suæ ad efficaciter operandum. Vel, secundum operationem eius in me, hoc est, secundum operationem à me procedentem, qua potius ascribenda est Christo, quam mihi. Iuxta illud propheticum, *Omnia opera nostra operatus es in nobis, quam operatur Christus in me* *In uirtute* id est, potenter seu propria sua diuinaque potestate.

Cap. 11. *Volo enim uos scire, qualem sollicitudinem habeam pro uobis.* ARTICVL. 11.

OPERTAM in præcedenti capitulo exhortatione de vitandis carimonialibus legis profequitur Apostolus in isto capitulo, admonens Colossenses, vt falsos ac simulatos vitent doctores. Et vt sibi acquiescant facilius, manifestat quantum de eorum salute sollicitetur, *Volo enim uos scire* vt amanti cre datis, *Qualẽ sollicitudinẽ habet pro uobis, & pro his qui sunt Laodicie* (quæ est ciuitas Asia) id est, pro uestra, Laodicensiumque salute, ne ab impostoribus fallamini, à quibus præuentiam estis *Et quicunque non uiderunt faciem meam in carne* id est, pro ceteris inuicis fidelibus, quibus ipse in propria persona non prædicauit, neque apparuit, *Vt consolentur corda*

A

B

Esai. 2. 6.

C

Colo. 1.

Roma. 11.

K *isforum*

D *ipforum* id est, ob hoc sollicitus sum, quatenus corda ipsorum consolationem recipiant ex allocutione mea per epistolas quæ consolata non sunt ex præsentia & immediata predicatione mea. Et situs *instruati* id est, prudenter exercitati. *In charitate* hoc est, in actibus dilectionis dei & proximi. Vel, *instruati* in charitate, id est, de charitate Christi ad nos, vt sciatis & consideretis, quantum Christus dilexit nos, qui ait, Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Situs quoque; *instruati*, seu per charitatis instructionem tendentes, *Et in omnes diuitias plenitudinis intellectus* id est, perfectissimos habitus intellectuales, vt implemini donis sapientiæ & intellectus, consilij atque scientiæ, *In agnitionem mysterij* id est, ad hoc vt actualiter consideretis mysterium, id est, sacrum secretum Dei patris & domini nostri Iesu Christi per quod intelligi potest vnitas patris & filij in essentia, & distinctio in persona. Vel ipsa incarnatio, quæ est mysterium patris, tanquam authoris, & Christi, tanquam assumptoris vel executoris, *In quo Christo Sunt omnes thesauri* id est, copiosissima plenitudo, *Sapientiæ diuinorum Et scientiæ creaturarum, Absconditi* id est, incomprehensibiliter existentes. Christus nanque secundum diuinitatem est ipsa æterna atque immensa sapientia, cuius non est numerus; estque; increata scientia, cui conuenit illud, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei. Secundum humanitatem quoque; assumptam, repletus est sapientia in contemplatione diuinorum, & scientia in speculatione creaturarum, præsertim cum anima Christi præ vniversis beatis, diuinitatem ac trinitatem ab exordio suæ creationis clarus vidit & omnia illa cognoscit, quæ cognoscit & verbum, scientia visionis, id est, tuncia quæ vnquam fuerunt, sunt, aut erunt. *Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat* id est, fidei vestre simplicitatem inficiat, *In sublimitate sermonis* id est, per verba profunda secundum apparentiã & fucata, seu subtilia argumenta. Denique ista admonico, *Nã & si corpore absens sum* id est, a vobis distans loco, ac corporali separatione, *Sed spiritu* id est, mentis consideratione, *Yobiscum sum* tum, quia de vobis sapiens cogito: tum quia in spiritu prophético quasi præsens inquisio quid agatis. *Quemadmodum Heliseus præsens fuit quicquid Giezi accepit munera Naaman, Gaudens* in domino de vestro profectu.

Et iij

Et videns id est, cognoscens, *Ordinem uestrum* id est, viam uestræ ordinationem quomodo omnia honeste & secundum ordinem fiunt in vobis, *Et firmamentum eius quæ in Christo est fidei uestræ* id est, stabilitatem seu roborem fidei uestræ quam in Christo habetis. Deinde hortatur eos ad perferentiam ac profectum in bonis. *Sicut ergo accepistis Christum Iesum dominum nostrum* id est, sicut credendo accepistis conuersari in Christo, *In ipso ambulatè* id est, sic exinde in eo procedite, proficiendo semper in melius per imitationem vestigiõrum saluatoris. Sola nanque perferentia coronatur, *Radicati* id est, firmiter fixi, per modum radicis terræ inaherentis, *Et super edificati in ipso* id est, in doctrina & gratia Christi, ita vt fideis domus seu habitaculum dei, cuius fundamentum sit Christus seu doctrina & gratia eius, Vnde Ephesius dictum est, Super edificati super fundamentum apostolorum & prophetarum *Et confirmati in fide* vt nec philosophicis rationibus, nec sensuum apparentiis, nec persecutionibus recedatis à fidei sinceritate, *Sicut & didicistis* ab Archippo ambulandum esse, & standum in fide; qua nutante, tota virtutum structura vacillat, *Abundantes in illo gratiarum actione* .i. deo copiose grates referendo. Aduertendum autem, quod triplici via conabantur peruersi, hos Colossenses subuertere, scilicet per philosophiam, per legis allegationem, per simulatam sanctitatem. Hos processus apostolus reprobat, *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam* id est, scientiam naturalem, studio philosophorum inuentam, *Et inanem fallaciam* .i. per argumenta philosophica, quæ videntur aliquid probare, sed non probant veraciter. Philosophiam in quam procedentem ac iudicantem, *Secundum traditionem hominum* .i. humane rationis dicuntur, *Secundum elementa huius mundi* id est, iuxta ea quæ naturaliter apparent in rebus, videlicet secundum causas naturales & elementales, & solum cursum rerum, *Et non secundum Christum,* id est, deceptores isti atque philosophi non secundum Christi doctrinã procedunt, considerando diuinæ virtutis illimitatam potentiam, non determinatam ad naturalem ac solum cursum seu ordinem rerum, sed supernaturalia & nobis incomprehensibilia operari valent. In quo declarat philosophorum fatuitas, assertentium deũ non posse aliquid agere præter naturalem ordinem rerum, & vltra humanæ rationis capacitatem. Propter

K ij quod

Iohan. 15.

E
Esaie. 11.Esa. 144.
Roma. 11.

Esaie. 11.

1. Cor. 2.

4. Reg. 5.
1. Cor. 14.Roma. 11.
Mat. 10.Esaie. 11.
Ephes. 2.

C

March. 7.

Cap. 2. D. DIONYSIVS CARTHVSIAN.

D quod negabant quicquid rationem excedit, videlicet deum incarnatum, virginem peperisse, &c. ¶ Cur autem his qui non procedunt secundum Christum debeat contra dici, subiungitur. *Quia in ipso* id est, in Christi humana natura quasi in templo, *Habitat omnis plenitudo diuinitatis* id est, perfecta, veraque diuinitas cum omni sua perfectione. Personaliter enim in Christo vnita sunt natura diuina & humana. Habitat autem in ea, *Corporaliter* id est, corpori eius vere ac immediate coniuncta est, sicut & anima eius, non quod ipse sit corpus. Porro, diuinitas dicitur sit vnita, quoniam persona verbi, quae est diuinitas, humanitati coniuncta est. ¶ Deinceps ostendit Apostolus vanam esse rationem eorum, qui per legis allegationem nitebantur Colossenses subuertere inducendo eos ad ceremonialia legis *Et estis in illo* id est, à Christo, prout deus est, & per ipsum, prout est homo, dei ac hominum mediator, *Repleti gratia & donis spiritus sancti* ita vt nequaquam indigatis legalium obseruantia. Propterea scriptum est, De plenitudine eius accepimus omnes gratiam pro gratia. Ipse quoque propter nos egenus factus est, vt eius inopia diuites essemus, *Qui* Christus, etiam secundum naturam assumptam, *Est caput* id est, capitularis influxor *Omnis principatus & potestatis* id est, angelorum sanctorum, qui omnes à Christo homine purgantur, illuminantur ac perficiuntur secundum theologum *In quo* .i. cuius virtute operatione & gratia, *circumcisi estis, circumcissione non mansueti*, .i. non carnali, legali ac literali, *In exspoliatione corporis carnis* .i. amittendo

F particulam corporis quod est caro, videlicet pellem præputij quae in illa circumcissione auferitur, *Sed in circumcissione Iesu Christi* hoc est, spirituali atque à Christo facta circumcissione circumcisi estis per expurgationem superfluitatis vitiorum ac passionum vestrarum. De qua circumcissione scriptum est, Circumcidimini, & auferete præputia cordium vestrorum. Et iterum alibi, Circumcidite præputium cordis vestri, & ceruicem vestram ne indueritis amplius, *Consepulti ei* videlicet Christo *In baptismo* id est, in susceptione baptismatis omnino vitii mortificati, sicut & Christi corpus in sepulchro mortuum erat naturali vita. Vel hoc ideo dicitur, quoniam baptizati ter tinguntur in aqua, quæ admodum Christus triduo erat in monumento. Et sicut Christus de sepulchro ad immortalem vitam

IN EPIST. PAULI AD COLOS. 259

tam surrexit, sic baptizati de sepulchro à vitiorum corruptione ac vetustate liberati ascendunt. Ideo subditur, *In quo* *Christo* Et *resurrexistis* à ruina peccati, *Per fidem operationis dei* id est, per fidem quam deus operatur seu creat in vobis. Sine fide enim nemo spirituum liberatur, *Qui* deus pater vel trinitas *Suscitauit illum* à mortuis tertia die. *Et uos cum mortui essetis* spiritualiter, carentes vita gratia, *In delictis* id est, propter peccata vestra, quibus naturalem legem reliquistis, *Et præputio carnis uestræ* id est, propter carnalia vitia, vel propter originale peccatum quod per præputium traducitur, *Coniuncti cum illo* id est, ad vitam gratia suscitauit, quem admodum Christum ad vitam naturalem humanam reduxit, suscitauit eum à mortuis. Vel coniuuificauit cum illo, id est, immortalitatem vobis iam dedit in spe, *B* quam Christo dedit in re, Capitis nanque processio, spes est membrorum, *Donans*, id est, gratis, & sine merito vestro dimittens, *Vobis omnia delicta* vestra merito Christi, Dūmodo tamen meritum illud vobis applicetur per fidem, vel sacramenta ecclesiae, *Delens* ipse Christus merito passionis suae, *Quod aduersum nos erat chirographum decreti* id est, memorialle seu literam humanæ transgressionis, qua homo proptoplastus preuaricatus est in paradiso decretum, id est, dei præceptum. Huius enim transgressionis memor fuit deus ad puniendum, *dæmon* ad accendendum. *Habituque* diabolus quasi literam testimoniale reatus, quæ homo incurrit transgrediendo diuinum præceptum, imò & tota posteritas primi parentis. Christus vero satisfaciendo pro peccatis nostris actualibus ac originalibus, eripuit totum genus humanum ab isto reatu vel debito pena pro peccato insigenda. Et ita deleuit prædictum chirographum quod contra nos erat, quoniam erat testimonium faciens nos damnationi obnoxios. Cum vero peccatum dimittitur, dicimus deum obliuisci illius. Dæmon quoque non potest de illo peccato accusationem efficacem obtinere, *Quod chirographum* *Erat contrarium nobis* sicut iam dictum est. *Et ipsum tulit de medio* id est, ab vniuersis hominibus abstulit illud chirographum, *Affigens illud cruci* id est, in sua passione illud occidens, seu destruens, quantum in se erat. Eripuit enim nos de pena pro peccato originali post hæc vitam in-

K iij sigenda,

Roma. 3.

Gene. 3.

C 1. Co. 15

D *figenda, dummodo ei, vt capiti, vniamur per fidem & charitatem, quatenus virtus sue passionis redundet in nos, tanquam in membra ipsius, Expolians principatus & potestates* id est, demones superiores ac inferiores prius præda quam ceperat, puta animabus seu hominibus suo dominio subdiderant inducendo eos ad culpam. De hac expoliatione ait ipse Saluator, Nunc princeps huius mundi eiecitur. Et item, Ego (inquit) si exaltratus fuero, omnia traham ad meipsum. Christus namq; est qui domum aduersarii nostri ingressus est, fortetq; armatum alligauit, ac vasa eius diripuit. Propter quod iubetur per Prophetam Christus vocari, Accelera, spolia, detrahe, festina prædare. *Tradidit confidenter* id est, prædam hanc demoni ablatam Christus securissimè transtulit in regnum suum, prædens eis quibus præsidebat diabolus. Nunc enim ponit eos in regno ecclesie militantis, postea autem ponet eos (sicut iam plurimos posuit) in regno ecclesie triumphantis, *Palam triumphans* id est, euidenter vincens, *illos* id est, diabolos. *In semetipso* id est, in proprii corporis crucifixione. Vel, in semetipso, id est, in propria persona ad inferos descendendo, & sanctos educendo, implens illud propheticum, De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos. Ero mors tua o mors, morsus tuus ero inferne. ¶ Ex his concludit Apostolus principale intentū, videlicet q; non teneantur fideles ad obseruationem legalū post Christi passionem. *Nemo ergo* id est, cū prædicta se ita habeant. *Nemo vos iudicet* id est, damnabiles asserat. *In cibo & potu* id est, in vsu victūs, (scilicet ob id quod nō discernant inter cibos more Iudaico, *Aut in parte diei festi* ex parte omissionis Iudaicarū celebritatū, videlicet *Aut Neomenie* id est, festi occurrentis in nonilunio, *Aut sabbatorum* id est, vltimorū dierū hebdomadæ. *Quæ omnia sunt umbra futurorum* id est, obscura signa eorum quæ in nouo testamēto geruntur. Prout alibi dicit apostolus. Vmbra habens lex futurorū bonorum, nō ipsam imaginem rerum *Corpus autē Christi* id est, veritas per illa significata per Christū impletur, ad eūq; pertinet. Ideo Christi mysticis cōsummatū, quado in cruce dicebat, Cōsummatū est, quādo & velū templi scissum est, legalia cessauerunt, sicut figura cessat, adueniēte re figurata. ¶ Preterea agit apostolus cōtra eos qui p simulatā sanctitatē nitebātur subuertere Colossenses.

Nemo

Nemo vos seducat, volens, id est, suadere contendens. *In humilitate & religione angelorum*, id est, per scētā humiliatōnem, & apparentem religionem, quibus angelis similis videtur, tanquam verus nunciū dei, sicut & angelus. *Quæ non* *1. Timo. 16* *audivit*, id est, obseruationes legalium quæ nō intellexit secundum spirituales & mysticam rationem, videlicet prout sunt signa futuri. Hoc est cupiens probare hac circumuentione legalia esse seruanda, qui est *Ambulans frustra*, id est, infructuosè laborans, *Instanti sensu carnis suæ*, id est, tumidus & superbus intellectu carnali, carnaliter intelligente legalia, & sensualitatem ac imaginationem potius quàm spiritualem rationem sequente, sapiens in oculis propriis *Et nō tenens caput* hoc est, Christo non inharrens. *Ex quo totum corpus*, id est, vniuersa ecclesia, *Per nexū fidei* id est, coniunctiones sanctæ dilectionis *Subministratum*, id est, exhibitum, vel sibi inuicem seruatis *Et constructum*, id est, in vnum redactum. Hoc est spiritualiter copulatum per fidem, spem, & charitatem, & opera *Roma. 12* atque obsequia pia, quibus vniuntur, & vnum mysticum corpus efficiuntur fideles. *Quod corpus* (hoc modo compactū) *Crescit in augmentū dei*, id est, magnitudo in spirituale, videlicet incrementum virtutum per gratiam & efficientiam dei. *Si ergo mortui estis cum Christo*, id est, à vitii mortificati ac purificati, sicut & Christus semper à vitii immunissimus fuit. *Mortui inquam, Ab elementis huius mundi*, id est, ab inordinato affectū & cultu sensibilibus ac secularium rerū. Vel *mortui cū Christo*, id est, si Christo adherentes separati estis, ab elementis huius mundi, id est, à lege, eiusq; caerimonialibus *Galat. 3* *præceptis*, in quibus ob instituto puerorū mundana quærentium. In lege namque quasi in elementis alphabeti, est literalis ac puerilis institutio *Quid adhuc* id est, vsque in præsens, videlicet euangelica veritate iam patefacta, *Tanquam uiuentes in mundo*, id est, quasi secularē vitam ducentes, non deo viuentes, *Decernitis*, id est, determinatis legalia esse seruanda dicētes ad inuicem, *Neque tetigeritis, neque gustaueritis, neque contrectaueritis* ea quæ lex prohibet tangi, gustari aut contrectari, *Quæ sunt omnia in interitū*, id est, ista dicere, seu legalia obseruare, mortē spiritualem inducent, *Ipso vsu*, id est, *Matth. 15* per hoc quod Iudaico ritu seruatur, *Secundum præcepta & doctrinas hominum*, id est, prout à pharisæis & scribis iubentur.

K iiii &

D & persuadentur seruari post Christi passionem. Quoniam enim præcepta carimonialia fuerint diuinitus data, & suo tempore obseruanda, tamen vt obseruentur tempore nouæ legis non est secundum præceptum, doctrinamque dei, sed hominum iudiciorum. Quæ præcepta, tempore gratiæ, *Sunt rationem quid dem habentia sapientie*, id est, speciem sapientiarum habent, non essentiam. Habentque apparentiam seu speciem hanc, *In sui perditione*, id est, quia videntur ad supercedentem religionem pertinere. Et *humilitate* simulata quoniam eorum obseruatores humilitatem cōfingunt, & deo obedire se simulant. Et quia sunt, *Non ad parcendum corpori* quoniam obseruatio le galium laboriosissima est. Sicq; videtur pertinere ad rigorem iustitiæ, non ad carnalitatē. Ideo etiam quia sunt *Non in ho*

nore aliquo hoc est, humanum honorem non querunt obseruatores eorum, permittentes carnem præputij sui circuncidi, & quia nō sunt, *Ad saturitatem carnis*, id est, etiam id speciem sapientie habent legalia hæc, quoniam multa delectabilia subtrahunt corpori, vt carnes porcinas. Vnde videntur ad sobrietatem & abstinentiam pertinere. Propter quod obseruatores eorum, iudicant non obseruantes esse gulosos.

Cap. III. Igitur si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite. ARTICVLVS III.

F XPLIETA informatione Apostoli de vitandis legalibus & naturalibus vicijs, iam inducitur moralis instructio. Igitur, id est, quia legalia cesauerunt, & vos cum Christo mortui estis, *Si coram surrexistis* a lapsu peccati, *Cum Christo*, id est, sicut Christus surrexit a tumulo. Peccator enim iacet prostratus in vitijs, iustus vero stat in virtutibus erectus. Cum autem peccator penitentiam agit & confitetur, resurgit per gratiam a proprijs malis, *Quæ sursum sunt querite*, id est, cœlestia premia desiderate, & summum bonū semper intendite. Illa vti que oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, *Vbi*, id est, in quo loco superiori. *Christus est in dextera dei*, id est, ad dexteram patris, *Sedens* tanquam omnium iudex ac dominus: iuxta illud, Dominus Iesus assumptus est in cœlū, & sedet à dextris dei. Deniq; Christus secundum

dum suam diuinitatem sedet, id est, consistit ad dexteram patris, id est, in equalitate maiestatis paternæ. Secundum humanitatem vero assumptam sedet, hoc est, corporaliter manet ad dexteram dei, id est, in bonis potioribus patris. Omnia enim creata Christo homini sunt subiecta. *Quæ sursum sunt sapite*, id est, spiritualia mentis affectu gustate, & corde sincero perpendite, *Non quæ super terram*, id est, nō carnalia & terrena, *Hebr. 2. E/sa. 26.* vt dicere valeatis cum Esaia. Nō me tuum & memorialia tuum domine in desiderio anime meæ. Anima mea desiderauit te in nocte, sed & spiritus meus in præcordijs meis. Et cū Psalmista, Quam magna multitudo dulcedinis tuæ domine. Itemq; cum *Psal. 30. Cantic. 1.* sponsa, Indica mihi quæ diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubas in meridie. *Mortui enim estis* rebus mundanis ac vanis, id est, in talibus occupari non debetis. Vel mortui estis, id est, in baptismo configurati morti Christi, *Et vita vestra* quam habituri estis in patria, *Abcondita est*, id est, reposita & latenter consistens, *Cum Christo in deo*, id est, in deo patris, in cuius corde & sinu Christus incomprehensibiliter cōquiescit. Quoniam nemo nouit filium, nisi pater. Hæc autem vita æterna, est nostra felicitas in deo obiecta, sita, de qua dicit Saluator ad patrem, Hæc est vita æterna vt cognoscant te solum verum *Math. 11. deum, &c.* Vel sic, Vita vestra, id est, vita gratiæ & gloriæ, *abcondita*, id est, ignota est omnibus viatoribus in deo, quæ iam cognoscit atque casualiter continet. Nemo enim nouit an dignus sit amore vel odio, *Cum autem Christus apparuerit*, id est, euidenter innotuerit esse. *Vita vestra obiectiue*, hoc est, viuificator & beatificator vester. *Quod maxime erit* in die iudicij, *C* quando in cōspectu vniuersorum Christus electorum suorum vita monstrabitur, *Tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria*, id est, anima & corpore gloriosi eritis, atque cum Christo alta cœlorū penetrabitis, *vbi cū eo in cœlesti gloria sine fine manfuri.* Præterea docet Apostolus, quomodo ad hanc beatitudinē valeamus pertinere. *Mortificate*, id est, destruite, Ergo videlicet vt vitā hanc sempiternā mereamini adipisci, *Membra vestra quæ sunt super terram*, id est, vitia corporis quæ per membra expleunt. Vnde quasi exponens quid dixerit membra, adiecit. *Fornicationem*, id est, concubitum, soluti cum so *Ephes. 5.* luta, *immunditiam*, id est, peccata contra naturam, *Libidinē*, id est, ardorē quem libet in his quæ ad turpitudinem pertinent, *Concupiscentiam*

D *Concupiscentiam malam*, id est, interiorum inclinationem ad vitia carnis, *Et auaritiam, quae est idolotrum seruitus*, id est, idololatriæ cõparatur. Nam sicut idololatra potius seruit idolo quã vero deo, ita auarus magis colit, curat, & cogitat suam pecuniam, quã creatorẽ. *Propter quae vitia Venit ira dei*, id est, diuine iustitiæ ultio, *Super filios incredulitatis*, id est, in homines infideles ac reprobos. *In quibus peccatis Et uos Colofenses, Ambulastis* hoc est, cõuerfati estis, *Aliquando eundo de malo in peius, Cum uiueretis in illis* quando uidelicet nondum cõuerfi fuissetis ad Christum. *Nunc autem deponite Et uos omnia* quae sequuntur, uidelicet *Irã* quae inordinans appetitus est uindictæ propter paruipensionẽ, *indignationem* quæ ex superbia & ira procedit, *Malitiam*, id est, machinationem mali in alium, corde conceptam, *Blasphemiam* contra deum & sanctos, *Turpem*, id est, impudicã *Sermonem* deponite, **Roma. 7.**

E *De ore uestro. Nolite mentiri inuicem*. Os enim quod mentitur, occidit animam, ut dicitur in libro Sapietiæ: *Expoliantes uos, hoc est, exuentes, Veterem hominem*, id est, pristinum statum, uel uosmetipsos quo ad id quod fuissetis per culpam *Cum astibus suis* uitiõs Et *inuentes nouum*, id est, per opera bona, ac sacramenta, & gratiam, induite hominem spiritualiter reformatum, id est, uos ipsos innouate interius, *Qui nouus homo Renouatur & crescit* quotidie, *In agnitiõne dei*, id est, contemplando diuinã. Renouatur autem hoc modo, *Secundum imaginem eius*, id est, quantum ad partem intellectuã, in qua est imago eius, *Qui fecit eum*, id est, summi creatoris, cuius **Sapient. 1.**

F imago resplendet, in superiori parte animæ rationalis, quæ pars potestatiua renouatur quotidie recipiendo à deo gratiæ incrementa, ornameta uirtutũ, & sapientiæ claritatẽ *Vbi .i. in quo homine interiori ac nouo uidelicet in parte animæ intellectuã, Non est masculus neque foemina*. id est, discretio sexus quæ attenditur secundum corpus non animã, nec est ibi *Genitilis Et iudeus*, hoc est, discretio generis, quoniã omnes quantum ad animã immediate à deo creantur, *Circumcisio Et præputium*, id est, differentia obseruationis seu ritus. *Barbarus Et Scythæ*, id est, differentia linguarum, *Seruus Et liber*, id est, distinctio conditionis. Est itaque sensus quod propter ista, nõ est vnus dignior uel indignior coram deo, Nam quantum ad hominẽ interiorẽ nulla diuersitas exterior sexuum, nationũ, obseruationum,

obseruationum, linguarum, aut cõditionum præiudicat alteri, **1. Cor. 7. 15.**

Sed omnia Et in omnibus Christus, id est, Christus est omnia causaliter omnibus generibus atque operibus hominum dans existentiam ac permanentiam. Ipse quoq; in omnibus est per gratiã uel prouidentiã. *Induite ergo uos, sicut electi dei*, id est, à deo predestinati, ut speramus uel deo reuelate cognoscimus, *Santi*, id est, à uitiis emundati per sacramenta ecclesiæ *Et diuini* *lecti à deo* recipiendo beneficia eius, *Viscera misericordiæ .i.* inter nos pietatis affectus, *Benignitatem* hoc est, animi præparationẽ ad beneficiendũ proximis uel ipsum misericordiæ opus *Humilitatem, modestiam*, id est, moderamen in uerbis ac factis, *Patientiam, supportantes inuicem* sicut Galatis dicitur est, *Alter alterius onera portate*. Et item Romanis, *Debemus nos Galat. 6.* firmiores imbecillitates infirmorum sustinere *Donantes uobis* **Roma. 15.** *metipsis*, id est, mutuo ignoscentes, *Si quis aduersus aliquem habet querelam .i.* si vnus uesterũ ab alio est offensus, uel iniuriam passus, *Sicut Et dominus Christus* uel trinitas, *Donauit .i.* indulgit, purẽ, gratis, & festinanter *Vobis*: ira & uos uestris debitoribus indulgete. Unde dicit Saluator, *Exemplum dedi uobis*, ut quem admodũ ego feci, ita & uos faciatis. Alibi quoq; *Si nõ dimiseritis de cordibus uestris, nec pater uester dimittet uobis peccata uestra.* ¶ Deniq; quẽ enorme sit ita non agere, cõstat per ea quæ in Ecclesiastico scribuntur, *Homo homini seruat iram, & à deo querit medelam?* In hominẽ sibi similem nõ habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur altissimi. *Quis exorabit pro peccatis illius? Super omnia autem hæc charitatem habete .i.* hoc præ cæteris omnibus hortor, & summe necessarium, uel utilissimũ; est, ut charitatẽ dei & proximi habetis. Propter quod ait saluator, *Mandatũ nouum dedi uobis, ut diligatis inuicem* Quod hoc est, quam charitatem habere, **1. Ioan. 13.**

Est uinculũ perfectionis .i. aliarum uirtutũ consuetudo, cõsummatio, nexus ac ligamentum. Charitas enim est præstantissima uirtus, omnes uirtutes mouet, perficiet & meritorias reddet: quæ subtrahã, nulla uirtus meritoria permanet. Propterea beatus archiepiscopus in prima sua Canonica, *Ante omnia, inquit, mutuã in uobis charitatẽ continuam habetis* quoniam charitas operit multitudinẽ peccatorũ. *Et pax Christi .i.* interna & uera pax, scilicet tranquillitas cordis, seu quies mentis in deo, *Exulcet .i.* redundantẽ lætitiã pariat, *In cordibus uestris,* **1. Petri. 4.** Pace

D Pace enim quid dulcius, quidue iucundius esse potest? *In qua uos uocati estis in uno corpore* mystico, hoc est, per pacem posita pace Et estis inter mēbra Christi, inō ad hoc uocati estis in vnā ecclesiam, vt sempiternā fortiamini pacē. Vnde dictū est

1. Cor. 7.

In pace uocauit nos dominus, Et grati estote deo pro uincueris beneficiis eius. Qui enim gratias agit, donis portio-

Matt. 25.

ribus meretur impleri. Iuxta illud in Euangelio, Omni habēti dabitur. i. grato. *Verbum Christi* .i. euangelica doctrina ex ore Christi prolata, *Habitet* .i. stabiliter maneat, *In uobis* hoc est, in mentibus uestris per iugem memoriam & verā ob-

Psal. 118.

bedientiam: iuxta illud in Psalmo, In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi. *In omni sapientia* .i. intellectu sapientialit totius scripturæ sacræ, quatenus uerba Christi sapienter intelligatis, *Docentes & commententes* .i. exhortātes, *Uincetipso* ad opera perfectiora, *In psalmis* qui ad bonam operationē hortantur, *Et hymnis* in quibus diuina laus continetur, *Et canticis spiritualibus* quæ de cælestibus bonis, futurisque gaudiis agunt, *In gratia* gratæ, sine qua nihil est meritorium. Vel, *in gratia* .i. cū gratiarum actione. Vel, *in gratia* .i. consideratione gratuatorum beneficiorum dei,

E

Cantantes .i. laudem dicētes, *In cordibus uestris* hoc est cordiali affectu & cum mentali attentione, *Deo quemadmodū scriptum est*, Laudabit vsque ad mortem anima mea dominū. Et in psal. Cetero domino in uita mea, paralle deo meo quā diu sum. Hoc dicitur contra eos qui non corde, sed labiis deū glorificant. De quibus per Esaiam dominum contestatur, *Appropinquat populus iste ore suo, & labiis glorificat me, cor autem eius longe est à me. Omne quodcumque facitis in uerbo* .i. prædicando, docendo, hortando, orando, cantādo *Aut in opere exteriori* *Oīa in nomine domini nostri Iesu Christi* .i. ad gloriā Christi, & cū inuocatione nominis eius *Facite, gratias agētes deo & patri* .i. sanctæ trinitati, cui quotidie dicimus, *Pater noster* qui es in cælis, *Per ipsum* .i. ex consideratione beneficiorum, quæ trinitas nobis largita est per mediatorem nostrum hominem Christum. ¶ Præterea descendit Apostolus ad morale particularium personarum instructionem.

Ecclesi. 51.

Psal. 103.

Esa. 29.

EPIST.

F

Mulieres subdite estote uiris id est, maritis uestris *Sicut oportet in domino* .i. sicut deus instituit, dicens mulieri, *Sub uiri potestate eris, & ipse dominabitur tui.* Vel, sicut oportet in domino

Genes. 3.

inino. i. in licitis & honestis quæ complacent deo. *Viri, dilige* A *te uxores uestras* nō solum maritali & naturali affectu, sed spiritali dilectione, *Et nolite amari esse ad illas, sed secundum scientiam* cohabitate illis tāquam iustioribus ualculis imp-

1. Pet. 3.

Ecclesi. 4.

partientes honorem. Vnde in Ecclesiastico habetur, *Noli esse sicut leo in domo tua, eueruens domesticos tuos, & opprimens tibi subiectos. Filii, obedite parētibus per omnia,* quæ sunt apta materia obedientiæ. i. in cunctis bonis ac licitis, & maius bonū non impediētibus. *Hoc enim placitum est domino.* Nam deus hoc iussit. *Patres, nolite ad indignationē prouocare filios uestrorū,* habendo uos indifcrete, & non paterne ad eos, *Vt non pusillo animo fiant* .i. ne per pusillanimitatem frangantur, & obedire desistant, non ualentes ferre duritiam uestram. Omnia hæc ad

Exod. 20.

B

spirituales patres, eorumque filios maxime pertinent. *Serui, obedite per omnia* .i. in omnibus bonis *Domini carnalibus* .i. temporalibus, in corporalibus dominationem exercentibus.

Non ad oculum seruientes .i. nō solo seruili timore & in minorum uestrorum presentia, *Quasi hominibus placentes* id est, tanquam hoc solum optantes & intendentes, vt hominibus placeatis, & non potius deo, *Sed in simplicitate cordis* .i. sincera intentione seruite dominis illis carnalibus, etiam discipulis, *Timentes deum* casto ac filiali timore, cuius presentiam seu conspectum non potestis effugere. *Quodcumque facitis* in obsequio dominorum uestrorum *Ex animo* id est, cū

1. Petri. 2.

Rom. 13.

C

promptitudine uoluntatis *Operamini*, vt pote amore iusticie, atque intuitu mercedis diuine, non timore pænæ, & solo intuitu remunerationis humane. Tale enim animam approbat deus, *Sicut domino* deo principaliter seruientes, *Et nō hominibus* tantum, quia & si hominibus deseruistis, hoc tamen propter deum liberare facere debetis, quasi sustinentes hanc seruitutem ex ordinatione diuina pro pænâ peccati, cui obnoxij estis. Seruitus nempe ob culpam inducitur est. *Scientes fide certissima, Quod à domino accipietis retributionem hereditatis* .i. præmium uitæ æternæ, quæ est hæreditas electorum. *Re tributio autem hereditatis aliud non est nisi ipsa hereditas quæ donatur.* Hanc hæreditatem habebitis, si præfato modo seralentes fueritis, *Dominio Iesu Christo seruite* summe atque finaliter, inō & latra seruitute, quæ soli deo debetur.

Qui enim iniuriam facit alteri, inuideliter seruendo, aut alio modo

FINI

D modo *Recipiet id quod inique gessit* id est, pro sua iniusticia debitam poenam exoluet: iuxta illud Psalmista, *Qui custodit veritatem in seculum, facit iudicium iniuriam patiensibus.* Et alibi, *Mihi vindictam & ego retribuam, dicit dominus.* Et non est personarum acceptio apud deum. Hoc iam vbertim dictum atque expositum est. Deus enim neminem ad ve venientem, vel quod in se est, facientem repellit, nullius etiam peccata inulta dimittit. Vnde ipse dominus in Ioan. testatur, *Ei qui venit ad me, non eiciam foras.* Et alibi ait scriptura, *Deus opus hominis reddet, ei & iuxta vsa singularum restituit.* Item quod si direxerit eum ad deum cor suum, spiritum illius & flammam ad se trahet. Ex his tamen non sequitur, quin deus iustus ac sapiens ab aeterno elegerit vnum praehio, etiam absque omni merito hominum. *Domini quod iustum est ratione obsequij vobis exhibitis, Et equum propter conformitatem naturae in vobis ac feruis, Seruis vestris Praestate, videlicet dignam mercedem, & piam subventionem ac misericordiam. Scietes quoniam & vos dominum iustum ac infallibilem iudicem Habetis in caelo. qui eadem mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis.* Sic enim facit homini, quemadmodum homo proximo suo.

Cap. IIII. Orationi instate uigilantes in ea.
ARTICVLVS. IIII.

F Edit Apostolus ad generalem exhortationem, seque discipulorum suorum precibus commendat. *Orationi pro vobis ac aliis suis instate id est, instanter seu diligenter ac perseueranter intendite, Vigilantes id est, vigilanti mente durantes, imo & pernoctantes in ea exemplo Christi, de quo scriptum est in Euangelio, Erat Iesus pernoctans in oratione dei. Indefinenter ergo vigilanter & affectuose orandum est. Propter quod ait saluator, *Orpetis semper orare, & non deficere.* In Ecclesiastico quoque scriptum legitur, *Non impediatis semper orare.* Et, Ante orationem praeparata animam tuam. Denique libenter vacare nos conuenit orationi, pensantes illud Chrysoptomi, *Considera quantae tibi concessa est felicitas, quanta gloria attributa, orationibus fabulari cum deo, cum Christo miscere colloquia,**

quia, optare quod velis, quod desideras postulare. Dicit quoque Chrysoptomus, quod orans in conuentu vel in publico, nil noui facere debet quod aspiciant alij, vel clamando, vel peccus percutiendo, vel manus extendendo. Sic ergo orationi instate, vigilantes in ea, *In gratiarum actione id est orationi gratiarum actione de prateritis bonis miscere, quia hoc plurimum confert ad obtinendum quod petitur.* Nam & dilectionem accendit, beneuolentiam captat, & ad potiora disponit.

Orantes simul & pro nobis, ut deus aperiat nobis osium sermonis id est, os meum seu labia vnde uerba egreduntur, velut ex ianua, quae aperiat, sicut ait Psalmista, Domine labia mea aperies, hoc est, ut deus gratiam menti meae infundat, per quam ad loquendum diuinitus mouear, & non tam ego loquar, quam spiritus sanctus per me prout in libr. Regum Dauid aiebat, Spiritus domini loquutus est per me, & sermo eius per linguam meam, Ad loquendum mysterium Christi id est, ad praedicandum diuina secreta de Christo, videlicet incarnationem, passionem, ascensionem, &c. Ex his constat, quod nemo nostrum adeo perfectus seu virtuosus esse debet in oculis suis, ut non curet orationis suffragium etiam ab inferioribus flagitare, cum videat sacratissimum istum, diuinissimumque Apostolum tam frequenter atque humiliter pro se orari, et flagitare. Propter quod praedicationis officium *Etiam unctus sum iam apud Ephesum. Vnde patet Apostolum hanc scripsisse epistolam de carcere Ephesi.* Aperiat, inquam, mihi dominus osium sermonis, *Ut manifestem illud, id est praedictum Christi mysterium clare enunciem & exponam, y consequar premium sempiternum quemadmodum sapientia ipsa loquitur, Qui elucidant me, vitam aeternam habebunt, ita itam efficaciter & constant, Ut oportet me loqui, i. aliis intimare mysteria Christi propter gratiam apostolatus mihi concessam.* Deinde admonet eos ad conuersationem exemplarem. In sapientia ambulate ad eos, i. prudenter & exaliter uiuite coram illis, *Qui foris sunt qui ad Christi gregem & ecclesiam uenitatem non pertinent, vel coram quibuscuque extraneis & ignotis ne scandalizent.* Vnde alio loco docet Apostolus, *Honeste ambuletis ad eos qui foris sunt.* Et Christus in Euangelio, *Luceat lux uestra coram hominibus.* Patet ergo secundum Apostolum curandam esse nobis de fama honesta, non ob propria laudem, sed ad dei honorem, & proximorum salutem.

Propter

Psal. 50.
B
2. Re. 23.
2. Tess. 3.
1. Cor. 14.

C
Eccle. 24.

1. Theff. 4.
Matth. 5.